

Kálvinizmus ma

Calvinism today

Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum XI.

Kálvinizmus ma

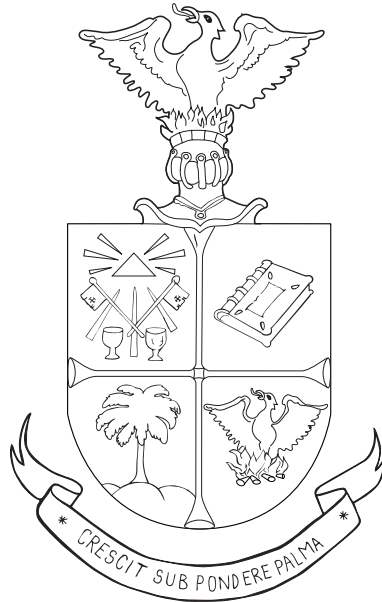
Calvinism today

Tanulmányok a kálvinizmus mai hatásairól

Studies on the effects of today's Calvinism

Szerkesztette: Szabó Zsolt

Edited by Zsolt Szabó

Budapest, 2014

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Szerzők:

Martin Axmann – Balla Péter – Bocz János – Bölcskei Gusztáv
Buzogány Dezső – John Chalmers – Czibere Károly – Csanády Márton
Dawid A Kuyler – Duráczky Bálint – Fazakas Zoltán József – Gulyás Gergely
Hámori Ádám – Hamza Gábor – Harkányi Ádám Máté – Horváth Erzsébet
Kovács Levente – Magyar Balázs Dávid – Szabó Zsolt

© Szerzők, 2014

ISSN 2063-4757
ISBN 78-963-9808-60-7

*A 10., 13-14., 127-139. oldalon található szövegeket fordította, és a 10., 12., 15., 18., 86-88.,
96., 103. oldalon oldalon található összefoglalókat készítette Szabó Ágnes.*

Fotók: Keppel Ákos

A konferencia támogatói:

Református Közéleti és
Kulturális Központ

 **Hanns
Seidel
Alapítvány**

**Budapesti
képviselő**

Hanns Seidel Alapítvány

Magyarországi
Református Egyház

Kiadja a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara

Felelős kiadó: Dr. Törő Csaba, dékán

A kiadvány nyomdai munkálatait előkészítette:

Patrocinium Kiadó

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Szerkesztői előszó</i>	9
BALLA PÉTER	
<i>Köszöntés</i>	11
MARTIN AXMANN	
<i>Megnyitó</i>	13
BÖLCSKEI GUSZTÁV	
<i>Bevezető gondolatok – Kálvin és mai egyházunk</i>	17
BOCZ JÁNOS	
<i>A népszámlálási adatok megközelítése református szemszögből</i>	21
CSANÁDY MÁRTON	
<i>Kálvinisták Magyarországon 2014-ben</i>	35
DURÁCZKY BÁLINT	
<i>Református gyülekezetek taglétszámának változása 2008 és 2013 között</i>	47
HÁMORI ÁDÁM	
<i>A hitvilág és a hit összefüggése a vallásossággal és a társadalmi háttérrel</i>	55
HARKÁNYI ÁDÁM MÁTÉ	
<i>Telefonos gyülekezeti kutatás eredményei – gyülekezeti jövőkép, lelkesz-i hivatásképek</i>	69
HORVÁTH ERZSÉBET	
<i>Kálvin a 21. században – Kálvinizmus és hitélet Magyarországon</i>	79
<i>Kálvinizmus és közélet ma Kerekasztal-beszélgetés Buzogány Dezső egyháztörténésszel, Gulyás Gergely országgyűlési képviselővel és Kovács Leventével, a Magyar Bankszövetség főtitkárával</i>	87

CZIBERE KÁROLY	
<i>Kálvinizmus és szociális piacgazdaság ma</i>	101
HAMZA GÁBOR	
<i>Kálvinista jogtudósok és az európai jogi gondolkodás</i>	109
FAZAKAS ZOLTÁN JÓZSEF	
<i>Magyarország polgári törvénykönyvének egyes alapveti rendelkezései a kálvini tanítások tükrében</i>	117
MAGYAR BALÁZS DÁVID	
<i>Kálvin János a családi és házassági jog reformátora – egykor és ma</i>	127
JOHN CHALMERS	
<i>A skóciai népszavazás és a Skót Egyház</i>	141
DAVID A KUYLER	
<i>Reformátusnak lenni az apartheid idején: igazság és megbékélés mint politikai jelenség és az egyházak szerepe</i>	147
<i>Képek a konferenciáról</i>	155

TABLE OF CONTENTS

<i>Editorial Preface</i>	10
PÉTER BALLA	
<i>Greetings</i>	12
MARTIN AXMANN	
<i>Opening</i>	15
GUSZTÁV BÖLCSKEI	
<i>Introductory remarks – Calvin and our church today</i>	19
JÁNOS BOCZ	
<i>A Reformed approach to the census data</i>	33
MÁRTON CSANÁDY	
<i>Calvinists in Hungary in 2014</i>	45
BÁLINT DURÁCZKY	
<i>Changes in the number of Calvinist congressional members between 2008 and 2013</i>	54
ÁDÁM HÁMORI	
<i>The connection of belief and faith with religiosity and social background</i>	67
ÁDÁM MÁTÉ HARKÁNYI	
<i>Results of the telephone research – pastoral expectations, professional image and the reality</i>	77
ERZSÉBET HORVÁTH	
<i>Calvin in the 21th century – Calvinism and religiosity in Hungary</i>	86
<i>Calvinism and Public Life Today</i>	
<i>A round table conference with Dezső Buzogány church historian, Gergely Gulyás member of parliament in Hungary and Levente Kovács secretary general of the Hungarian Banking Association</i>	97

KÁROLY CZIBERE	
<i>Calvinism and social market economy today</i>	108
GÁBOR HAMZA	
<i>Calvinist Legal Scholars and European Legal Thinking</i>	115
ZOLTÁN JÓZSEF FAZAKAS	
<i>Comparison of the general principles of the Civil Code and the doctrines of Calvin</i>	126
BALÁZS DÁVID MAGYAR	
<i>John Calvin: the Reformer of Family and Marriage Law – once and today</i>	139
JOHN CHALMERS	
<i>The Referendum and the Church of Scotland</i>	146
DAVID A KUYLER	
<i>Being Reformed in times of Apartheid: Truth and reconciliation as political phenomenon and churches' contribution</i>	153
<i>Photos from the conference</i>	155

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ

A Magyarországi Református Egyház kezdeményezésére 2009-2014 között megtartott Kálvin-emlékévek lehetőséget adtak a genfi reformátor életművére, munkásságára való sokrétű visszatekintésre. Kálvint az emlékezők a színvonalas alkalmak során leginkább mint egyházszervezőt, a keresztyén vallás megújítóját méltatták. Kevesebb szó esett arról, hogy tevékenysége, és a nevéhez köthető vallási irányzat hogyan formálta át a református közösségeket, és rajtuk keresztül a társadalmat, gazdaságot illetve hogyan hat a kálvinizmus korunkban, közel fél évezreddel Kálvin halála után. Egy ilyen 'jelen idejű' közös gondolkodás eredményét tartja kezében az olvasó.

A kötet a 2014. november 10-én 'Kálvinizmus ma' címmel tartott konferencia előadásainak és egy kerekasztal-beszélgetésének szerkesztett változatát tartalmazza. A konferencián tudósok, kutatók, közéleti személyiségek a maguk területe felől nézve mondták el, mit ad hozzá a kálvinizmus - amely ebben az értelemben nem pusztán vallási-teológiai, hanem erkölcsi, világnézeti, társadalmi kategória - korunk világhoz Magyarországon és külföldön. A konferencia elsőként kísérelte meg körüljárni a kálvinizmus mai társadalmi, jogi, gazdasági, politikai összefüggéseit. A kötet a magyar nyelvű tanulmányokról és szerzőikről rövid angol nyelvű kivonatot közöl, ezáltal lehetővé teszi, hogy a felmerült gondolatok külföldön is elérhetőek és érthetőek legyenek, hiszen a kálvinizmus hazánkon kívül más országokban, több kontinensen termő talajra talált.

A konferencia ötletgazdájaként, szervezőjeként, és e kötet szerkesztőjeként köszönettel tartozom az előadónak az értékes gondolatokért, a Magyarországi Református Egyháznak és a Református Közéleti és Kulturális Központnak a szervezéshez nyújtott segítségért és a helyszín biztosításáért, valamint a Hanns Seidel Alapítványnak a konferencia és e kötet megjelenésének támogatásáért.

Budapest, 2014. december 10.

Szabó Zsolt, alkotmányjogász, az Országgyűlés Hivatala jogi referense, a Károli Gáspár Református Egyetem adjunktusa, a Budapest-Fasori Református Egyházközség presbitériumának tagja. Kutatási területei: parlamenti jog, közvetlen demokrácia, összehasonlító alkotmányjog.

SZABÓ ZSOLT

Editorial Preface

The series of events during the Calvin memorial years initiated by the Reformed Church in Hungary between 2009-2014 have allowed us to review the great reformer's oeuvre in many ways. During the programs of high standard, the participants appreciated Calvin mainly as a church organiser and the reformer of Christianity. There was less focus on how his activity and the reformation itself changed Christian communities, the economy, the society, and in what ways Calvinism effects our age nearly half a thousand years after Calvin's death. Now the reader holds in his hand the result of a contemporary way of thinking about Calvin's influence.

The volume contains the structured version of the lectures and the roundtable discussion of the conference titled "Calvinism Today" – held in Budapest, 10. November 2014, at the Assembly Room of the Synode of the Reformed Church in Hungary. Scholars, research fellows and public figures presented their view of how Calvinism – which in this sense is not only a religious and theological, but also a moral, ideological and social category – adds to our world in Hungary and abroad. This conference was the first in attempting to grasp today's social, legal, economic and political interrelations of Calvinism. The volume provides short extracts of the studies and brief introduction of the authors in English, facilitating the emerged thoughts to be available and comprehensible abroad as Calvinism has found fertile ground in other countries and continents as well.

As the owner of the concept, the organiser of the conference and the editor of this volume I must thank the lecturers for the valuable thoughts, the Reformed Church in Hungary and the Reformed Public and Cultural Center for their assistance in organizing the conference, as well as the Hanns Seidel Foundation for supporting and sponsoring the publication of this volume.

Budapest, 10. December 2014.

Zsolt Szabó, Constitutionalist, Legal Secretary at the Office of the Hungarian National Assembly, assistant professor of Constitutional Law at Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary, member of the church board of a Reformed congregation in inner Budapest. His main fields of research: Parliamentary Law, Direct Democracy, Comparative Constitutional Law.

Balla Péter

KÖSZÖNTÉS

Áldást, békességet kívánok minden kedves Olvasónak! A Zsidókhöz írt levél 13. részének 8. versében olvassuk: „Jézus Krisztus tegnap, ma és mindörökké ugyanaz”. Nagyon jelentős versnek tartom ezt a Szentírásban, mert üzen nekünk, akik általában azt szoktuk hangsúlyozni, ami változik. Változik a körülmény, a környezet, a világ, amelyben élünk. Kálvin százada másmilyen volt a mi mostani századunkhoz képest. Mégis nagyon jól tette Zsinatunk, amikor 6 évvel ezelőtt úgy döntött, hogy ezt az időszakot különösen is a kálvini örökség felfrissítésének, újbóli átvételének szenteli. 1509 Kálvin születési éve, és 1564 Kálvin halála éve. A két évforduló, 2009 és 2014 keretezi a Zsinat által meghatározott Kálvin Emlékéveket.

Több szervezet régóta testvéri légkörben, szeretettel, kölcsönös tiszteletben, ismételten együtt szervez konferenciát. Az egyik társszervező – egyetemünkkel együtt – református egyházi egyetemünk fenntartója, a Magyarországi Református Egyház Zsinata. Tisztelettel köszöntöm a Zsinat Elnökségét. Tisztelettel köszöntöm a Hanns Seidel Alapítvány regionális vezetőjét, és köszönöm, hogy tudományos munkánkat annyira megbecsülik, hogy az alapítvány hosszú évek óta segíti munkánkat a támogatásával. Köszönjük a Református Közéleti és Kulturális Központ Alapítvány támogatását is.

A századok változnak, a mi Megváltónk nem változik, róla szól az idézett textus: „Jézus Krisztus tegnap, ma és mindörökké ugyanaz”. Azt hiszem, ez a feladata egy kálvini örökséget ápoló, felelevenítő, a reformátor gondolatait a szívünkbe újból befogadásra ajánló konferenciának: újból megtalálni Kálvinnál is a krisztusi középpontot. Kálvin sohasem magára mutatott, hanem úgy nagy művében, az Intitúcióban, mint minden igehirdetésében, kommentárjában, Jézusra mutatott. Azt mutatta be, hogy az ő korában is mennyire a „jelenben” megszólaló, élő Úr az egy, örök Megváltó: Jézus. Mi is erről teszünk bizonyosságot: Jézus Krisztus ma is „ugyanaz”. Ő a mi Megváltónk, és hiszem, hogy Kálvin ma is úgy tudja felmutatni Megváltónkat, hogy meglássuk, mennyire a mában jelenlevő, az életünket igénybevevő, jóra, üdvösségre vezető Úr ő: Jézus Krisztus.

E kötet fő kérdése: mit tanít Kálvin nekünk ma? Mi a kálvinizmus mai üzenete? A tanulmányokban olvashatunk arról, hogy nagy reformátorunk valójában a Jézus-követés mai aktuális megvalósításában akar segíteni minden üzenetével.

Balla Péter, református lelkész, egyetemi tanár, a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karán az Újszövetségi Tanszék vezetője, 2009 óta az egyetem rektora. Teológiai tanulmányait Budapesten és Edinburgh-ben folytatta, ezután tudományos kutatásokat végzett Bernben és Heidelbergben. Számos külföldi egyetem vendégelőadója.

BALLA PÉTER

Greetings

„Jesus Christ is the same yesterday, today and forever.” Hebrews 13:8.

This verse is rather significant as having a message for us who usually emphasize the things changing. We have a changing environment, changing circumstances in a changing world. Calvin’s century was quite different from ours. Nevertheless while reading this book, let us listen to Calvin in a way of asking what he teaches us, what the message of Calvinism is for us today.

Peter Balla, Pastor of the Reformed Church, University Professor, Chair of New Testament Studies at the Faculty of Theology at Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary. Since 2009, he is Vice Rector (Vice President), since 2011 Rector (President) of the University. He studied theology in Budapest and Edinburgh, then did scientific researches in Bern and Heidelberg. He gave guest lectures at several universities abroad.

Martin Axmann

MEGNYITÓ

A Magyarországi Református Egyház, 1,6 millió egyházzal Magyarország legnagyobb protestáns egyháza, méretét tekintve a második legnagyobb egyház, közvetlenül a Római Katolikus Egyház után. Úgy hallottam azonban, hogy világszerte összesen 3,5 millió magyar református ember él! A számokon túl talán elmondható, hogy a nemzet egészére a református egyház és Kálvin teológiája van a legnagyobb hatással, az ezt hirdető egyházi közösség befolyása a legerősebb Magyarországon.

Amikor készültem a mai előadásra, megtudtam, hogy a reformáció Magyarországon igen korán terjedni kezdett, mégpedig német kereskedők közvetítésével. Ők hozták az országba, és hirdették az evangélium eszméit, elsősorban a német ajkú lakosság körében. Arról is értesültem, hogy néhány évvel ezelőtt a dél-nyugat németországi Tübingen város egyetemén nagyon érdekes konferenciát szerveztek a Kálvinizmusról és Kálvin tanításainak magyarországi és erdélyi elterjedéséről. Habár sok konferenciát szerveztek előzőleg is Kálvin János születésének 500. évfordulója kapcsán, úgy tűnik ez volt az egyetlen német nyelvterületen szervezett tudományos konferencia, amely Kálvin és a Kálvinizmus szerepét és hatását egy közép-európai országban vizsgálta.

El kell ismerjem, hogy mielőtt letelepedtem és dolgozni kezdtem volna Magyarországon, én, személy szerint a Kálvinizmust Svájjal, Hollandiával és talán Új-Angliával és Észak-Amerikával hoztam mindig kapcsolatba, és egyáltalán nem voltam tisztában azzal, hogy a 16. században a Reformáció sok követőre talált Kelet- Magyarországon és Erdélyben, és rövidesen jelentős és meghatározó vallássá vált.

Kálvin születésének 2009-ben ünnepelt 500. évfordulója után, ez évben kerül sor a halálának 450. évfordulójával kapcsolatos megemlékezésekre. A kettő között eltelt öt „Kálvin év” a Református Magyarok Debrecenben rendezett világtalálkozóján és az azt követő fesztiválon csúcsondott ki. Előttünk áll még a reformáció 2017-es évfordulójának megünneplése. Az előkészületek megszervezésére, a magyar kormány egy magas rangú bizottságot hozott létre Balog miniszter úr, református lelkipásztor, a kormány „szuper-minisztere” vezetésével.

Mindezen tevékenységekhez az ötleteket és a motivációt az a felismerés adja, hogy a Kálvinizmus és a reformáció továbbra is nagy hatással van és lesz életünkre és kapcsolatainkra. Kálvin Isten – koncepciója a szabadság erőteljes elemeit tartalmazza, és jelentősen hozzájárult az olyan demokráciák kialakulásához, amelyekben manapság élünk, és amelyeket nagyra tartunk.

Kálvin politikai gondolainak középpontjában az egyszerű emberek jogainak és szabadságának védelme állt. A politikai hatalommal való visszaélés minimalizálása érdekében javasolta a hatalom intézmények közti megosztását, így alakítva ki az ellenőrzés és az egyensúly rendszerét. Foglalkozott az emberi és polgári jogokkal, amelyek

MARTIN AXMANN

---

aztán világszerte bele kerültek az egyes országok alkotmányaiba, valamint az Egyesült Nemzetek Kartájába és az Egyetemes Emberi Jogok Nyilatkozatába. Ezért aztán Kálvin nem csupán az egyház “ügye”, hanem fontos társadalmi tényező Magyarországon, Európában és világ szerte egyaránt.

Nagyon hálás vagyok a Magyarországi Református Egyháznak, a Református Közéleti és Kulturális Központnak és Közalapítványnak és a Károli Gáspár Református Egyetemnek, amiért megszervezte ezt az interdiszciplináris konferenciát Kálvin életművének a mai közéletre és társadalomra gyakorolt hatásairól, és azért is, hogy a Hanns-Seidel Alapítvány bekapcsolódhat ebbe a jelentős vállalkozásba. Bárcsak ez a konferencia, a résztvevők érdekes előadásai, a gondolatok személyes és élő kicserélődése hozzá járulna Kálvin elképzeléseinek és ideáljainak jobb megértéséhez és megvalósulásához.

Martin Axmann, a Hanns Seidel Alapítvány regionális vezetője.

Opening

The Reformation spread to Hungary very early with the help of German merchants who propagated evangelical ideas among the German-speaking citizens of the time. It soon gained many supporters in Eastern Hungary and Transylvania and became a significant and influential religion. The main idea and motivation behind all these activities is the fact that Calvinism and the Reformation continue to strongly influence our life and our relationships. Calvin's concept of God contains strong elements of freedom and has considerably facilitated the rise of modern democracy that we practice and highly value today. Calvin, therefore, is not just a personage of the church but he is also important for society in Hungary, in Europe and throughout the world.

Martin Axmann is the regional project leader of Hanns Seidel Foundation.

Bölcseki Gusztáv

BEVEZETŐ GONDOLATOK – KÁLVIN ÉS MAI EGYHÁZUNK

Az egyik legfontosabb dolog, amit manapság kérhetünk és kívánhatunk, hogy egy olyan világban, amelyik sokszor csak nagyon hektikusan és nagyon indulatokkal és érzelmekkel teli módon tud könnyebb és nehezebb kérdésekről beszélni, tudjunk akár eltérő véleményeket is úgy egymással találkoztatni, hogy abból valami olyasmi szülessen meg, amelyik egyházunknak és a bennünket körülvevő világnak is hasznára válik. A „Kálvinizmus ma” kérdéséről is így lehet és érdemes beszélni nyugodt, egymásra figyelő légkörben.

Kálvint úgy szoktuk emlegetni, mint aki a reformáció egyik nagy teoretikusa, és ugyanakkor gyakorlati megvalósítója is azoknak a gondolatoknak, amelyeket megfogalmazott. Fontos újra és újra tudatosítani, hogy a reformáció nem a mindenkori egyház önmagát ünneplő és önmagát ajnározó lehetősége, hanem a mindenkori egyházkritika ünnepe. Kálvin hihetetlen kritikus volt az egyházzal szemben, azzal az egyházzal szemben, amelyet jól ismert és nagyon szeretett. Annyira, hogy az Intitutióban leírja azt a mai protestánsoknak talán kicsit merészen hangzó mondatot, amit nem ő talált ki, hiszen ez a reformáció előtti egyháznak a felismerése volt: „az egyház azoknak az anyja, akiknek Isten az atyja”. Sokszor az az érzésünk, ma élő protestánsoknak, hogy mi, ellentétben Kálvinnal, akire sokszor hivatkozunk, az egyházat egyáltalán nem úgy látjuk, mint Isten teremtését és ajándékát, hanem egyének, individuumok, hívők önkéntes egyesülését. Zsinati ülések alkalmával például sajnos többször elhangzott az a súlyos tévhit, hogy a Magyarországi Református Egyház nem más, mint egyházkerületek laza szövetsége. Hol van ez a mondat ahhoz, amit Kálvin megismétel, átvesz a közös keresztyén örökségből, hogy az egyház azoknak az anyja, akiknek Isten az atyja. És mi protestánsok hajlamosak vagyunk arra, hogy mindig csak akkor kezdünk el beszélni az egyházzal, miután már szóltunk üdvösségről, megigazulásról, megszentelődésről, újjászületésről, ami mind-mind egyéni dolog, majd utána jöhet az egyház. Azt gondolom, hogy a református individualizmus mindig a saját tapasztalatára alapozva határozza meg az egyházzal való viszonyát: jól prédikál a pap – szeretem az egyházat, nem jól prédikál – nem szeretem.

A második lényeges felismerés, amire érdemes odafigyelni, hogy Kálvin soha nem volt hajlandó arra, hogy kijátsszák egymással szemben a látható és a láthatatlan egyházat. A mi korunkban a református hívő ember sokkal kritikusabb az intézményes egyházzal szemben, mondván, hogy a döntő mégis a személyes hit, a személyes meggyőződés, az intézmény feledhető. Azzal majd lesz valami. Természetesen nincs és nem lehet intézményes garanciája az Isten üdvözítő akaratának, de hallgassuk csak újra Kálvint: az egyház egységének erénye (az eredetiben virtusa), hogy megtart az Istennel való közösségben. Megtart az Istennel való közösségben! Ez sokkal több annál, mint hogy

BÖLCSKEI GUSZTÁV

---

azt mondjuk, hogy engem az én hitem tart meg az Istennel való közösségben.

A harmadik, ami nagyon hangsúlyos a kálvini gondolkodásban, a különböző tisztséget viselők közössége az egyházi szolgálatban, a munkamegosztás. Kálvin nem ezt a szót használja, mint mi itt a XX/XXI. században, de ugyanerről beszél a XVI. században, hogy munkamegosztásra van szükség, azaz kollegialitásra. Már csak azért is, mert – ez Kálvin korában is tapasztalat, de úgy gondolom, a mi korunkban is – a lelkipásztor domináló szerepe, majdnem kizárólagos szerepe a gyülekezetben és az egyházban egyszerre lehet áldás és átok: ha az ige szolgálatának aláztos végzése, akkor nagyon nagy áldás, ha a személyi ambíciók kiélésének a tere, akkor a legnagyobb átok. A mi tapasztalatunk az, hogy a gyülekezeti, az intézményi, az egyházmegyei, az egyházkerületi, a zsinati feszültségeknek a 90%-a személyi feszültségre vezethető vissza.

Végül a negyedik, amit jó szem előtt tartanunk, amikor a kálvinizmus mai alakjának, formájának a gazdaságra, a közéletre, a politikára, a kultúrára gyakorolt hatását vizsgáljuk, az, amit Kálvin a maga korában úgy fogalmaz, hogy az egyházfegyelem hangsúlya, mai terminológiával fogalmazva, a közösségi kontroll. Ha nincs közösségi kontroll (és akkor megint végigsorolhatjuk: egyházban, politikában, gazdaságban, kultúrában) az emberi társadalom minden szegmensében, akkor megint az egyén szabadsága, önmegvalósítása kerül újra és újra előtérbe. Pedig az egymás kölcsönös figyelmeztetése, a korrekció lehetősége és szükségessége nélkül egyházi és nem egyházi közösségek nem tudnak hosszú távon létezni és fennmaradni. Ilyen együttműködést kívánok mindazoknak is, akik Kálvinról és egyházáról, valamint ezek társadalmunkra gyakorolt hatásáról gondolkodnak, tanácskoznak.

Bölcskei Gusztáv 1978 és 1984 között gyülekezeti lelkipásztor, 1984 és 1988 között a Debreceni Református Kollégium Gimnázium vallástanára. 1990-től tanszékvezető egyetemi tanár a Debreceni Református Hittudományi Egyetem Etikai és Egyházzociológiai Tanszéken. 1995-ben doktorált a Budapesti Református Teológiai Akadémián. A Tiszántúli Református Egyházkerület 1996-ban, 2002-ben és 2008-ban püspökévé választotta, ezzel együtt a Magyarországi Református Egyház Zsinatának lelkészi elnöki tisztét 1997-től tölti be. 2006–2010 között a Református Világszövetség Európa-területi Tanácsának elnöke, 2013-tól az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottságának tagja.

Introductory remarks – Calvin and our church today

It's important to see that the anniversary of the Reformation is not the possibility for the current church to celebrate itself but a celebration of current church criticism. Calvin was rather critical of the Church that he knew and loved very much. In his Institutes he wrote: "the church is the mother of those, whose father is God". On the other hand, the institution of the church today is underestimated. We tend to talk about the church only after talking about salvation and revival, that are all personal matters, and the church comes only behind them. In our days, Reformed believers see the church much more critically, claiming that the point is personal faith and confidence, and the institution is forgettable. But Calvin wasn't ever willing to play off the visible church against the invisible church. In Calvin's concept, a division of labour in the church, that is the community of those holding different offices, was also emphasized. A dominant and exclusive role of the pastor in the congregation and church can be a blessing and a curse at the same time. We should also consider the public control, which Calvin considers to be the emphasis on church discipline. If there is no common public control in the church, and also in politics, economy and culture, individual freedom and self-fulfilment will come into the foreground over and over again.

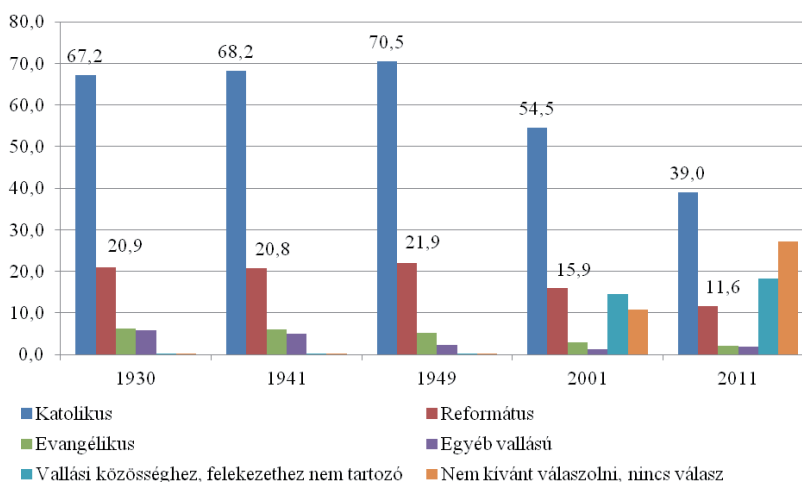
Gusztáv Bölcskei was a congregational pastor between 1978 and 1984, and from 1984 to 1988 he was designated to teach religious education in the Grammar School at Debrecen Reformed College. Since 1990, he has been Chair and professor of the Department of Social Ethics in Debrecen Reformed Theological University . In 1995, he received a Doctorate from Reformed Theological Academy in Budapest. He was elected as bishop of the Transtibiscan Reformed Church District in 1996, 2002 and 2008, and has been dually serving as the presiding bishop of the Synod of Reformed Church in Hungary continually since 1997. Between 2006 and 2010 he served as president of the World Alliance of Reformed Churches' (WARC) European Area Council. He has been a Central Committee member of the World Council of Churches since 2013.

A NÉPSZÁMLÁLÁSI ADATOK MEGKÖZELÍTÉSE REFORMÁTUS SZEMSZÖGBŐL

A 2001-es és 2011-es népszámlálási adatok összehasonlítása alapján, a vallási hovatartozással kapcsolatban az alábbi megállapításokat tehetjük:

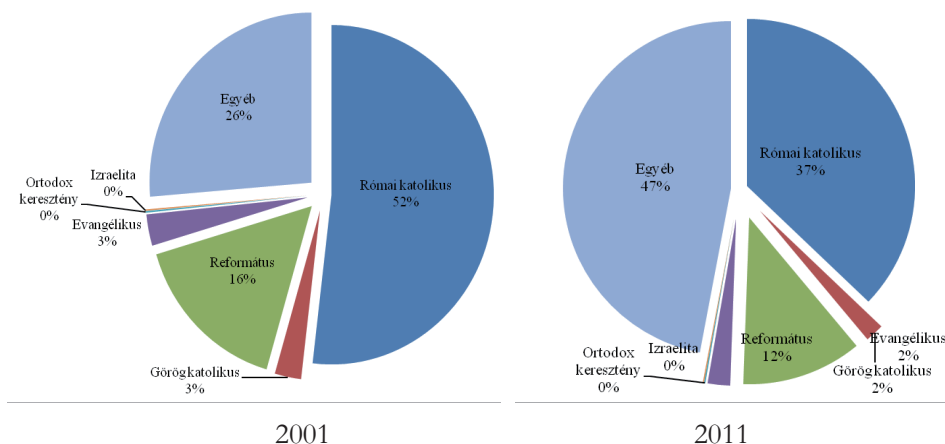
- a népesség egészében:
  - a vallásfelekezethez tartozók aránya jelentősen, 75-ről 55%-ra csökkent;
  - a vallási közösséghez, felekezethez nem tartozók aránya ezzel párhuzamosan kismértékben 14%-ról 18%-ra nőtt;
  - feltehetően részben kérdezéstechnikai és kontextuális tényezőkkel magyarázható, hogy a 2001-es népszámlálás azonos mutatójával összehasonlítva (11%) 2011-ben rendkívül nagy mértékű volt a nem válaszolók és válaszmegtagadók (27%) részaránya, ami nagymértékben befolyásolja a két census vallásfelekezeti adatainak összehasonlíthatóságát és értelmezési lehetőségét.
- a társadalomdemográfiai jellemzők alapján:
  - a vallási felekezethez tartozó nők aránya továbbra is nagyobb, mint a férfiaké, de számarányuk stagnált (2001: 54%, 2011: 55%);
  - a hagyományos vallásfelekezetekhez tartozó fiatalabb generációk aránya csökkent.

1. ábra. A népesség megoszlása vallásfelekezetek szerint, 1930, 1941, 1949, 2001, 2011. Forrás: 1930., 1941., 1949., 2001. és 2011. évi népszámlálások.

Megjegyzés: a felekezethez tartozásra vonatkozó kérdésre nem volt kötelező választ adni sem 2001-ben sem 2011-ben.

A népszámlálások idősoros adatai alapján a különböző *vallásfelekezetekhez tartozó magyar népesség 1948 után* – az állampárt egyházpolitikai gyakorlatával szorosan összefüggően – *jelentős mértékben szekularizálódott*. 2001-ben a vallásfelekezethez tartozók aránya 75, 2011-ben 55%-ot tett ki. 2001 és 2011 között kismértékben nőtt a felekezethez nem tartozók számaránya, s részben a válaszadói bizalom markáns csökkenésével magyarázható hogy, rendkívül nagy mértékben nőtt a felekezeti kérdésre választ nem adók és válaszmegtagadók számaránya.

2. ábra. A népesség megoszlása vallás szerint, 2001, 2011. Forrás: 2001. évi és 2011. évi népszámlálások.

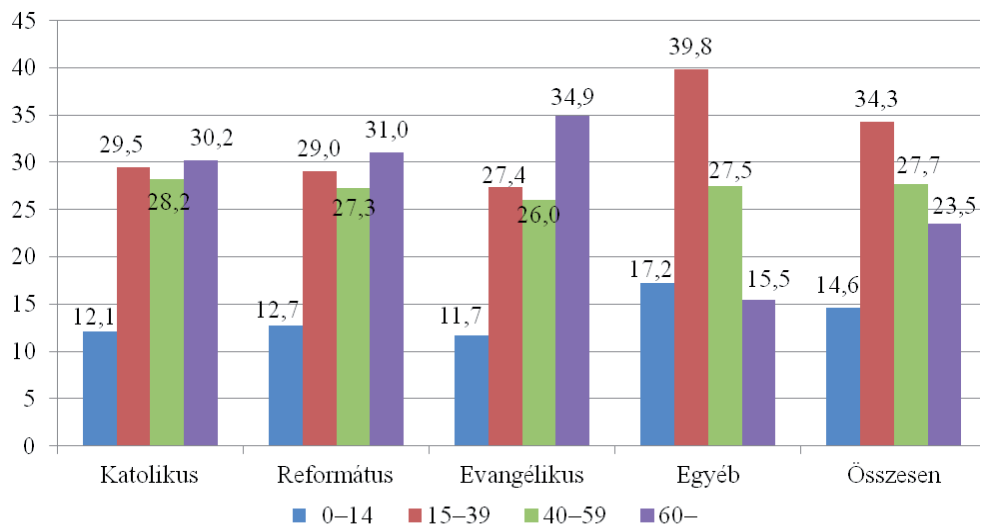
Megjegyzés: az ún. „Egyéb” kategóriába tartoznak az egyéb felekezetekhez tartozók, a vallási közösséghez, felekezethez nem tartozók és a választ nem adók.

Az idősoros adatok alapján *szinte minden vallásfelekezet esetében megfigyelhető a felekezeti identifikáció átalakulása*. A legnagyobb mértékű csökkenés (2001: 52%, 2011: 37%) a római katolikusoknál történt, a reformátusok esetében a változás mértéke lényegesen kisebb volt (2001: 16%, 2011: 12%). Figyelembe véve a nem válaszolás kiugróan nagy 2011-es arányát (s vételemezve, hogy a nem válaszolók körében a felekezeti megoszlás nem tér el nagy mértékben a választ adóktól), feltételezhető, hogy a korábbi református felekezetűek többsége továbbra is elkötelezett vallása iránt, de csak további vizsgálatok adhatnak érdemi választ arra a kérdésre, hogy körükben valójában milyen mértékben változott a vallásfelekezethez tartozók aránya.

Évek óta felmerül az a kérdés, hogy a különböző egyházak milyen mértékben képesek „megszólítani” a fiatalabb generációkat, s *hogyan változik az egyes vallásfelekezetekhez tartozók életkori összetétele*. A két utolsó census eredményei alapján a népesség egészének korösszetételéhez képest minden nagy vallásfelekezetenél jellemző volt, hogy kisebb lett a legfiatalabb (0-14 éves) és a középkorú (40 évesnél fiatalabb) generációk számaránya,

A NÉPSZÁMLÁLÁSI ADATOK MEGKÖZELÍTÉSE REFORMÁTUS SZEMSZÖGBŐL

azzal nagyjából azonos a 40-59 éves, és lényegesen nagyobb volt az idősebb (60 éves vagy annál idősebbek) korosztályok aránya. Ebben az esetben sem tudjuk azonban, hogy a nagymértékű válaszmegtágadás pontosan hogyan befolyásolta a belső szerkezeti mutatókat, ennek érdemi megválaszolásához további kutatások szükségesek.

3. ábra. A népesség megoszlása vallásfelekezet és főbb korcsoportok szerint, 2011 Forrás: 2011. évi Népszámlálás

Miközben a társadalmi nem esetében nincsenek markáns különbségek a népesség egészéhez képest a reformátusok körében kisebb a nagytelepüléseken (s különösen a fővárosban vagy megyeszékhelyen élő) lakók aránya, és nagyobb a községi lakóhellyel rendelkezőké.

Életkorukat illetően a reformátusok számaránya az átlagosnál kisebb a 15-39 éves generációkban és lényegesen nagyobb a legidősebb, 60 éves vagy annál idősebb korcsoportokban.

Az életkorral is szorosan összefüggő családi státuszt illetően a reformátusok körében kisebb a nőtelenek, hajadonok, és nagyobb a házasságban élők, illetve özvegyek számaránya.

A befejezett legmagasabb iskolai végzettséget illetően a népesség egésze és a reformátusok között nincsenek markáns, számottevő különbségek, némileg alacsonyabb szintű iskolai végzettségük leginkább életkori összetételük hatásával magyarázható. Alapvetően ez utóbbival függ össze az is, hogy a reformátusok körében a foglalkoztatottak számaránya kisebb, míg a nyugdíjasoké lényegesen nagyobb, mint a népesség egészében. A népszámlálási kérdőívekben önkéntesen megválaszolható nemzetiségi hovatartozás illetően a reformátusok meghatározó hányada (95%) magyar nemzetiségűnek vallotta magát.

BOCZ JÁNOS

Megnevezés	Református felekezetű, %	Teljes népesség, %
Nem		
Férfi	45,1	47,5
Nő	54,9	52,5
Településtípus		
Főváros	12,7	17,4
Megyeszékhely, megyei jogú város	16,3	20,4
Többi város	35,1	31,7
Község	35,9	31,5
Életkor		
x-14 éves	12,7	14,6
15-39 éves	29,0	34,3
40-59 éves	27,3	27,7
60-x éves	31,0	23,5
Családi állapot		
Nőtlen, hajadon	26,3	32,6
Házas	47,7	44,4
Özvegy	15,3	11,5
Elvált	10,7	11,6
Legmagasabb befejezett iskolai végzettség		
Kisebb, mint ált. iskola 8. oszt.	6,9	5,2
Befejezett általános iskola 8. oszt.	30,1	28,1
Középfokú iskolai végzettség érettségi nélkül szakmai oklevéllel	19,9	22,3
Érettségi	27,2	26,8
Egyetem, főiskola	15,9	17,6
Gazdasági aktivitás státusza		
Foglalkoztatott	35,2	39,7
Munkanélküli	5,4	5,7
Gyermekgondozási ellátásban r.	2,5	2,5
Nyugdíjas	33,0	25,4
Egyéb inaktív kereső	2,1	1,8
Nappali tagozaton tanuló	14,3	15,7
Egyéb eltartott	7,5	9,2
Nemzetiség		
Magyar nemzetiségű	94,9	93,7
Cigány (roma) nemzetiségű	3,2	3,5
Német nemzetiségű	0,8	1,5
Egyéb nemzetiségű	1,2	1,3

1. tábla. A református vallásfelekezetűek és teljes népesség társadalomdemográfiai jellemzői, 2011
 Forrás: 2011. évi népszámlálás

A NÉPSZÁMLÁLÁSI ADATOK MEGKÖZELÍTÉSE REFORMÁTUS SZEMSZÖGBŐL

Megjegyzés: a családi állapotra és a legmagasabb iskolai végzettségre vonatkozó adatok a 15 éves és annál idősebb népességre vonatkoznak. A nemzetiségi hovatartozásra nem volt kötelező válaszolni 2011-ben.

A népszámlálás adatait felhasználva megvizsgáltuk, hogy *a reformátusok és római katolikusok között vannak-e markáns eltérések* fontosabb társadalomdemográfiai változók megoszlásában. Eredményeink alapján csak *a városban élő népesség mértékében* (a reformátusok között nagyobb a városi lakosok aránya) *volt tapasztalható nagyobb eltérés*, a többi jellemzőt illetően nagyjából azonos arányban volt képviselve mindkét felekezet.

Mindkét vallásfelekezet tagjainál megfigyelhető, hogy a nők aránya – kis mértékben meghaladva a teljes népesség átlagos értékét – nagyobb, mint a férfiaké, kevésbé jellemző rájuk a nagyvárosi lakóhely, a 40 évesnél fiatalabbak aránya kisebb, s a 40 évesnél idősebbeké lényegesen nagyobb, mint a népesség egészében. Életkori hatással és a társadalmi megoszlásával magyarázható, hogy a reformátusoknál és a római katolikusoknál egyaránt nagyobb az özvegyek aránya, s mindkét felekezetenél némileg felülreprezentáltak az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők, mint a népesség egészében.

BOCZ JÁNOS

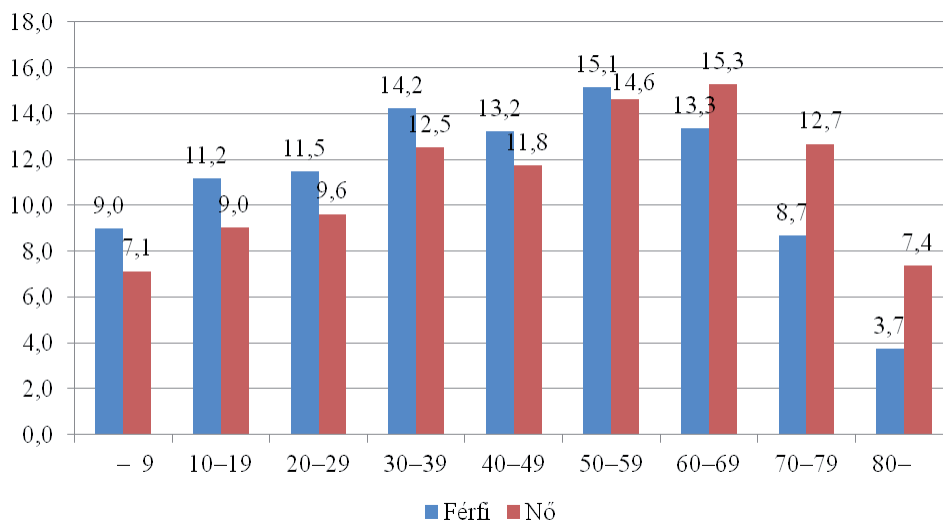
Megnevezés	Református	Római katolikus	Református	Római katolikus
	fő		%	
Nem				
Férfi	519.968	1.670.084	45,1	45,2
Nő	633.486	2.021.305	54,9	54,8
Településtípus				
Főváros	146.756	501.117	12,7	13,6
Megyeszékhely, megyei jogú város	188.131	678.318	16,3	18,4
Többi város	404.850	1.108.233	35,1	30,0
Község	413.717	1.403.721	35,9	38,0
Életkor				
x-14 éves	146.437	442.769	12,7	12,0
15-39 éves	334.765	1.082.366	29,0	29,3
40-59 éves	314.550	1.041.692	27,3	28,2
60-x éves	357.702	1.124.562	31,0	30,5
Családi állapot				
Nőtlen, hajadon	264.681	891.889	26,3	27,5
Házas	480.531	1.518.320	47,7	46,7
Özvegy	153.681	483.125	15,3	14,9
Elvált	108.124	355.286	10,7	10,9
Legmagasabb befejezett iskolai végzettség				
Kisebb, mint ált. iskola 8. oszt.	69.173	195.032	6,9	6,0
Befejezett általános iskola 8. oszt.	303.212	966.316	30,1	29,7
Középfokú iskolai végzettség érettségi nélkül szakmai oklevéllel	200.658	687.667	19,9	21,2
Érettségi	273.680	898.120	27,2	27,6
Egyetem, főiskola	160.294	501.485	15,9	15,4

2. tábla. A református és római katolikus vallásfelekezetűek társadalomdemográfiai jellemzői, 2011
 Forrás: 2011. évi népszámlálás.

Megjegyzés: a családi állapotra és a legmagasabb iskolai végzettségre vonatkozó adatok a 15 éves és annál idősebb népességre vonatkoznak.

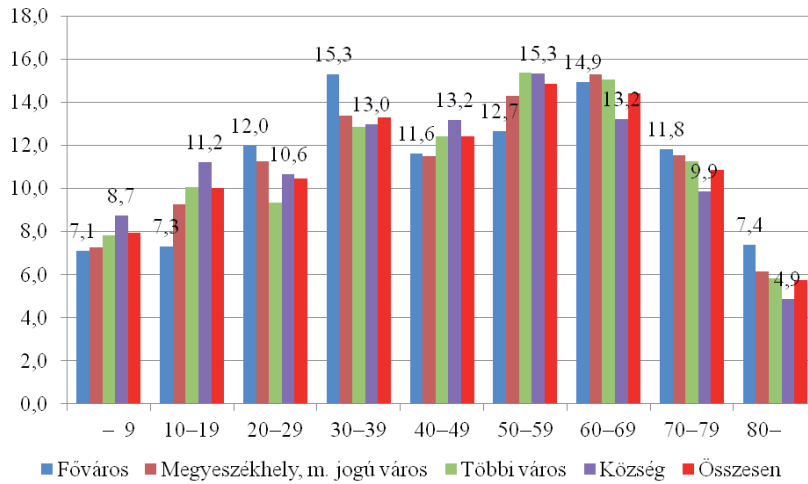
A NÉPSZÁMLÁLÁSI ADATOK MEGKÖZELÍTÉSE REFORMÁTUS SZEMSZÖGBŐL

A továbbiakban kizárólag a református felekezetűek 2011-es népszámlálási adataira fókuszáltuk elemzésünket. Az eredmények alapján – hasonlóan más vallásfelekezetekhez – a reformátusok között is több nő (55%) volt, mint férfi (45%), de ez szorosan összefüggött az életkor növekedésével. *A 30 évesnél fiatalabbak között számarányukat illetően még nagyobb volt ugyanis a férfiak aránya, a nők valójában csak az ennél idősebb generációkban kerültek többségbe, s a két nem közötti különbség a nagy létszámú 50 évesnél idősebb korosztályokban vált egyre jelentősebbé és meghatározóbbá.*

4. ábra. A református felekezetűek aránya korcsoport és nemek szerint, 2011. Forrás: 2011. évi népszámlálás

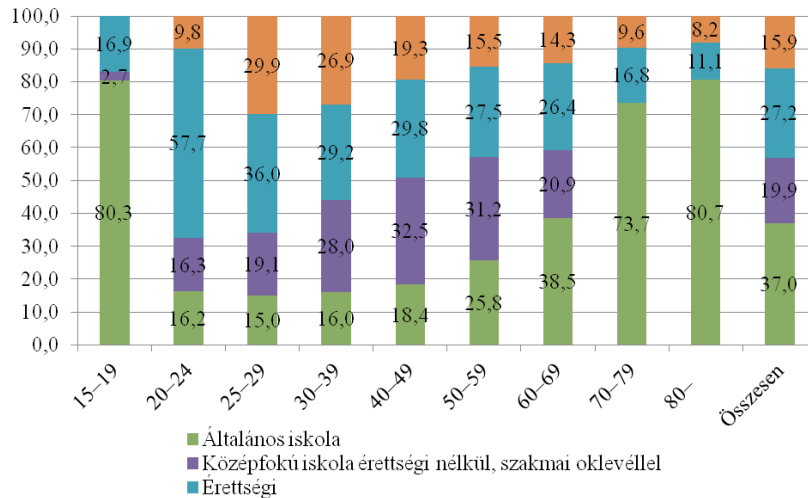
A korábbi adatokból látható volt, hogy a reformátusok körében a népesség egészéhez képest némileg kisebb volt a nagyvárosokban élők (29%), és nagyobb a községi lakóhellyel rendelkezők (36%) aránya. Életkori csoportok szerint vizsgálva ugyanakkor a különbségek kevésbé jellegzetesek. *A 10-19 évesek aránya az átlagnál kisebb volt a fővárosban és nagyobb a községekben. A 20-39 évesek körében ugyanakkor már az átlagot meghaladó volt a Budapesten lakók aránya, míg a községekben az átlaghoz közeli mértékben voltak jelen. A többi korosztály esetében nem voltak markáns (az átlagostól jelentősen eltérő) különbségek, a református felekezetű 40 évesnél idősebb generációk az egyes településtípusokon az átlagos értékektől statisztikai szempontból nem számottevő mértékben tértek el.*

5. ábra. A református felekezetűek aránya településtípus és korcsoport szerint, 2011. Forrás: 2011. évi népszámlálás

Életkori sajátosságokkal, s az iskolázottsági szint megváltozásával (a fiatalabb generációk magasabb szintű végzettséggel rendelkeznek) magyarázható, hogy a legfiatalabb (15-19 éves) és a legidősebb (70-x éves) korosztályokban a reformátusok körében az átlagosnál lényegesen nagyobb a „csak” általános iskolai végzettséggel rendelkezők aránya.

A középszintű (szakmai oklevél és/vagy érettségi) végzettségűek magas számaránya a fiatalabb és az aktív középkorú generációkban egyaránt megfigyelhető, míg az egyetemi diplomások átlagosnál nagyobb aránya a 25-39 éves reformátusok körében volt a leginkább jellemző.

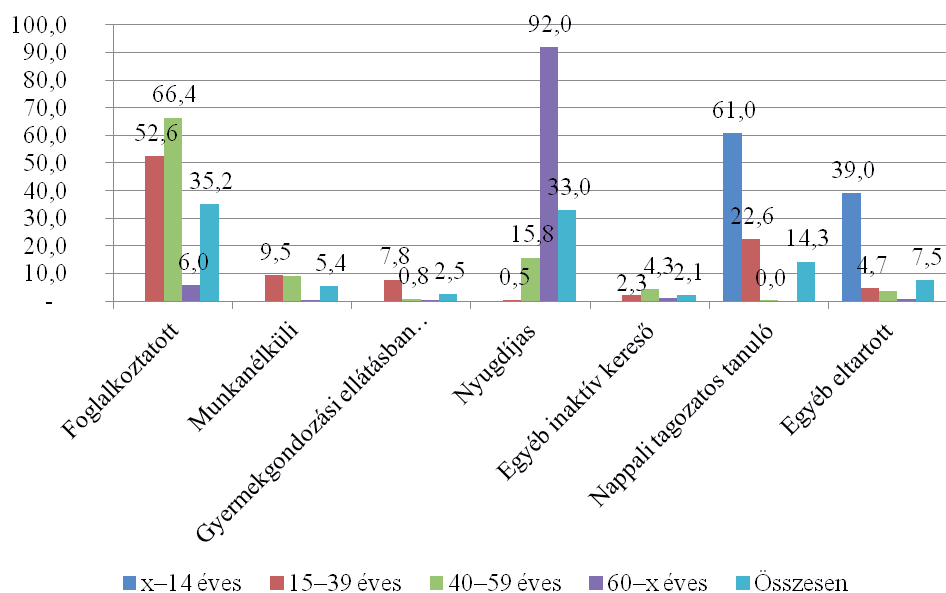

6. ábra. A 15 éves és idősebb református felekezetűek legmagasabb befejezett iskolai végzettség és korcsoport szerint, 2011. Forrás: 2011. évi népszámlálás

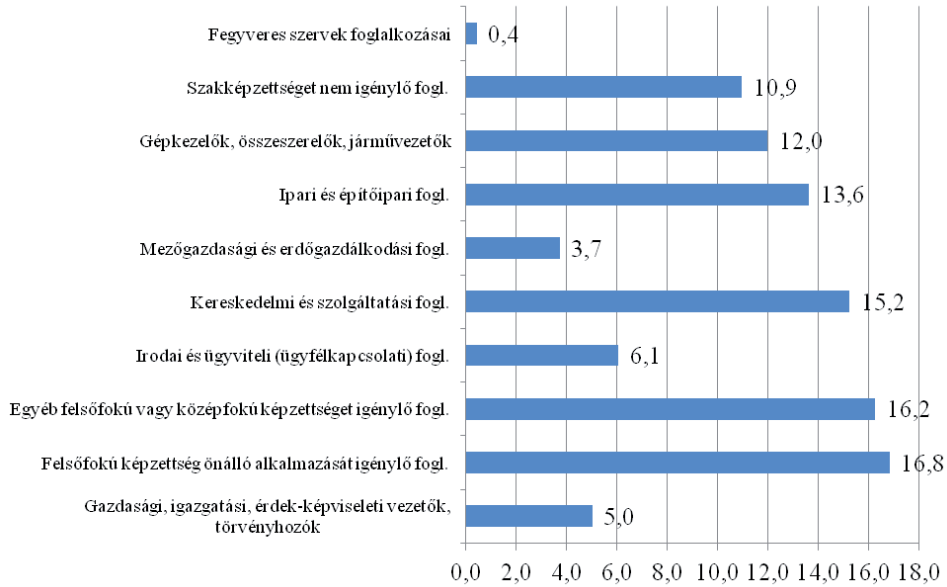
A NÉPSZÁMLÁLÁSI ADATOK MEGKÖZELÍTÉSE REFORMÁTUS SZEMSZÖGBŐL

A református felekezetűek több mint egyharmada (35%) aktív, foglalkoztatott státusszal rendelkezett. A népesség egészével összehasonlítva a munkanélküliek aránya azonos mértékű, ugyanakkor figyelemre méltó, hogy a 15-39 éves munkanélküliek aránya közel kétszer nagyobb, mint az átlagos (5%) érték. Életkori összetételük hatásával magyarázható, hogy a reformátusok egyharmada inaktív nyugdíjas státuszban volt.

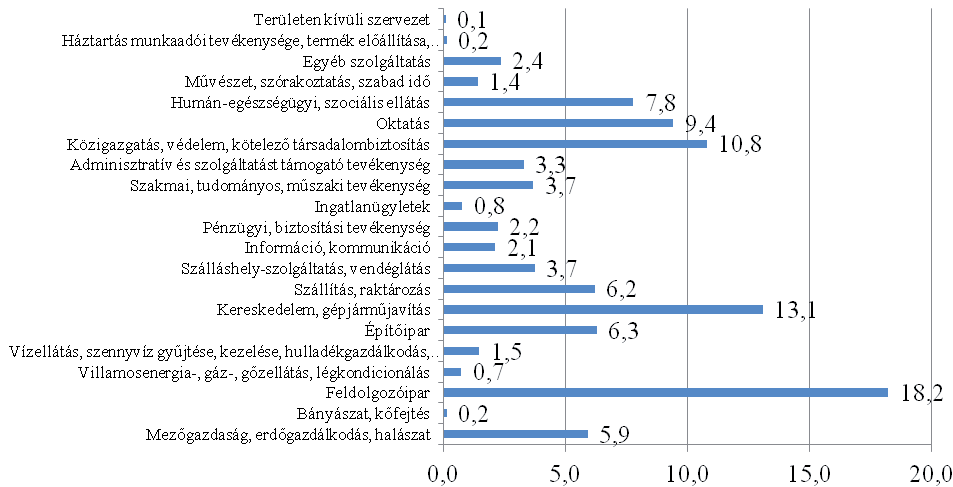
Az iskolai végzettséggel szorosan összefügg, hogy 2011-ben a felekezethez tartozó foglalkoztatottak egyharmada (33%) középfokú vagy annál magasabb képzettséget igénylő munkakörben dolgozott. Emellett viszonylag jelentősnek mondható volt a kereskedelmi és az ipari szektorban foglalkoztatottak aránya (29%), s feltehetően az iskolai végzettség szoros kölcsönhatásával indokolható az alacsonyabb szintű képzettséget igénylő (pl. gépkezelők és szakképzetlen) foglalkoztatottak 23%-os számaránya is. Nemzetgazdasági ágak szerint a foglalkoztatottak legnagyobb arányban a feldolgozóiparban (18%), a kereskedelemben (13%), valamint a közigazgatási (11%) és az oktatási (9%) és a humán szolgáltató (egészségügy és szociális ellátás) szektorokban (8%) voltak jelen.

7. ábra. A református felekezetű népesség gazdasági aktivitás és korcsoport szerint, 2011. Forrás: 2011. évi Népszámlálás

8. ábra. A református felekezetű foglalkoztatottak aránya foglalkozási főcsoportok szerint, 2011. Forrás: 2011. évi népszámlálás

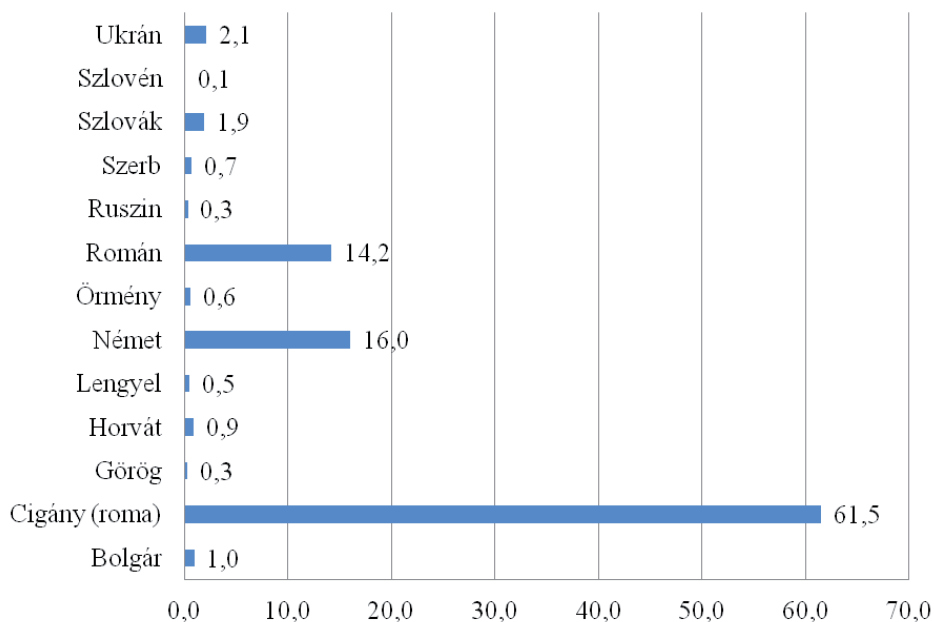

9. ábra. A református felekezetű foglalkoztatottak aránya nemzetgazdasági ágak szerint, 2011. Forrás: 2011. évi népszámlálás

Végül megvizsgáltuk azt is, hogy a 2011-es nemzetiségi hovatartozásra vonatkozó kérdésre választ adóknál hogyan alakult a „nem magyar” nemzetiséget megjelölők összetétele. Az eredmények alapján – hangsúlyozva, hogy ebben az esetben arról a 62 ezer fős, s összességében 5%-ot képviselő református felekezetű választ adóról van

A NÉPSZÁMLÁLÁSI ADATOK MEGKÖZELÍTÉSE REFORMÁTUS SZEMSZÖGBŐL

szó, aki más nemzetiséget jelölt meg – a legnagyobb mértékben a cigány (61%) nemzetiséget megjelölők fordultak elő, de viszonylag nagyoknak mondható a német (16%) és a román (14%) nemzetiségűek számaránya is.

10. ábra. A református felekezetiük aránya nemzetiség szerint, 2011. Forrás: 2011. évi népszámlálás

Megjegyzés: az ábra azt ábrázolja, hogy mekkora az egyes nemzetiségek aránya a magyar nemzetiségűek nélkül. Más megközelítésben: az összességében 5%-ot kitevő nem magyar nemzetiségűek százalékos megoszlását ábrázolja.

***

A népszámlálások eredményei alapján összefoglalóan elmondható, hogy a református felekezethez tartozók száma az elmúlt évtizedben feltehetően kisebb mértékben csökkent a népesség egészében, mint a római katolikusoké, ugyanakkor a választói bizalom nagymértékű változása miatt az egyházi identifikációra vonatkozóan még számos további vizsgálat szükséges. Társadalomdemográfiai jellemzőiket illetően a két nagy hagyományos vallásfelekezet között nincsenek markáns eltérések, ugyanakkor a népesség egészével összehasonlítva már számos – részben az életkorral összefüggő – társadalomdemográfiai különbség megfigyelhető.

BOCZ JÁNOS

Irodalom

- Csanády Márton Tamás: Main trends of Hungarian Religiosity in European context 2013. In: Sepsi Enikő, Balla Péter, Csanády Márton (szerk.). *Confessionality and University in the Modern World: 20th Anniversary of “Károli” University.* 372 p. Konferencia helye, ideje: Budapest, Magyarország, 2013.10.15-2013.10.17. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem; L’Harmattan Kiadó, 2014. pp. 297-308. (Studia Caroliensia)
- Bálint Lajos, Bozsonyi Károly, Duráczy Bálint: Figures, Maps, Conclusions - Spatial and Demographic Trends of Religious Affiliations as Reflected by 130 Years of Census. In: Sepsi Enikő, Balla Péter, Csanády Márton (szerk.) *Confessionality and University in the Modern World: 20th Anniversary of „Károli” University.* 372 p. Konferencia helye, ideje: Budapest, Magyarország, 2013.10.15-2013.10.17. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem; L’Harmattan Kiadó, 2014. pp. 309-321. (Studia Caroliensia)
- Hámori Ádám, Rosta Gergely: Declining Religiosity among Hungarian Youth after the Turn of the Millennium – Main Trends and Possible Explanations. In: Sepsi Enikő, Balla Péter, Csanády Márton (szerk.) *Confessionality and University in the Modern World: 20th Anniversary of “Károli” University.* 372 p. Konferencia helye, ideje: Budapest, Magyarország, 2013.10.15-2013.10.17. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem; L’Harmattan Kiadó, 2014. pp. 322-338. (Studia Caroliensia)
- Csanády Márton Tamás: A vallásosság helyzete Magyarországon a 2011. évi népszámlálási adatok és a 2008-as Európai Értékkrend Vizsgálat adatainak fényében. *Confessio*, 2013/4, 12-21 pp.
- Bálint Duráczy: A 2011-es népszámlálás vallásfelekezeti adatainak értelmezése, In: *Confessio* 2013/4. p. 8-18.

Dr. Bocz János egyetemi adjunktus 1966-ban született, szociológiai diplomát szerzett, majd 2009-ben a nonprofit és civil szervezetek témájában szerzett PhD-fokozatot. Számos magyarországi civil szervezetekkel kapcsolatos témájú publikáció szerzője és társszerzője. A Károli Gáspár Református Egyetem oktatója, emellett a Központi Statisztikai Hivatal tanácsadója. E-mail: janos.bocz@ksh.hu

A NÉPSZÁMLÁLÁSI ADATOK MEGKÖZELÍTÉSE REFORMÁTUS SZEMSZÖGBŐL

A Reformed approach to the census data

This article describes the macro-level changes of the characteristics of religion activities. The first part of the article provides an overview about the major changes of the religion activities based on the Hungarian census data. Since the 2001 census, the response willingness of the population has dramatically decreased which has affected the structure of religion identification and the composition of the sociodemographical variables as well. In the following chapters, the author compares the sociodemographical attributes of the people either belonging or not belonging to the Calvinist or the Roman Catholic Church.

Dr. János Bocz senior lecturer (1966) got his degree in sociology and he did a PhD in a non-profit and civic organizations related topic in the year 2009. He is the author and co-author of several publications regarding the Hungarian non-profit sector. He is an analyst and senior councillor of the Hungarian Central Statistical Office and a part-time professor at the Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary. E-mail: janos.bocz@ksh.hu

Title: Religion characteristics in statistical perspective

Keywords: Catholic, church, census, Calvinist, religion.

Csanády Márton

KÁLVINISTÁK MAGYARORSZÁGON 2014-BEN

A Magyarországi Református Egyház felkérésére a Károli Gáspár Református Egyetem 2013-ban kezdte el a református egyház-szociológia kutatást. Ennek egyik apropója az volt, hogy 2013-ban jelentek meg a 2011-es magyarországi népszámlálás adatai¹. Tekintettel arra, a rendszerváltást követően ez volt a második alkalom, hogy vallásra vonatkozó kérdés szerepelt a népszámlálásban, lehetőség nyílt a vallásosság trendjeinek vizsgálatára. A népszámlálásban az erre vonatkozó egy kérdés csak nagyon elnagyolt, bár igen fontos információt biztosított². Az MRE Zsinata a gyülekezetektől és egyháztagoktól érkező jelzések és saját tapasztalatai alapján valamint a nemzetközi tendenciák ismeretében arra a következtetésre jutott, hogy az Egyház jövőbeni feladatainak minél jobb tervezése érdekében elengedhetetlen az egyház társadalmi helyzetének és szerepének valamint a társadalom tagjainak valláshoz és egyházhoz való viszonyainak társadalomtudományi vizsgálata. A reformátusokra fókuszáló kutatás még nem volt korábban.

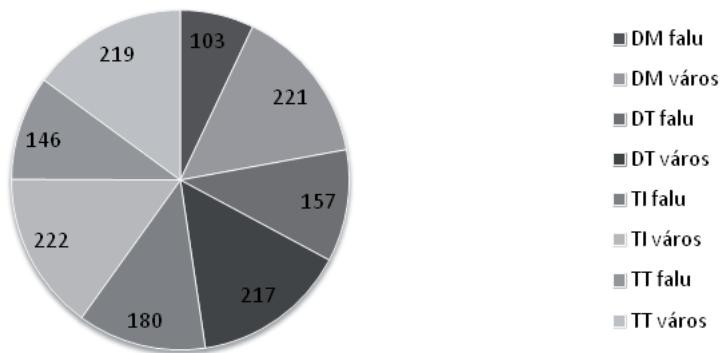
Megkönnyítette a kutatást, hogy 2012-ben a KRE-en végre megindulhatott a szociológia képzés, amely azóta a második legnépszerűbb képzéssé nőtte ki magát Magyarországon. A szociológus, szociális munkás, pszichológus és teológus hallgatók részvételével megindulhatott a kutatás. A kutatás első fázisában 2013-ban a népszámlálási adatok elemzésére került sor. Az idei évben indult meg a második fázis, amely állt egyrészt a 400 gyülekezetet érintő telefonos kutatásból és a nyolc helyszínen folytatott nyári kérdőíves kutatásból. A négy magyarországi egyházkerületben egy-egy 15-25 lélekszámú városban és egy-egy 1-5 falúból összetevődő falusi település csoportban került sor a kérdezésre. A kutatótáborok segítségével megvalósított személyes kérdéssel végrehajtott adatfelvétel biztosítja a legmegbízhatóbb adatfelvételi módszert.

1 <http://www.ksh.hu/nepszamlalas/?lang=en>

2 (Bálint, Lajos; Bozsonyi, Károly; Duráczky, Bálint, 2014) (Csanády, Márton, 2013) (Csanády, Márton 2014) (Duráczky, 2013/4) (Hámori, Ádám; Rosta, Gergely, 2014)

A település melyik egyházmegyében van? 1465 fő

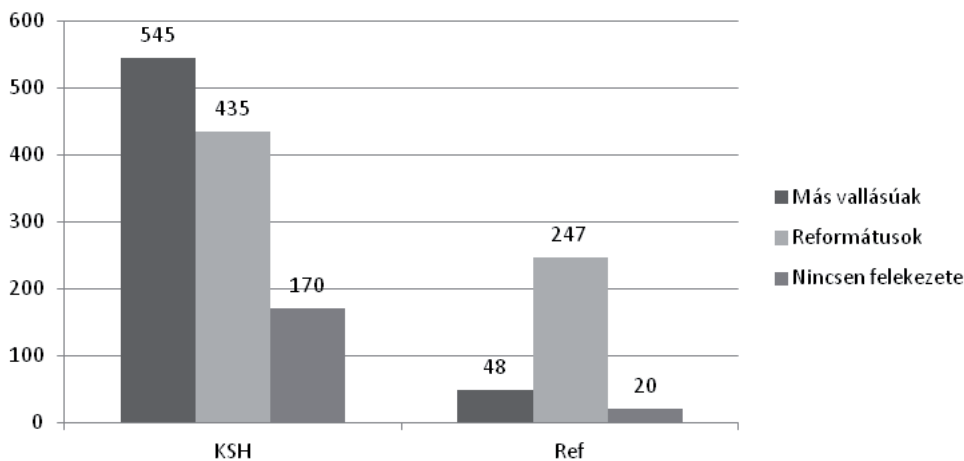

Ezzel a módszerrel viszont, az egyetem erőforrásainak és a hallgatókkal szembeni felelősség figyelembevételével, csak a 30 ezer főnél kisebb településeken volt mód a vizsgálatra. A 30 ezer főnél kisebb településeken lakik az ország népességének kb. 55 %-a.

1. A nyári kérdőíves kutatás módszertana

A Károli Gáspár Református Egyetem *Társadalom- és Kommunikációtudományi Intézet, a Pszichológia Intézet és a Szociális Munka és Diakónia Intézet* oktatóinak és 120 hallgatójának részvételével folytatott személyes megkérdezésen alapuló kérdőíves interjúk. Lekérdezésre 2014. június-augusztus *között került sor*. A kutatás során 17 településen 1465 válaszdot sikerült lekérdezni. Tekintettel arra, hogy egyszerre voltunk kíváncsiak az egyházzal kapcsolatos külső és belső attitűdökre két mintával dolgoztunk. A megkérdezett válaszadók közül 1150 fő a KSH által biztosított háztartási reprezentatív minta alapján került lekérdezésre. 315 fő a városokban a helyi gyülekezetek által biztosított gyülekezeti névjegyzék alapján kiválasztott háztartásokban került megkérdezésre.³ A gyakorlatban a mintavételes eljárást a városokban tudtuk követni, míg a falvakban minden elérhető és válaszadásra hajlandó háztartást lekérdeztünk. A kérdőív 63 kérdéscsoportot tartalmazott. A lekérdezés 30-50 percet vett igénybe. A kérdőív által vizsgált legfontosabb témakörök: *vallásosság, egyházkép, bizalom, elégedettség, testi és lelki egészség, baráti kapcsolatok, társadalmi helyzet, szociális szolgáltatások*.

³ A gyülekezeti alminta esetében sem személyekből, hanem háztartásokból tevődött össze a minta. Ez az oka, hogy itt is voltak nem református vallású válaszadók, hiszen a vegyes házasságok esetében a konkrét megkérdezettek lehettek a más felekezethez vagy felekezethez nem tartozó válaszadók.

2. A kutatótáborok eredményeinek érvényessége

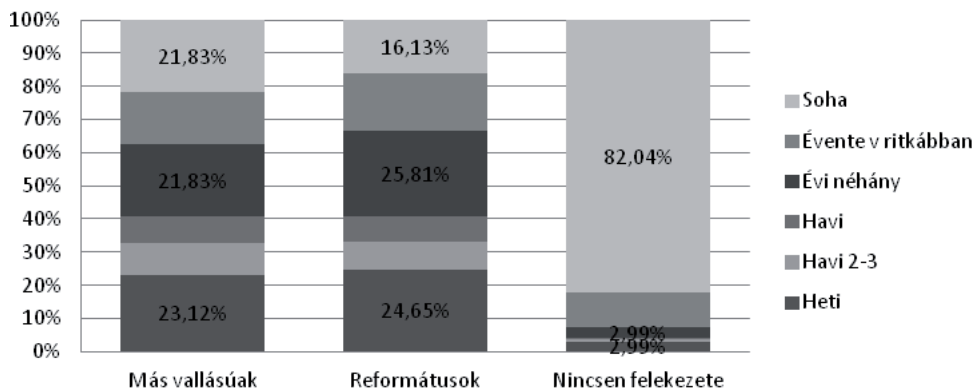
A már fentebb elmondottak miatt a kutatótáborok során felvett adatokból csak az olyan típusú településekre vonhatunk le következtetéseket, amelyeken a kérdezést folytattuk. Tekintettel arra, hogy az ország népességének nagyobb része katolikus és a falvak esetében gyakori a vallási homogenitás, ezért ezt is figyelembe kel venni. Ezek szerint a vallásilag vegyes lakosságú 30 ezer főnél kisebb településeken kb. két és fél millióan élnek. Ráadásul az általunk felkeresett településeken a reformátusok többségben vagy legalább is jelentős számban vannak. Ezzel még tovább szűkül az érvényességi kör.

3. Az eredmények

Jelenleg az eredmények feldolgozásának elején tartunk. Az alábbiakban csak a legfontosabb eredmények ismertetésére szorítkozunk. A KSH minta alapján megkérdezettek 14,8 % mondta magáról, hogy semelyik felekezethez sem tartozik. Ez az adat szinte pontosan megfelel a 2001-es népszámlálás alkalmával adott válaszoknak (14,5 %). Valamivel alacsonyabb, mint a 2011-es népszámlálás alkalmával nemmel válaszolók országos aránya 18,2 %, de tekintettel arra, hogy a kisebb településeken minden kutatás és a népszámlálás is nagyobb vallásosságot mér, ezért a kutatás megbízhatóságát erősíti.

Az intézményekbe vetett bizalom tekintetében örömteli, hogy a legmagasabb bizalmi támogatottsága az egyházaknak van az összes intézmények közül. Ez a korábbi hasonló kérdéseket vizsgáló kutatások adataival összehasonlítva további átrendeződést mutat az egyházak javára. Ehhez még hozzá kell tennünk, hogy a református válaszadók körében ez a mutató még egy kicsit erősebb.

Milyen gyakran jár templomba?

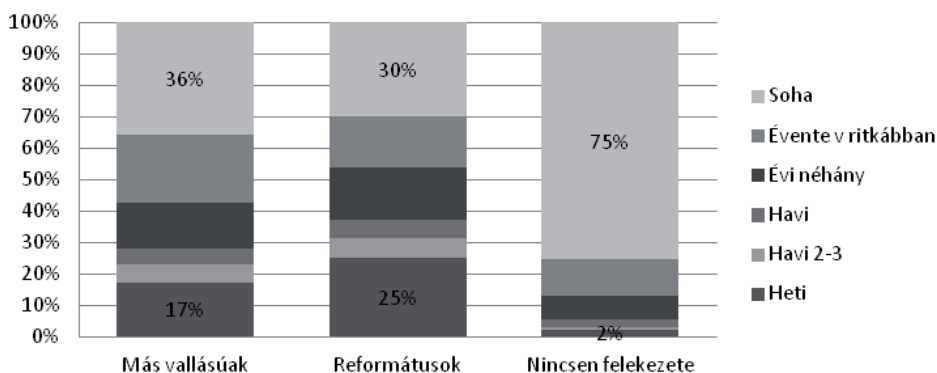

A templomba járás gyakoriság tekintve azt állapíthatjuk meg, hogy a teljes a vizsgálatban érintett népesség esetében a templomba járás érzékelhetően magasabb 20,8 %, mint a korábbi ilyen kérdést is tartalmazó vizsgálat eredményei szerint. Az ilyen kérdéseket tartalmazó vizsgálatok, még a válság kitérését megelőző időszakban készültek. Az egyik lehetséges magyarázat, hogy a válság hatására növekedett meg a gyakori templomlátogatók aránya. A másik magyarázó faktor lehet a népesség korösszetételének az idősebbek javára történő eltolódása. A válság hatására a fiatalabb korosztályokhoz tartozók jelentős számban költöztek a fővárosba és a nagyobb városokba.

A magukat felekezethez sorolók tekintetében azt látjuk, hogy a reformátusok között valamivel magasabb a heti templomlátogatás 24,56% , mint a többi felekezet híveinél. Az összesített heti és havi templomlátogatás tekintetében már nincsen különbség. A felekezethez tartozók 40% jár havonta vagy sűrűbben templomba. Ez a teljes népességre vetítve 35,4 %-ot jelent.

Érdekes, bár a reformáció hagyományait és eredendő küldetését figyelembe véve nem meglepő, hogy a reformátusok között lényegesen magasabb minden tekintetben a rendszeres bibliaolvasók aránya.

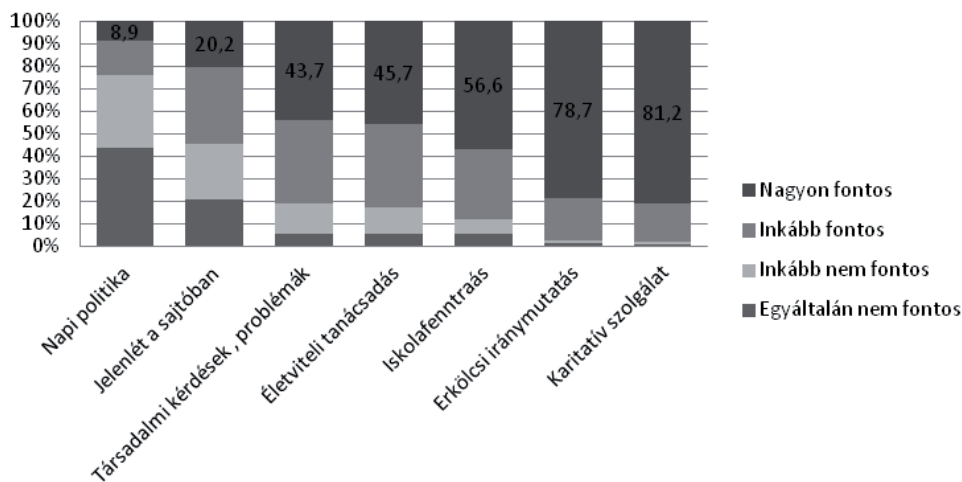
Milyen gyakran olvas Bibliát? KSH minta

KÁLVINISTÁK MAGYARORSZÁGON 2014-BEN

A reformátusok szerint az egyház elsődleges feladata a karitatív szolgálat. Ezt követi szintén nagyon magas 78,7% támogatottsági szinten az erkölcsi iránymutatás, mint feladat. A válaszadók több mint 50 % szerint nagyon fontos feladata az egyháznak az iskolafenntartás.

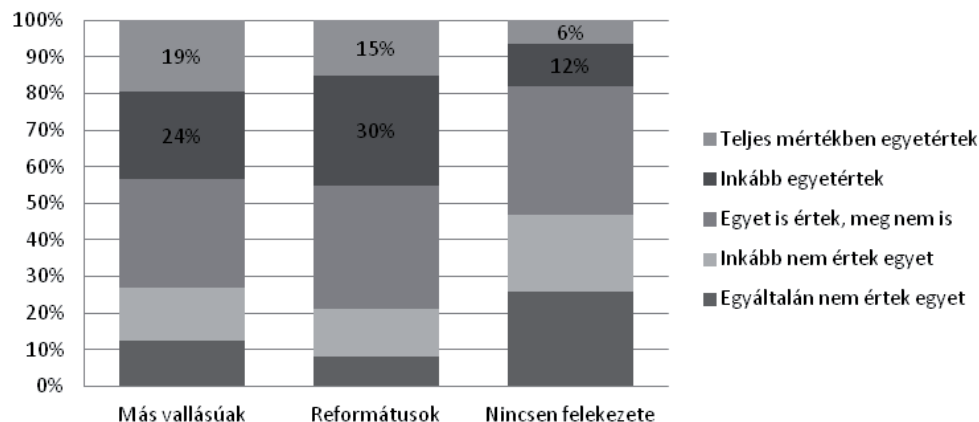
Mennyire tartja fontosnak, hogy az egyház a következőkkel foglalkozzon? (Református válaszadók)

A válaszadók kevesebb mint 10 % gondolta úgy, hogy nagyon fontos az egyháznak napi politikai kérdésekkel foglalkoznia. Sőt közel 50% ezt egyáltalán nem tartotta fontosnak.

Érdekes módon arra a kérdésre, hogy mennyire elégedettek a válaszadók egyházak rendszerváltás utáni szerepével Magyarországon, a reformátusok polarizáltabban válaszoltak, mint a más felekezetekhez tartozók. A teljesen elégedettek is és a teljesen vagy inkább elégedetlenek is kevesebben vannak.

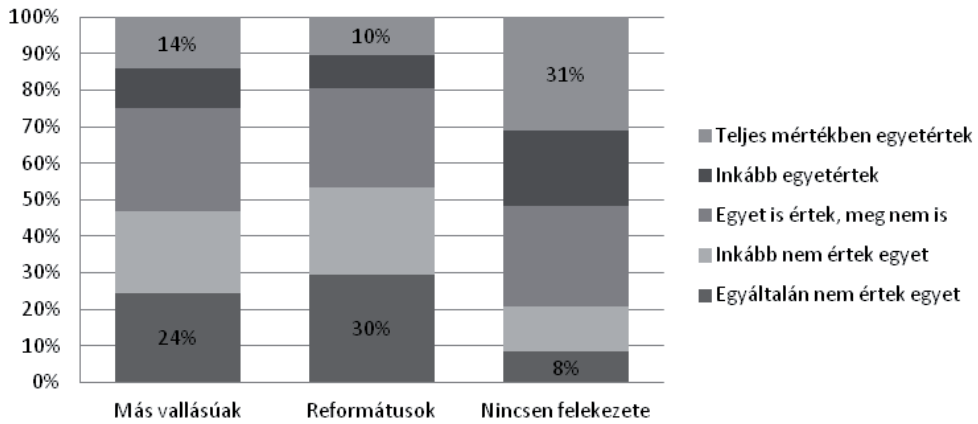
Mennyire ért egyet? - Elégedett vagyok az egyházak rendszerváltás utáni szerepével Magyarországon (KSH minta)

A nagyon vagy részben elégedetlenek aránya alig haladja meg a 20 %-ot a reformátusok körében. A többi felekezet és a felekezethez nem tartozók esetében ez lényegesen magasabb arányt mutat.

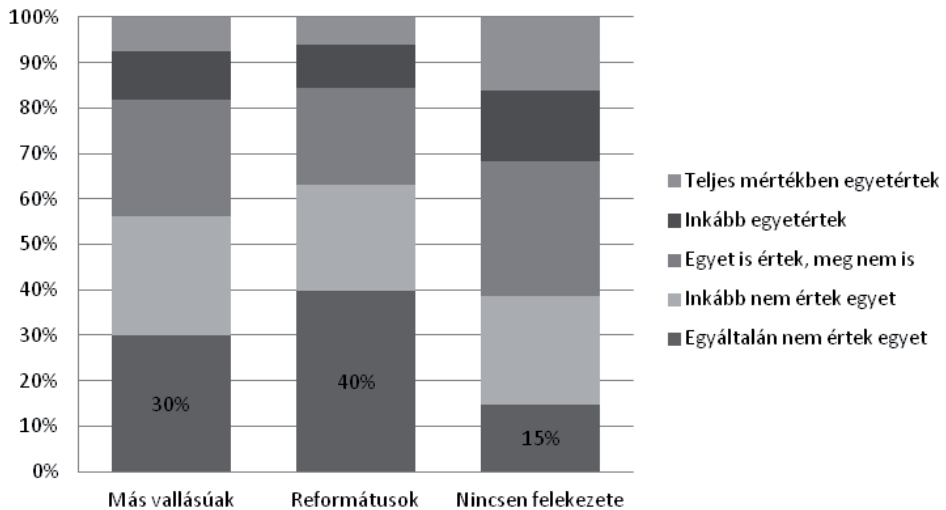
A reformátusok a többi felekezetekhez képest kevésbé gondolják, hogy az egyház a saját hasznát keresné. A többség elutasítja ezt az állítást.

Mennyire ért egyet? - Az egyház mindenekelőtt a saját hasznát keresi (KSH minta)

Még jelentősebb különbséget találunk arra a kérdésre vonatkozóan adott válaszoknál, amely az egyház haladáshoz való viszonyát firtatta. Itt kaptuk a második legmarkánsabb választ. Erre a kérdésre a megkérdezett reformátusok 40%-a határozott nemmel válaszolt. Ráadásul ez a határozott nem a reformátusok körében 10%-kal magasabb, mint a többi felekezethez tartozók körében.

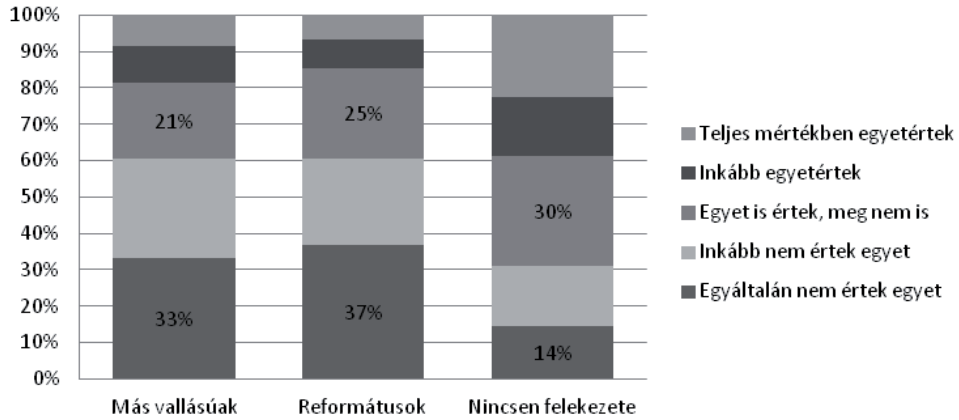
Mennyire ért egyet? - Az egyház szemben áll a haladással (KSH minta)

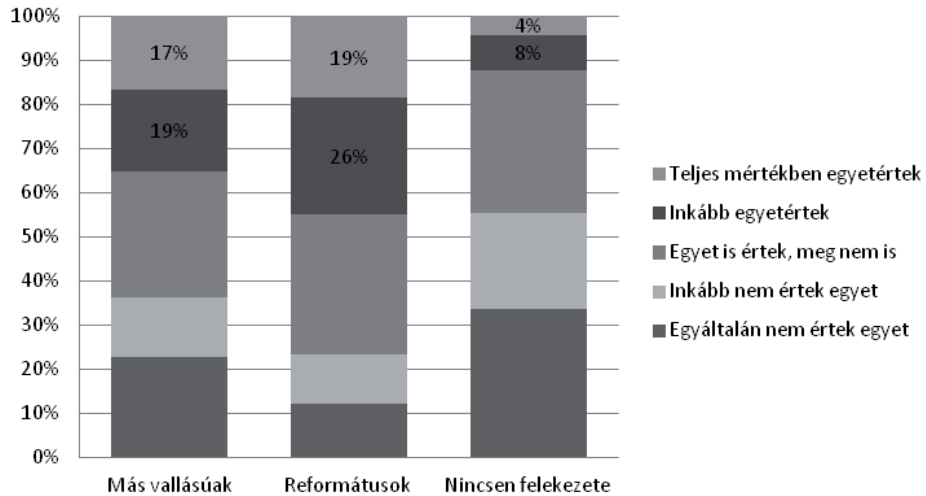
Míg a református válaszadók 40% egyáltalán nem gondolta úgy, hogy az egyház haladás ellenes volna, addig a több felekezetekhez tartozóknál ez az arány csak 30% volt. Valamivel kisebb, de jelentős eltérést találunk az egyház külsőség orientáltságára vonatkozó kérdésekre adott válaszoknál.

Mennyire ért egyet? - Az egyház számára a külsőségek fontosabbak, mint a lelki tartalom (KSH minta)

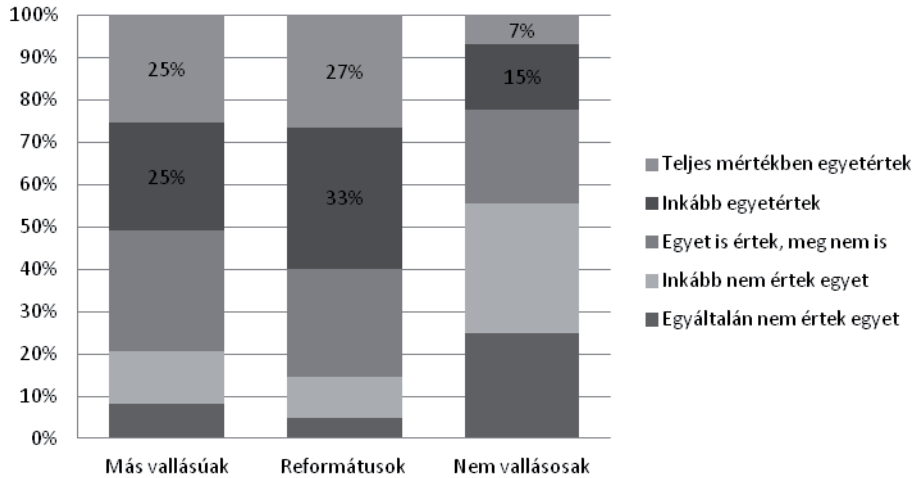
A református megkérdezettek közel fele teljesen vagy inkább egyetértett azzal az állítással, hogy az egyház tudja, hogy az ember hogyan lehetne boldog az életben.

Mennyire ért egyet? - Az egyház tudja, hogyan lehetne az ember boldog az életben (KSH minta)

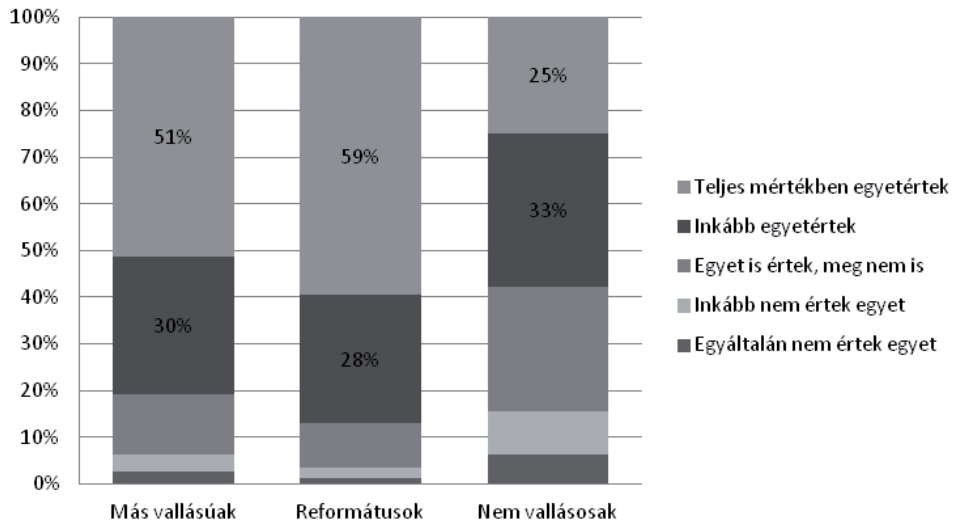
A többi felekezetekhez tartozók között ez nem éri el a 40%-ot. Szintén kiugró eltérést kaptunk annál a kérdésnél, amely arra irányult, hogy az egyház tiszteli-e mások véleményét.

Mennyire ért egyet? - Az egyház tiszteli a más véleményeken lévőket (KSH minta)

Míg a reformátusok 60 % teljesen vagy inkább egyetértett azzal, hogy az egyház tiszteli mások véleményét addig más felekezet követői között ez csak 50 %. A reformátusok 87 % teljesen vagy inkább egyetért abban, hogy az egyház Isten és ember szeretetére akar nevelni.

Mennyire ért egyet? - Az egyház Isten és ember szeretetére akar nevelni (KSH minta)

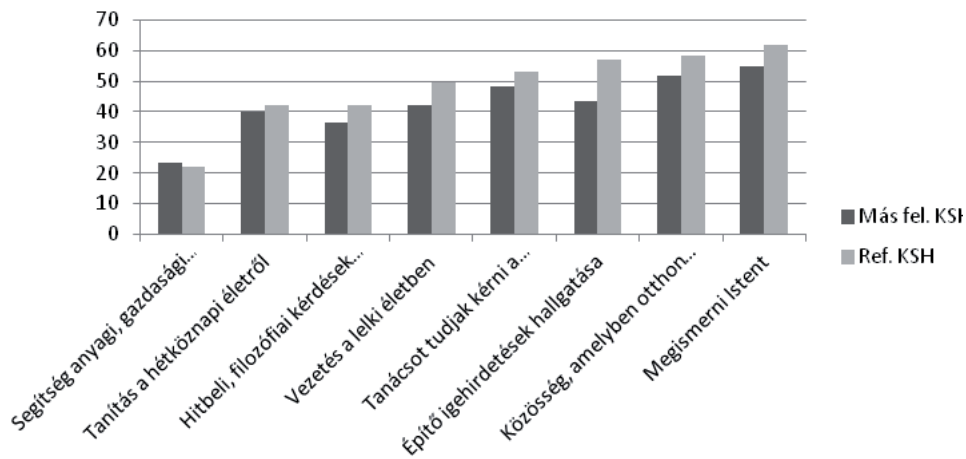

Meglepő mód itt is 6 % magasabb az ilyen válaszadók aránya, mint a többi felekezetnél. Végül arra kérdésre, hogy a válaszadónak mire lenne szüksége, mit várna el a gyülekezettől az alábbi válaszokat kaptuk. A reformátusok több mint fele nagyon

KÁLVINISTÁK MAGYARORSZÁGON 2014-BEN

fontosnak tartotta, hogy a gyülekezet segítse Isten megismerésében és ehhez építő igehirdetéseket igényelt. Itt kell megjegyeznünk, hogy itt megint egy érdekes eltérés látszik a reformátusok és más felekezetek követői között, ami megint csak a református sajátosságok élő jelenlétére mutat. A másik két terület ahol 50 % fölött volt a „nagyon fontos” válaszok aránya, az egyrészt az olyan közösség iránti igény, amelyben a válaszadó otthon érezheti magát, másrészt igény arra, hogy a lelkésztől a válaszadó tanácsot tudhasson kérni. Amit a legkevésbé igényelnek a válaszadók és a reformátusok még a többi felekezetenél is kevésbé tartják a gyülekezettel szembeni fontos elvárásnak, az az anyagi segítségnyújtás. Az erre a kérdésblokkra adott válaszokból jól kiolvasható az embereknek az az igénye, hogy a gyülekezetek teremtsenek közösségi kereteket az egyébként széthulló emberi kapcsolatrendszerük közepette.

Ebben az igényben jól érzékelhető, hogy a nyugat-európai társadalmakban sokkal inkább meglévő egyházi funkciókat igényelnek, melyek a szocializmus évtizedeinek szorongattatása időszakában nem tudtak.

4. Összegzés

Az intézmények közül az egyházak élvezik a vizsgált népesség körében kiugróan a legnagyobb közbizalmat. Ez jelentős változás 2008 EVS vizsgálat eredményeihez képest.

A vizsgált népesség körében általában emelkedett a templomba járás gyakorisága.

5. Kálvinisták ma

A reformátusok valamivel többet járnak templomba és jelentősen gyakrabban olvasnak Bibliát, mint a több felekezethez tartozók.

Számukra a legfontosabb, hogy az Egyház a karitatív szolgálattal, az erkölcsi iránymutatással és az iskolafenntartással foglalkozzon. Egyáltalán nem tartják fontosnak, hogy az Egyház napi politikával foglalkozzon.

CSANÁDY MÁRTON

A reformátusok szerint nem igaz, hogy az egyház szemben áll a haladással és külsőséges. Többségük szerint az Egyház tiszteli a más véleményen levőket. 87 % szerint az Egyház isten és az emberek szeretetére nevel.

Kálvin egyházának mai magyarországi követői az Isten megismertetését követően a gyülekezettől elsősorban közösségteremtést várnak. A több felekezetek követői esetében is erős ez az igény, de a reformátusok esetében még hangsúlyosabb.

A lelkészekkel szembeni elvárás az építő igehirdetés mellett, hogy tanácsot tudjanak tőlük kérni.

Irodalom:

Bálint, Lajos; Bozsonyi, Károly; Duráczky, Bálint. (2014). Figures, Maps, Conclusions - Spatial and Demographic Trends of Religious Affiliations as Reflected by 130 Years of Census. In E. Sepsi, P. Balla, & M. Csanády, *Confessionality and University in the Modern World: 20th Anniversary of „Károli” University* (old.: 309-321). Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem; L'Harmattan Kiadó.

Csanády, M. (2013/4). A vallásosság helyzete Magyarországon a 2011. évi népszámlálási adatok és a 2008-as Európai Értékkrend Vizsgálat adatainak fényében. *Confessio*, 12-21.

Csanády, M. (2014). Main trends of Hungarian Religiosity in European context 2013. In E. Sepsi, P. Balla, & M. Csanády, *Confessionality and University in the Modern World: 20th Anniversary of „Károli” University*. (old.: 297-308). Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem; L'Harmattan Kiadó.

Duráczky, B. (2013/4). A 2011-es népszámlálás vallásfelekezeti adatainak értelmezése. *Confessio*, 8-18.

Hámori, Ádám; Rosta, Gergely. (2014). Declining Religiosity among Hungarian Youth after the Turn of the Millennium – Main Trends and Possible Explanations. In E. Sepsi, P. Balla, & M. Csanády, *Confessionality and University in the Modern World: 20th Anniversary of „Károli” University*. (old.: 322-338). Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem; L'Harmattan Kiadó.

Csanády Márton Ph.D. főiskolai tanár, a Károli Gáspár Református Egyetem kutatási és fejlesztési igazgatója.

Calvinists in Hungary in 2014

On the request of the Reformed Church in Hungary, Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary started its research in church sociology in 2013. 1465 questionnaires were collected in 2014. In each of the four dioceses of Hungary, the research was conducted both in a town with the population of 15-25000 people and in a settlement group consisting of 1-5 villages. Topics analysed: religiosity, image of the church, trust, life satisfaction, physiological and mental health, social networks, social status, social care. 14,8% of the apprehended individuals claimed not to belong to any congregation. Regarding the trust in the institutions, it is gratifying that the churches enjoy the greatest trust among all the institutions. Regarding the frequency of church attendance, it can be concluded that among all persons involved in the research, the frequency of church attendance is perceptively higher (20,8%) than in previous researches which included a question of similar nature. According to members of the Reformed Church, the primary task of the Church is the caritative service. This is followed by the task of moral guidance in an equally high proportion (78,7%). More than 50% of the respondents believed that maintaining educational institutions is an important task of the Church. The answer “very important” was above 50% at the claim to belong to a community where they could feel at home, and at the claim to be able to ask for advice from the pastor.

Csanády Márton Ph.D., research and development director of Károli Gáspár Reformed University

Duráczy Bálint

REFORMÁTUS GYÜLEKEZETEK TAGLÉTSZÁMÁNAK VÁLTOZÁSA 2008 ÉS 2013 KÖZÖTT

A 2001-es és 2011-es népszámlálások alkalmával összegyűjtött adatokban megmutatózó csökkenés a magukat felekezethez tartozónak vallók arányában, több elemzésnek is képezte a tárgyát az elmúlt időszakban¹. A módszertani hibákból adódó kételyeket tudomásul véve megállapítható, hogy az összes történelmi egyházat egyaránt érintő csökkenés ténye nem, legfeljebb mértéke megkérdőjelezhető. A népszámlálási adatok értelmezése az egyházi stratégiaalkotás szempontjából még nehezebb, hiszen a magukat népszámláláskor az egyes felekezetekhez tartozóknak vallóknak csupán töredéke jelenik meg az adott felekezet hivatalos nyilvántartásában. Nincs ez másképp a Magyarországi Református Egyház esetében sem, ahol a hivatalos egyházi adatok összesítése szerint körülbelül hatszáz ezerre tehető az aktív tagság a népszámlálások alapján becsülhető közel másfél millióhoz képest. A népszámlálás során sokféleképpen értelmezett és leírt csökkenés mértéke, folyamata, íve különböző lehet az aktív tagságra nézve, amely az egyház legfontosabb társadalmi bázisát képi. Egy - a Károli Gáspár Református Egyetem Kommunikáció- és Társadalomtudomány Intézetének vezetésével végrehajtott - gyülekezeti adatgyűjtés alapján igyekeztünk utána járni, hogy az egyházközségekben vezetett statisztikák miképp tudnak hozzájárulni az aktív tagság változásainak leírásához.

1. Módszertan

1.1. Célcsoport meghatározása

Az aktív tagságnak többféle mutatója lehet az egyházi nyilvántartásokban, de a legáltalánosabbnak a népmozgalmi adatok tekinthetők, amelyek közül most a teljes jogú egyháztagok lélekszámát fogjuk az elemzés függő változójaként azonosítani. Az egyházjogi szabályozás szerint teljes jogú egyháztag, tehát a névjegyzékben szereplő személy az akit „*megkereszteltek, konfirmációi fogadalmat tett, a gyülekezeti istentiszteleten és az*

---

1 Bálint Lajos, Bozsonyi Károly, DuráczyBálint(2014): Figures, Maps, Conclusions - Spatial and DemographicTrends of ReligiousAffiliationsasReflected by 130 Years of CensusIn: Sepsi Enikő, Balla Péter, Csanády Márton (szerk.)Confessionality and University in the Modern World: 20th Anniversary of “Károli” University. 372 p. Konferencia helye, ideje: Budapest, Magyarország, 2013.10.15-2013.10.17. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem; L'Harmattan Kiadó, 2014. pp. 309-321. (StudiaCaroliensia)

Csanády Márton Tamás(2013):A vallásosság helyzete Magyarországon a 2011. évi népszámlálási adatok és a 2008-as Európai Értéktrend Vizsgálat adatainak fényében. Confessio, 2013/4, 12-21 pp.

DURÁCZKY BÁLINT

*úrvacsorai közösségben részt vesz, és egyházközösségében az egyház fenntartásához hozzájárul. Az ilyen egyháztagnak nagykorúsága elérésétől kezdődően választó joga van és választható.*² Ez alapján az egyházi törvények a hit közösségi megvallását, a közösségben való részvételt és a gyülekezet anyagi támogatását szabja meg kritériumként. Fontos, hogy a konfirmáció 14 éves kor körüli megtartása miatt, az ennél idősebbek szerepelhetnek csak a névjegyzékben. A gyülekezetek létszámváltozását 2008-as és 2013-as időpontokban, a névjegyzékben szereplők száma alapján került kiszámításra. A két kijelölt időpontban az - egyébként kevésbé megbízhatónak számító - adatokat a választási évnek köszönhetően minden gyülekezet frissíti, ezért nagy valószínűséggel érvényesek és megfelelnek a valós állapotoknak.

1.2. Adatgyűjtés körülményei

A gyülekezetenkénti népmozgalmi adatokhoz nagyon nehéz hozzájutni, hiszen nincsen olyan szervezeti egység, ahol ezek összegyűjtésre kerülnének. A népmozgalmi adatokat a református egyház igazgatási rendszerének minden lépcsőjénél aggregálják, így a zsinathoz már csak az egyházkerületenként összesített adatok jutnak el, míg az egyházközösségenkénti adatokat csak az egyházmegyénél lehet szeparálva megtalálni. Ezért a Károli Gáspár Református Egyetem Kommunikáció és Társadalomtudományi Intézete által szervezett adatgyűjtés soránkérdeztük meg a névjegyzéken alapuló lélekszám adatokat minden mintába került egyházközösségtől. Az adatgyűjtés CATI módszerrel zajlott, amelynek keretében 400 – egyházmegye és településtípus szempontjából rétegzett mintavétel segítségével - kiválasztott egyházközösséget kerestek fel teológia vagy szociológia képzésen résztvevő kérdezőbiztosaink. A 25-30 perces telefonos lekérdezés során az adatszolgáltatók a gyülekezetvezető lelképászorok voltak, akik a vonatkozó adatokat egy előzetes telefonos egyeztetés eredményeképp előkészítették az interjú idejére ezzel garantálva ezek hitelességét. Végül, a 400 kiválasztott gyülekezetből 363-tól kaptunk érvényes választ. A létrejövő minta a Magyarországi Református Egyház gyülekezeteire nézve reprezentatív.

2. Egyházközösségek létszámváltozása a vizsgált időszakban

A népszámlálási adatlapon található vallási hovatartozásra vonatkozó megközelítéshez képest szorosabb kötődést feltételező egyháztagsági adatokra alapozó elemzés segítségével leírhatjuk, hogy milyen létszám változási trendekkel néznek szembe a református egyház gyülekezetei. A 2008-as és 2013-as névjegyzéki lélekszámban tapasztalt változást egy arányosság felállításával fejeztük ki az elemzés során. Azt néztük, hogy a 2013-as névjegyzéki adatok alapján mért lélekszám, hány százalékát teszi ki a 2008-as adatnak. Így a 100%-nál magasabb eredmények növekedést, az alacsonyabb adatok pedig csökkenést jelentenek. Ezt a transzformációt az adatok értelmezhetősége miatt

² A Magyarországi Református Egyház Törvényének 22. §-a alapján.

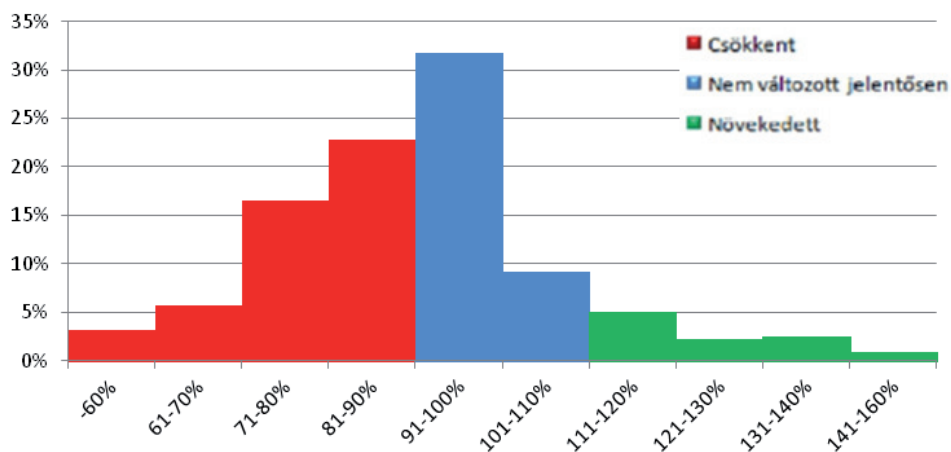

REFORMÁTUS GYÜLEKEZETEK TAGLÉTSZÁMÁNAK VÁLTOZÁSA 2008 ÉS 2013 KÖZÖTT

hoztuk létre, hogy a gyülekezet méretét figyelmen kívül hagyva csupán a változás mértékére, irányára, vagyis a megfigyelhető tendenciákra koncentrálhassunk. Ez azt is jelenti, hogy a teljes egyház tagságának változásáról nem mond el információkat a használt mutatószám.³ Ehelyett szeretnénk - és erre különösen alkalmas a kalkulált mutató – hangsúlyozni, hogy a gyülekezetek első rendű értéke a közösségiességben található, ezért minden csökkenés a közösség fogyását, gyengülését, minden növekedés a gyarapodást és erősödést feltételezi.

Egyházközségek névjegyzékében szereplők száma 2013-ban a 2008-as adathoz képest egyházközségenként

Az első ábra - amely egy módosított hisztogram – bemutatja, hogy a vizsgált gyülekezeti közösségek milyen irányú és mértékű létszámváltozáson mentek keresztül. A vízszintes tengelyen a 2013-as adatok láthatóak a 2008-as adatok százalékos arányaként kifejezve. Az összes gyülekezetnek közel fele tartozik a határozottan csökkenő közösségek közé, ezeket a könnyebb azonosíthatóság kedvéért pirossal jelöltük. Az ide tartozó gyülekezetek négyötöde veszítette el 10-30%-át a névjegyzéki létszámának 2008 és 2013 között, míg a csoportba tartozó gyülekezetek közül minden ötödik ennél is nagyobb visszaesést élt meg.

Az összes gyülekezet negyven százaléka a köztes kategóriába került, ezeket kézzel jelöltük az ábrán. Az ebbe a csoportba tartozó gyülekezetek tagsága nem változott jelentősen, azaz legfeljebb tizedével csökkent vagy tizedével nőtt. Jóllehet stagnáló gyülekezetekként jellemeztük ezeket a közösségeket, hiszen a vizsgált periódus alatt nem tekinthető jelentősnek a változás, mégis látszik, hogy a kismértékben csökkenő gyülekezetek ezen a kategórián belül is meglehetősen túlsúlyban vannak. Végül a harmadik, zölddel jelölt csoportra tekintve azt mondhatjuk, hogy nagyjából minden tizedik gyülekezet gyarapodott az elmúlt időszakban.

³ Az adataink alapján egyébként a nyers létszámadatokat összehasonlítva 9,9%-tal csökkent az egyház teljes tagságaa vizsgált időszakban.

DURÁCZKY BÁLINT

Ezek közül néhány kiemelkedő sebességgel a vizsgált idő hosszát és a növekedés mértékét nézve. A diagramot jellemző ferde eloszlás egyértelműen mutatja, hogy a népszámlálás által egyénekre megrajzolt csökkenő tendencia a felekezethez közeli, részvételt tekintve aktív közösségeket sem kerülte el. Árnyalja a képet, hogy a tendencia nem egységes, néhány gyülekezet rohamos növekedést ért el. Ez a kettőség feltételezhető néhány olyan kondíciót vagy környezeti hatást, amelyek feltárása néhány magyarázó változó bevonását indokolják.

Az egyházközségek tagságát jellemző eltérő irányú változásoknak a legkézenfekvőbb magyarázatát a társadalmi közegben, a gyülekezet környezetét jellemző társadalmi-gazdasági folyamatokban kereshetjük. Az egyik potenciális magyarázó változó ebben a tekintetben a településtípus, amely jól adja vissza a településmérettel és fejlettséggel együtt járó folyamatokat. A településtípusbeli eltéréseket a fentebb már ismertetett hisztogram segítségével vizsgáltuk meg. Az ábrákon látható adatok – ahogy a statisztikai mutatószámok is – rendkívüli eltérésekről árulkodnak. Ez alátámasztja, hogy a gyülekezetek lehetőségei erősen behatároltak a társadalmi környezet által. Az eredményekre nézve kiemelendő, hogy a magyarországi kistelepüléseken és városokban működő gyülekezetek tagsága csökkent a legjelentősebben. A falvak és a városok gyülekezeteinek bő 45%-a csökkent jelentősen. Sőt ezek közül minden tizedik tagsága közel a felére esett vissza. További 40-40%-a gyülekezeteknek nem változott jelentősen a két településtípus esetén. Míg mindkét csoportban, nagyjából minden tizedik gyülekezet tudott elkönyvelni határozott növekedést. A községekhez és városokhoz tartozó eloszlás rendkívül hasonló képet mutat a tanulmány korábbi szakaszában bemutatott ferde eloszlású diagramhoz.

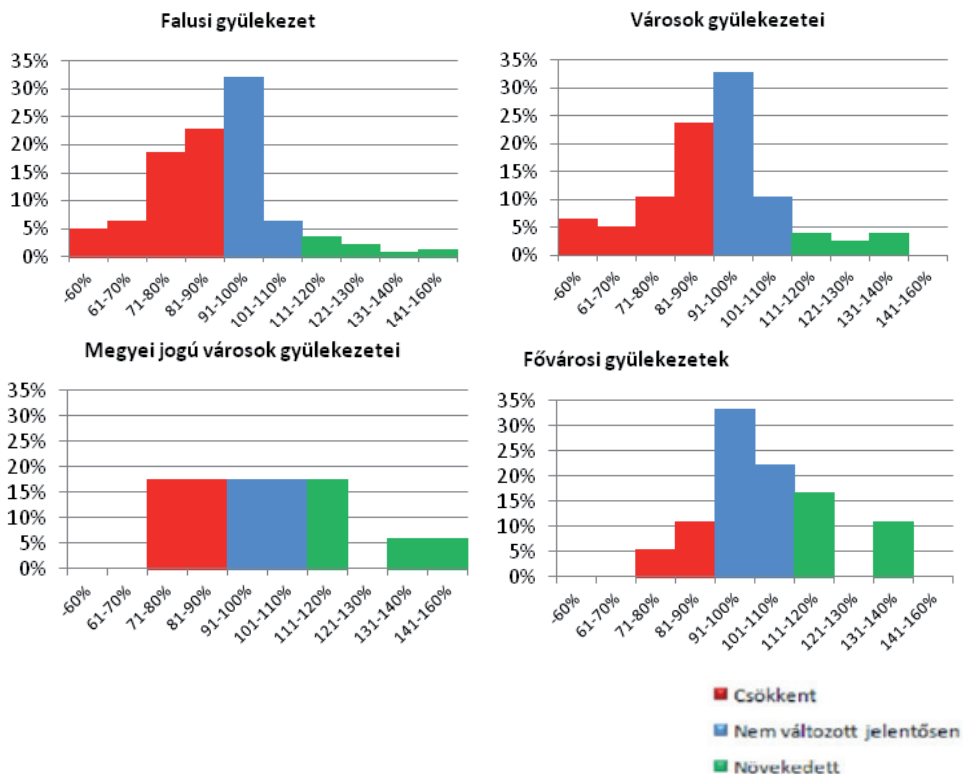
Fontos kiemelni, hogy az említett két településtípushoz sorolt falvakban és városokban sokkal több gyülekezet működik, mint a magasabb rangú településeken. Így a mintavétel során is figyelembe vett arányoknak megfelelően, a következő két bemutatandó csoportban - megyei jogú városokban és a fővárosban - kevesebb volt a vizsgált estek száma. Ezzel szemben érdemes hangsúlyozni, hogy ezeknél viszont átlagosan magasabb a gyülekezeteknek a taglétszáma. A megyei jogú városokban és a fővárosban működő gyülekezetek taglétszám változásai alapján kijelenthető, hogy ezek inkább stagnáló vagy növekvő tendenciát mutatnak, mint csökkenőt. A megyei jogú városokban a minta alapján nagyjából megegyezik a három kategóriába tartozók aránya, noha a növekvő gyülekezetek nagyobb arányban nőttek, mint amilyen arányban a csökkenők csökkentek. A fővárosi egyházközségek névjegyzékei alapján már egyértelműen a növekvő gyülekezetek kerültek túlsúlyba a csökkenőkkel szemben.

A településmérethez és fejlettséghez igazodó különbségek felvetik a migráció szerepét, amely a kistelepülések felől a nagyvárosok felé áramoltatja a népességet, így a református egyháztagsággal rendelkezőket is. Ez a jelenség több, gyülekezetekből érkező tapasztalatra, megfigyelésre is magyarázattal szolgálna, úgy mint az általános előregedése a falusi közösségeknek, illetve a fiatal- és középkorosztály elvándorlása. Az elvándorlásban érintett egyháztagok, viszont más - főleg - nagyvárosi gyülekezetekben gyakorolhatják tovább gyülekezeti tagságukat. Mindezt alátámasztani látszik, hogy a

REFORMÁTUS GYÜLEKEZETEK TAGLÉTSZÁMÁNAK VÁLTOZÁSA 2008 ÉS 2013 KÖZÖTT

megyei jogú városok és a főváros gyülekezeteire inkább stagnáló vagy növekvő tendenciát mutatnak, mint csökkenőt. Az adatok helyes értelmezéséhez ki kell emelni, hogy a városi gyülekezetek nagyobbak, így az ezeknél megjelenő alacsony százalékos érték olykor jóval magasabb nyers számot jelenthet, mint a falusi gyülekezeteknél megfigyelt csökkenő arán y mögött rejtőző nyersszám.

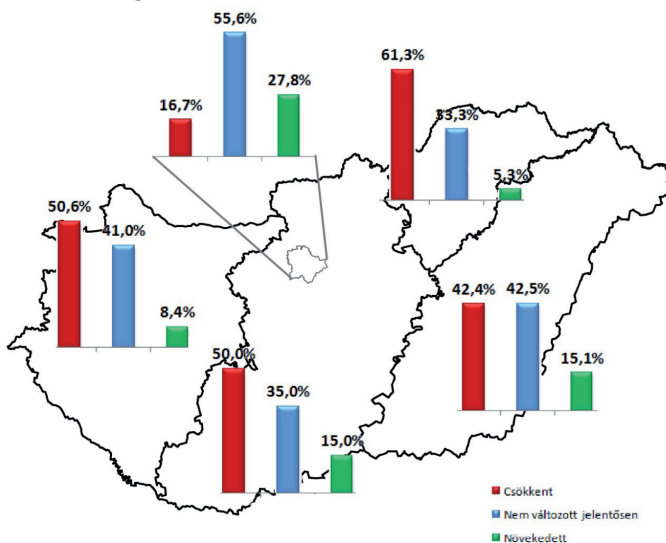

A településtípus mellett fontos független változó a területi elhelyezkedés. A Magyarországon élő reformátusok területi elrendeződése az országtestben meglehetősen egyenetlen, hiszen inkább a keleti, észak-keleti területeken, valamint Budapesten kiugró a létszámuk. Ezért a reformátusokkal sűrűbben és ritkábban lakott területek között esetlegesen eltéréseket tapasztalhatunk a gyülekezeteknél megfigyelhető létszámváltozásban is. A területi különbségeket a református egyház által használt igazgatási egységeknek megfelelően egyházkerületekre bontva vizsgáltuk. Így az ország területét négy részre osztva, balról jobbra haladva a Dunántúli, a Dunamelléki, a Tiszáninneni (észak-keleten) és a Tiszántúli Egyházkerületekre számítottuk ki a vonatkozó taglétszám-beli változásokat egyházközségenként. Budapestet az elemzés során külön kezeltük a Dunamelléki Egyházkerülettől. Erre azért volt szükség, mert a településtípusra vonatkozó eredmények alapján úgy ítéltük meg, hogy eltorzítaná a kerület többi részén található gyülekezetre vonatkozó adatokat. Az településtípusonként bemutatott adatok fényében, az elemzés

teljességéhez szükséges megvizsgálni, hogy az egyes településtípusok miként oszlanak meg a kerületeken belül. Ezen adatok alapján a két keleti egyházkerületben a legmagasabb a megyei jogú városok aránya. Dunamelléken kiemelkedik a városok és alacsony a községek aránya. Ezzel szemben Tiszáninnen található megyei jogú városok magas arányával szemben meglehetősen alacsony a városok aránya és inkább a községek, nagyközségek kerültek be a mintába köszönhetően a régióra jellemző aprófalvakra. A Dunántúli és a Tiszántúli Egyházkerület mintája leghasonlóbb, ahol egyaránt 19% a városok aránya és 75% körüli a községeké. Ha a területi elhelyezkedésnek nincs hatása, akkor a településtípusra vonatkozó eredmények alapján ott kell a legtöbb csökkenő gyülekezetet találni, ahol a legmagasabb a városok és községek aránya.

Egyházkerület	Magyei jogú városok	Városok	Községek, Nagyközségek
Dunántúli	3,6%	19%	77,4%
Dunamelléki	2,8%	44,2%	41,6%
Tiszáninneri	6,1%	12,2%	81,7%
Tiszántúli	7,8%	19,1%	73%

Az eredményekre térve azt láthatjuk, hogy Tiszántúlon és Dunamelléken a legmagasabb a növekvő gyülekezetek aránya 15-15%. Tiszántúl esetében a megyei jogú városok felülreprezentáltsága lehet a jelenség mögött, Dunamelléken pedig sok olyan város szerepel a mintába, amelyek agglomerációs településként növekvő, egyre jobban benépesülő helyek. Dunántúlon - amely nagyjából leképezi az egész minta településtípus szerinti megoszlását – 8,4-nyi növekvő egyházközséget figyeltünk meg. Tiszáninneri Egyházkerületben a több megyei jogú város ellenére csak minden húszadik gyülekezet növekedett. Ezzel párhuzamosan itt találjuk a legnagyobb arányát a csökkenő taglétszámú gyülekezeteknek. Dunántúlon és Dunamelléken egyaránt a gyülekezetek fele vesztett létszámából, míg Tiszántúlon ez az érték csak 42,4%.

REFORMÁTUS GYÜLEKEZETEK TAGLÉTSZÁMÁNAK VÁLTOZÁSA 2008 ÉS 2013 KÖZÖTT

A kerületek adatait összehasonlítva Budapesttel látható, hogy a fővárosban egész más irányú tendencia rajzolódik ki. Az adatok egyértelműen azt mutatják, hogy a településtípus mellett a regionális különbségek is nagyon fontosak. Ezt bizonyítja az elszegényedő területeket magában foglaló Tiszáninneni Egyházkerület esete is, amelynek eredményeit kizárólag településtípusokban tapasztalt megoszlásokkal nem lehet magyarázni.

Összegzés

Eredeti kérdésünkre, hogy a népszámlálás során vizsgált gyengébb felekezeti kötődéssel rendelkezőknél mért létszámcsökkenés, hogyan hat az erősebb gyülekezeti kötődéssel bíró személyeket tömörítő gyülekezeti tagságra az alábbi válaszokat adhatjuk összegzőként. Az adatok alapján tudjuk, hogy itt is csökkenést tapasztalhatunk összességében, azonban a csökkenésnek nagyon jól meghatározható körülményeit lehetett felismerni. Az eredmények azt mutatják, hogy a vallásosságban beálló általános változás helyett/mellett sokkal inkább társadalmi-gazdasági okok jelennek meg. Míg a kistelepülések és alacsonyabb rangú városok gyülekezeteinek több mint a fele csökkenő tendenciát mutat - némelyek ezek közül rohamosan csökkenőt -, addig a megyei jogú városok és Budapest gyülekezetei esetén inkább a gyülekezeti tagság növekedését mértük mintsem a csökkenését. Ebből már sejthető, hogy a belső és külső migráció az, amely a legtöbbeket kiszakítja a gyülekezetből. A jelenség biztosíthatja a református gyülekezeteket érintő legerősebb külső hatást. Ezt a megállapítást erősíti a területi alapú elemzés, amelyben látható, hogy az ország legszegényebb régiójában a legmagasabb a csökkenő tagságú gyülekezetek aránya. A lekipásztörök által megjelölt okok között is a migráció és a népességcsökkenés is kiemelt hangsúlyt kapott. Amennyiben ezek a folyamatok nem mérséklődnek, úgy a Magyarországi Református Egyház igazgatási egységeinek és gyülekezeteinek nagy változásokkal kell szembenéznie. Ezért fontos lehet stratégiát alkotni a migráció hatásának enyhítésére, az elvándorló gyülekezeti tagok újraintegrálására.

Duráczyk Bálint PHD hallgató a Corvinus Egyetemen, valamint a Magyarországi református Egyház Egyházi Kutatások Bizottságának titkára.

DURÁ CZKY BÁLINT

Changes in the number of Calvinist congressional members between 2008 and 2013

The study introduces the observed processes in congressional membership, which have taken place in the past five years. The results are based on a recently conducted Hungarian research that aimed to make a contribution to the few researches concerning religious change. The data collection focuses on the communities of the Reformed Church in Hungary. As a conclusion it can be stated that the number of congregation members did not only decrease, but it increased – depending on external conditions. The most important external conditions are settlement type and regionality. As a conclusion, it can be assumed that the strongest effect on church affiliation is caused by migration and depopulation.

Keywords: religious change, church affiliation, congressional members, secularization
Bálint Durá czky is a PHD student at Corvinus University Budapest and the Secretary of Church Research Committee of the Reformed Church in Hungary

Hámori Ádám

A HITVILÁG ÉS A HIT ÖSSZEFÜGGÉSE A VALLÁSOSSÁGGAL ÉS A TÁRSADALMI HÁTTERREL

1. Bevezetés és módszertani áttekintés

A Magyarországi Református Egyház (MRE) felkérésére a Károli Gáspár Református Egyetemen (KRE) létrehozott egyházzociológiai munkacsoport 2014. nyarán kérdőíves adatgyűjtést végzett nyolc helyszínen 1456 válaszadó megkeresésével, mintegy 120 szociológia, pszichológia és szociális munkás szakos hallgató részvételével.¹ A kutatás adatfelvételének módszertani kereteit e kötetben Csanády Márton tanulmánya ismerteti röviden.² A válaszadók szocio-demográfiai kontextusának feltárását számos kérdés segítette, melyek az objektív tényezők (pl. jövedelem, iskolai végzettség, munkaerőpiaci státus) mellett szubjektív indikátorokat (pl. társadalmi státus szerinti önbesorolás, háztartás anyagi helyzetének percepciója) is tartalmaztak.

A kérdőíves kutatás részeként a vallási magatartásra, intézményes vallási kötődésre és vallási identitásra vonatkozó kérdések mellett a személyes vallásosságot a hitvilágra vonatkozó indikátorokkal is mértük. A kérdések itemeinek felsorolása azonos az Ifjúság 2008 és Magyar Ifjúság 2012 országos reprezentatív ifjúsági adatfelvételekben alkalmazott kérdésblokk elemeivel.³ A négyfokozatú értékelőskála a 2008-as ifjúságkutatás kérdezési technikájához igazodott, mivel úgy véltük, hogy a középső, határozatlanságot

1 A Magyarországi Református Egyház felkérésére a Károli Gáspár Református Egyetem 2013-ban kezdte el a református egyházzociológiai kutatást. A népszámlálási eredmények református szempontból történő mélyelemzéséhez lásd: Bálint, Lajos; Bozsonyi, Károly; Duráczy, Bálint. (2014). Figures, Maps, Conclusions—Spatial and Demographic Trends of Religious Affiliations as Reflected by 130 Years of Census. In E. Sepsi, P. Balla, & M. Csanády, *Confessionality and University in the Modern World: 20th Anniversary of “Károli” University*. (pp. 309-321). Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem; L'Harmattan. Csanády Márton (2013). A vallásosság helyzete Magyarországon a 2011. évi népszámlálási adatok és a 2008-as Európai Értékrend Vizsgálat adatainak fényében. *Confessio*, 2013/4. (old.: 12-21). Duráczy Bálint (2013). A 2011-es népszámlálás vallásfelekezeti adatainak értelmezése. *Confessio* (2013/4). (old.: 8-18). Az eredményekről nemzetközi kontextusban lásd Csanády M.: (2014). Main trends of Hungarian Religiosity in European context 2013. In E. Sepsi, P. Balla, & M. Csanády, *Confessionality and University in the Modern World: 20th Anniversary of “Károli” University*. (pp.: 297-308). Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem; L'Harmattan.

2 Csanády Márton: *Kálvinisták Magyarországon 2014-ben*. 32-37. old.

3 A 2008-as ifjúságkutatás főbb vallási eredményeiről lásd: Szabó A., Bauer B. szerk. (2009). *Ifjúság 2008. Gyorsjelentés*. Vallásosság. (old.: 123-129). Budapest: Szociális és Munkaügyi Minisztérium. A 2012-es eredményeket közli Rosta Gergely (2013). Hit és vallásgyakorlat. In. Székely L. szerk. *Magyar Ifjúság 2012. Tanulmánykötet*. (old.: 316-330). Budapest: Kutatópont.

kifejező értéket nem tartalmazó kényszerválasztásos technika alkalmasabb arra, hogy a válaszadók hitvilágában jelenlévő csekély különbségeket is mérjük.⁴

A korábbi ifjúságkutatások elemzésekor a teljes mintára nézve nem tapasztaltuk, hogy a hitvilágra, vallásos meggyőződésekre vonatkozó válaszok jól interpretálható struktúrába rendeződtek volna.⁵ Ez az eredmény azt a feltételezést támasztotta alá, hogy napjainkban a 15-29 éves ifjúsági korosztályban a vallásos privatizáció mellett az individualizáció és a *bricolage*-vallásosság erősödése zajlik.⁶ Indexképzéses eljárásunk eredménye ugyanakkor azt jelezte, hogy még a vallási magatartásuk és intézményes identitásuk alapján az aktív vallásgyakorlást és erős kötődést mutató “vallásos maghoz” tartozóknak is 2008-ban csupán mintegy fele, 2012-ben körülbelül harmadára volt jellemző a keresztyén tanítás következetes elfogadása és a nem keresztyén tanok egyértelmű elutasítása. Időben egyre gyarapodó és a vallásukat nem gyakorló, illetve vallási kötődéssel nem rendelkező fiatalok körében meghatározó arányú a bizonytalan és a következtelen hitvilágú fiatalok jelenléte.⁷ A vallási identitást és a vallásgyakorlást vizsgálva pedig egyre inkább az érdektelen távolságtartás lesz az ifjúsági korosztály jellemzője.⁸ Az aktív vallásgyakorlók korábban is kis létszámú csoportja az egymást követő vizsgálatok szerint folyamatosan csökken, amely a fiatalok elvallástalanodása (életciklushatás) mellett feltehetően legalábbis részben a megváltozó szocializációs környezetnek (generációváltásnak) köszönhető (kohorszthatás).⁹ Az adatok alapján úgy tűnik, hogy a fiatalok esetében a vallásosság esetleges elitizálódásáról, de legalábbis “kö-

4 Rosta Gergely (2013). Hit és vallásgyakorlat. In: Székely L. szerk. *Magyar Ifjúság 2012. Tanulmánykötet.* (old.: 316-330). Budapest: Kutatópont.

5 Hámori Ádám, Rosta Gergely (2011). Vallás és ifjúság. In: Bauer B., Szabó A. szerk. (2011). *Arctalan (?) nemzedék.* Ifjúság 2000–2010. Tanulmánykötet. (old.: 249-262). Budapest: Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet.

6 Az individualizáció, privatizáció és a vallási változás más folyamatainak összevetéséről és a magyar egyházakra gyakorolt hatásokról lásd Hámori Ádám (2011). Református esélyek és kilátások. *Confessio* 37/4. (2011. december). (old.: 6-25). Rosta Gergely (2008). Szekularizáció vagy privatizáció? A vallásosság változása Magyarországon a rendszerváltás utáni másfél évtizedben. In: Császár M., Rosta G. szerk. (2008). *Ami rejtve van s ami látható: Tanulmányok Gereben Ferenc 65. születésnapjára.* (old.: 441-452). Budapest–Piliscsaba: PPKE BTK. Lásd még Tomka Miklós (2009). Vallásosság Kelet-Közép-Európában: Tények és értelmezések. *Szociológiai Szemle* 19. évf. (2009/ 3). (old.: 64-79). valamint uő. (2011). *A vallás a modern világban: A szekularizáció értelmezése a szociológiában.* Budapest: Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézet – Párbeszéd (Dialogus) Alapítvány.

7 Hámori, Ádám; Rosta, Gergely. (2014). Declining Religiosity among Hungarian Youth after the Turn of the Millennium – Main Trends and Possible Explanations. In E. Sepsí, P. Balla, & M. Csanády, *Confessionality and University in the Modern World: 20th Anniversary of „Károli” University.* (old.: 322-338). Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem; L’Harmattan.

8 Hámori Ádám, Rosta Gergely (2013). Ifjúság, életkor, szocializáció. Az ifjúsági vallásosság változása, és ennek összefüggései az életkori hatásokkal, valamint a szocializáció helyével. *Confessio* (37/1). (old.: 5-18).

9 Hámori, Ádám, Gergely Rosta (2014). Youth, Religion, Socialization: Changes in youth religiosity and its relationship to denominational education in Hungary. *Hungarian Educational Research Journal*, (Vol. 4, No. 4). letölthető: http://herj.lib.unideb.hu/index.php?oldal=cikkadatok&folyoirat_szam=4/2013&cikk_id=740 letöltve: 2014. október 25.

zéposztályosodásáról” kell beszélnünk.¹⁰ A magasabb státusúak felülreprezentáltságát a vallásosak körében a felnőtt népességre nézve más vizsgálatok is alátámasztották.¹¹

Az alábbi tanulmányban a KRE 2014-es kérdőíves települési vallásszociológiai adatgyűjtése alapján arra keressük a választ, hogy a kutatás során megkérdezettek, illetve a magyarországi 30 ezer főnél kisebb vegyes vallású települések felnőtt lakosságának körében (1) beszélhetünk-e a vallási világnézet valamiféle struktúráltságáról, a vallásos világkép igazodásáról valamilyen tradíciókhoz, illetve, hogy (2) a vallásos meggyőződést hogyan határozza meg a vallásgyakorlás, a vallási identitás és a társadalmi státus.

2. A hitvilág struktúrája

A kérdőívünk 27. kérdéseként szereplő kérdésblokkban összesen 16 különböző hit-tartalom hitbéli elfogadását, illetve elutasítását mértük, amelyet a válaszadók egységes négyfokozatú skála értékének megjelölésével adhatták meg. A “Kérem, mondja meg (...), hogy hisz-e Ön a következőkben!” kérdésre adható, egyúttal a skála fokozatait jelölő lehetséges válaszok a következők voltak: (1) “Egyáltalán nem”, (2) “Inkább nem”, (3) “Inkább igen”, (4) “Teljes mértékben”. Az 1. táblázatban összegezzük a vizsgált változókat és a mintában tapasztalt főbb statisztikai jellemzőiket az elfogadottságuk átlagos mértékének csökkenő sorrendjében.

Változó	Érvényes válaszok	Átlag (1–4 skála)	Szórás	Ferdeség (skewness)	Csúcsosság (kurtosis)
Isten	1425	3,29	1,006	-1,193	0,123
Szentháromság	1410	2,86	1,156	-0,543	-1,176
Mennyország	1394	2,6	1,219	-0,172	-1,545
Feltámadás	1404	2,54	1,238	-0,084	-1,602
Szentek	1401	2,45	1,17	-0,006	-1,483
Halál utáni élet	1379	2,41	1,209	0,076	-1,556
Telepátia	1391	2,41	1,167	0,026	-1,485
Csodák	1435	2,4	1,171	0,063	-1,486
Szeplőtlen fogantatás	1388	2,19	1,195	0,397	-1,406
Lélekvándorlás	1390	2,05	1,105	0,541	-1,135
Pokol	1402	1,89	1,099	0,818	-0,81
Ördög	1425	1,78	1,075	1,015	-0,451
Horoszkóp	1441	1,7	0,913	1,018	-0,125
Kabala, talizmán	1420	1,69	0,965	1,14	0,018
UFO (földönkívüliek)	1424	1,65	0,955	1,255	0,315
Mágia	1427	1,48	0,808	1,656	1,851

1. táblázat: A hitvilág vizsgálatához használt változók és fontosabb statisztikai jellemzőik

10 Hámori Ádám, Rosta Gergely (2011). Vallás és ifjúság. In: Bauer B., Szabó A. szerk. (2011). *Arctalan (?) nemzedék*. Ifjúság 2000–2010. Tanulmánykötet. (old.: 249-262). Budapest: Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet. Rosta Gergely (2013). Hit és vallásgyakorlat. In: Székely L. szerk. *Magyar Ifjúság 2012. Tanulmánykötet*. (old.: 316-330). Budapest: Kutatópont.

11 Rosta Gergely (2011). Vallásosság a mai Magyarországon. *Vigilia* 2011/10. (old.: 741-750).

A változók egy része kifejezetten a keresztyén tanításhoz szorosan kapcsolódó hittartalmat jelöl. Ilyenek a *szeplőtelen fogantatás*, a *Szentháromság*, a *szentek* vagy a *menyország*. Mások a *new age* néven összefoglalható posztmodern spirituális gyakorlatokhoz és tanításokhoz, vagy ezek révén a keleti vallásokból eredeztethető hagyományokhoz kötődnek inkább, mint a *horoszkóp*, a *lélekvándorlás*, a hit *földönkívüliek* létezésében, a *telepátia*, a *mágia* vagy a *talizmánok* erejébe vetett hit. Egyes elemek elvileg kapcsolódhatnak mindkét vallási világhoz, vagy éppen széles körben ismert, akár a nem vallásosak számára is elfogadható kulturális elemek, mint az *Isten*, *ördög*, *pokol*, *csodák*.

Összességében megállapítható, hogy a jellegzetesen keresztyén hittartalmak átlagos elfogadottsága a többi hittartalomnál magasabb volt a mintába került válaszadóknál (2,19–3,29). A szintén a keresztyén tanításhoz is kapcsolódó *ördög* és *pokol* hitbeli elfogadottsága azonban ennél lényegesen alacsonyabb (1,78; 1,89). A *telepátia* kivételével az ezoterikus spiritualitáshoz kötődő hittartalmak azonban következetesen az elfogadottsági rangsor vége felé csoportosultak (1,48–2,41).

A hittartalmaknak a vallási tradíciók és a transzcendenciáról szóló különböző tanítások különbözősége alapján feltételezhető struktúrája meglétét exploratív faktorelemzéssel vizsgáltuk. A változók faktorelemzésre való alkalmasságát a Kaiser-Meier-Olkin-teszt magas értéke (0,894) és a szignifikáns Bartlett-teszt (df 120, *Approx. Chi-Sq.* 10384,32, *Sig.* 0,000) egyaránt alátámasztja. Mivel a változók statisztikai szempontból csupán ordinális mérési szintűek, és egy részük a normális eloszlástól több szempontból is különbözik, csak a normalitás gyenge előfeltétele fogadható el, így az alfa faktorképzés eljárását választottuk, amely a létrehozott faktorok belső konzisztenciájának (*Cronbach Alpha*) maximalizálását célozza. A faktorelemzés eredményeként előállt rotált faktormátrixot a 2. táblázatban közöljük.

Bevont hitvilág-változók	Keresztyén hitvilág	Ezoterikus hitvilág	Túlvilág-hit
Horoszkóp	-0,022	0,601	-0,045
Lélekvándorlás	0,245	0,635	0,015
UFO (földönkívüliek)	-0,044	0,511	0,15
Telepátia	0,237	0,557	0,016
Mágia	0,05	0,635	0,177
Kabala, talizmán	-0,012	0,628	0,025
Isten	0,698	-0,014	0,061
Szeplőtelen fogantatás	0,673	-0,017	0,14
Szentháromság	0,845	0	0,142
Feltámadás	0,812	0,005	0,259
Szentek	0,709	0,233	0,058
Mennyország	0,773	0,105	0,291
Pokol	0,422	0,086	0,752
Halál utáni élet	0,614	0,248	0,359
Csodák	0,502	0,27	0,309
Ördög	0,303	0,117	0,854

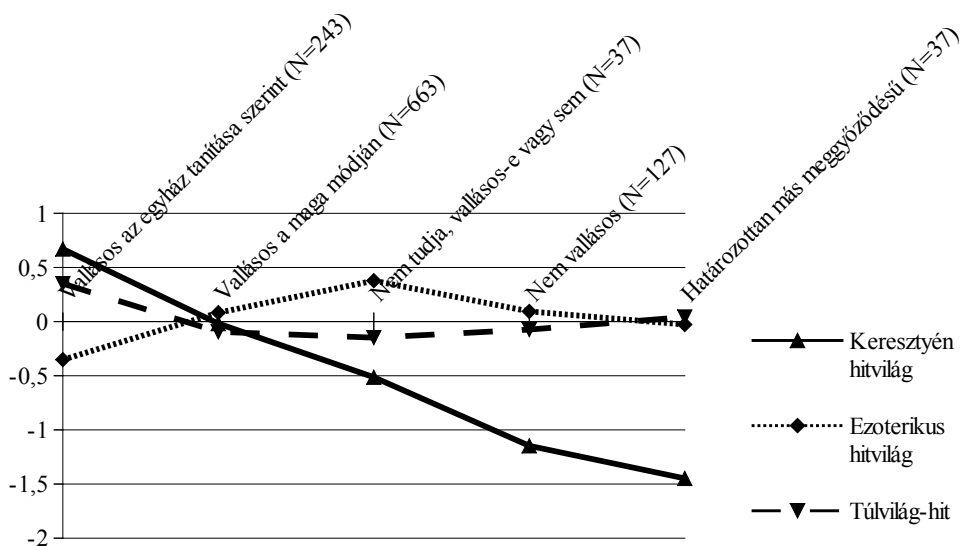
Faktorképzési módszer: Alpha faktorképzés Rotációs eljárás: Varimax rotálás Teljes megmagyarázott szórás: 53,51%

2. táblázat: A hitvilág faktorstruktúrája

A *horoszkóp*, a *lélekvándorlás*, a hit a *földönkívüliek* létezésében, a *telepátia*, a *mágia* és a *talizmánok* erejébe vetett hit, valamint részben a *csodákban* való hit világosan egy faktor mentén rendeződtek el, amelyet az *ezoterikus hitvilág* (2) faktoraként írhatunk le. A *keresztyén hitvilág* (1) faktorához az *Isten*, a *szeplőtlen fogantatás*, a *Szentháromság*, a *feltámadás*, a *szentek*, a *mennyeország*, a *pokol*, a *halál utáni élet*, valamint a már említett *csodák* rendelődtek hozzá. Az utóbbi néhány hittartalom – *pokol*, *halál utáni élet*, *csodák*, és az előző két faktortól jól elkülönülő *ördög* ugyanakkor egy harmadik faktort is képeztek, amit egy sajátos *túlvilág-hitként* (3) jellemezhetünk. Ennek érdekessége, hogy bár a keresztyén tanításhoz tartozó hitbeli elemekről van szó, azonban a válaszadók körében attól elkülönültek, nem szükségképpen tartoztak hozzá a többi, pozitívabb tartalmú keresztyén tanításban való hithez. Másként fogalmazva: attól, hogy valaki a keresztyén tanítás legtöbb elemében hisz, nem biztos, hogy annak negatívabb üzenetet hordozó elemei is ugyanolyan könnyen elfogadhatóak lesznek a számára.

3. A hitvilág összefüggései a vallásgyakorlással és a vallási identitással

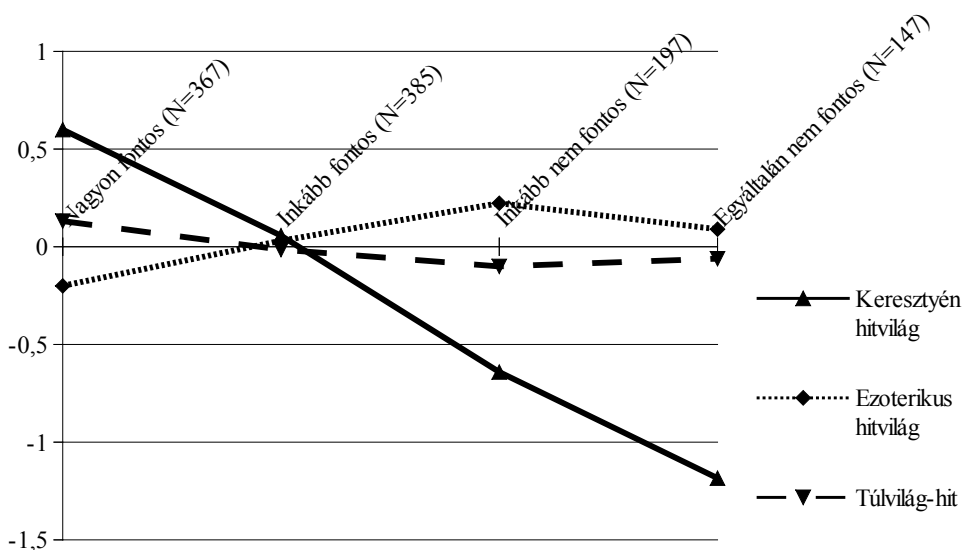
A faktorelemzéssel létrehozott új változók faktorértékeit a továbbiakban variancia-analízissel vizsgáltuk, hogy feltárjuk, hogyan függ össze a hitvilág a vallási és felekezeti identitással, a vallásgyakorlással, valamint a szocio-demográfiai adottságokkal.

1. ábra: A hitvilág és a vallásos identitás (a vizsgált faktorok átlagértékei)

A keresztyén hitvilág alakulása szignifikáns összefüggést mutat a vallási identitással: átlagos elfogadottsága a legmagasabb az egyház tanítása szerint vallásosak körében, és minél távolabb lépünk ettől a kötődéstől, annál alacsonyabb mértékű hitről beszélhetünk. A valamilyen mértékű vallásos identitás esetében részben ezzel összhangban

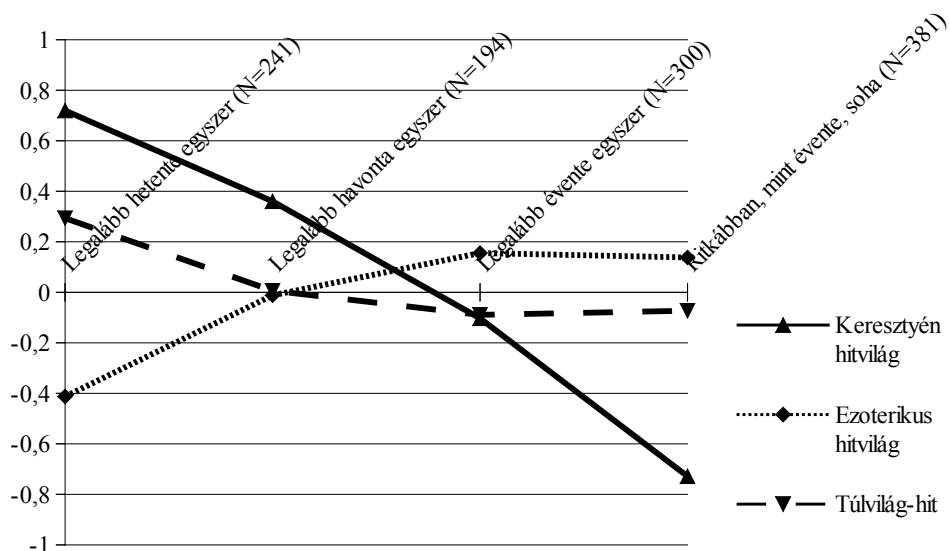
van a személyes hit túlvilág-hitként jellemezhető összetevője is, hiszen a legmagasabb átlagos elfogadottsága az egyház tanítása szerint vallásosak körében tapasztalható. A kevésbé, illetve bizonytalanul vallásosak esetében azonban rendre alacsonyabb az ördög, pokol létezésében való hit, mint a határozottan más meggyőződésűek körében. Az ezoterikus tanokban való hit sajátos módon nem a “maguk módján vallásosak”, hanem a vallásos identitás szempontjából bizonytalan, határozatlan kötődésűek esetében a legmagasabb, jelezve, hogy itt inkább a meggyőzések és spirituális nézetek diffúz együtteséről beszélhetünk.

2. ábra: A hitvilág és a vallás fontossága (a vizsgált faktorok átlagértékei)

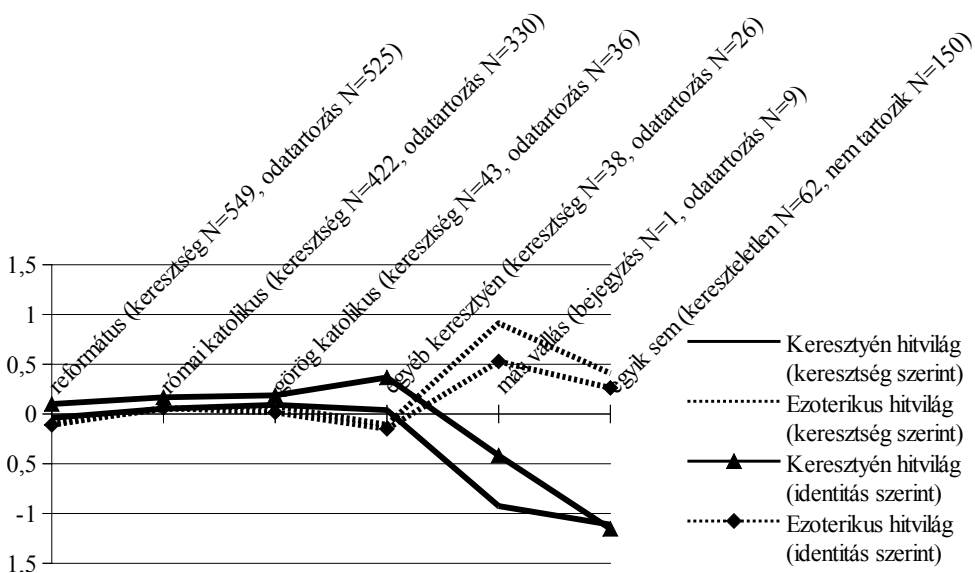
Sok tekintetben hasonló mintázat rajzolódik ki, ha a vallás személyes fontosságát figyelembe véve bontjuk alcsoportokra a válaszadókat. Az ezoterikus felfogáshoz közel álló hittartalmak átlagos elfogadottsága azokban a csoportokban a legnagyobb mértékű, akik számára a vallásosság inkább nem vagy egyáltalán nem fontos. A keresztyénségben való hit a vallás fontosságával egyenes arányban csökken. A túlvilág-hit nem mutat ilyen világos trendeket, de a teljes válaszadói minta átlagánál láthatóan csak abban a csoportban magasabb az ide tartozó hittartalmak elfogadása, amelyek számára nagyon fontos a vallás. Összességében arra is következtethetünk mindebből, hogy a válaszadók körében a vallásosság többé-kevésbé egyet jelent a keresztyénséggel, az ezotériához tartozó spirituális tanokat és praktikákat általában nem azonosítják a vallásossággal.

A HITVILÁG ÉS A HIT ÖSSZEFÜGGÉSE A VALLÁSOSÁGGAL ÉS A TÁRSADALMI ...

3. ábra: A hitvilág és a templombajárás gyakorisága (a vizsgált faktorok átlagértékei)

Előzetes várakozásainknak megfelelően a gyakran, legalább havonta templomba járók körében az átlagosnál magasabb, a legalább heti rendszerességgel templomba járók között még ennél is magasabb elfogadottság mérhető a keresztyén hit és a túlvilág-hit elemei iránt. Az ezoterikus hitvilág tartalmaiban való hit a csak szórványosan vagy ennél is ritkábban templomba járók csoportjában jellemző.

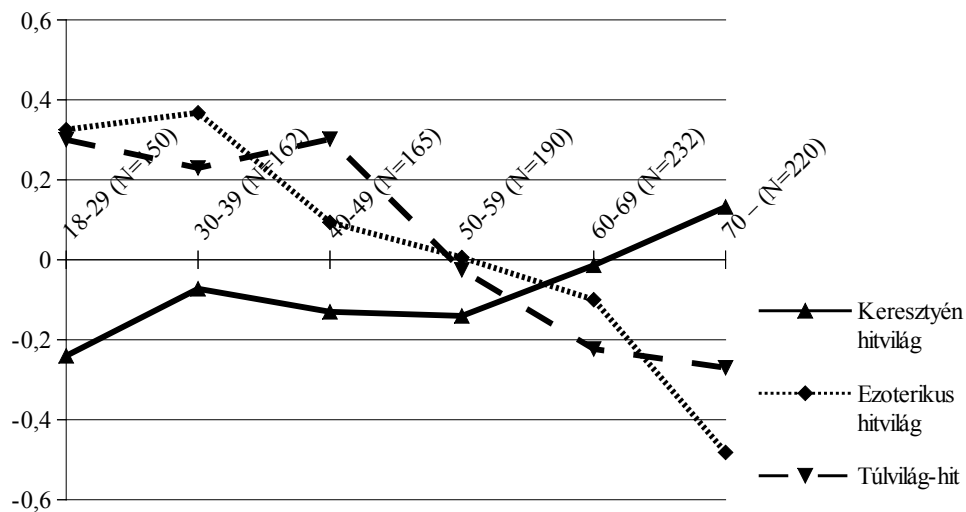

4. ábra: A hitvilág és a felekezeti identitás (a vizsgált faktorok átlagértékei)

A felekezeti kötődés szempontjából képzett válaszadói alcsoportok között nem tapasztalható szignifikáns különbség a túlvilág-hit erősségében. A variancia-analízis ugyanakkor szignifikáns és a várakozásainknak megfelelő trendeket tár fel a keresztyén és az ezoterikus hit-faktorokat vizsgálva. Valamennyi felekezet esetében jellemző, hogy a keresztyén hitvilág elfogadása magasabb, az ezoterikus tanokban való hit valamivel alacsonyabb átlagos értéket mutat, ha a tényleges, identitásban is megmutatkozó felekezeti odatartozást vesszük alapul, mint ha csupán a keresztség alapján kialakított csoportokat vetjük össze. Ez a trend a – nagyon kis létszámú – nem keresztyén vallású, valamint a felekezethez nem tartozó csoportok esetében az ezoterikus hitfaktornál megfordul. Fontos látni, hogy a legmagasabb keresztyén faktorátlagot az egyéb keresztyén felekezetek tagjainál találjuk, amelyek az eredmények alapján a történelmi felekezetek híveinél összességében erősebb kötődés formájában élnek meg a hitüket.

4. A hitvilág szocio-demográfiai összefüggései

A vallásszociológiai kutatások számtalan empirikus példát hoztak már a vallásosság különböző dimenzióinak összefüggéseire a demográfiai és társadalmi háttérrel. Kutatásunkban ezt néhány alapváltozóra nézve elemezzük, a szociális státust itt csupán egy-két jellemzőre szűkítve.

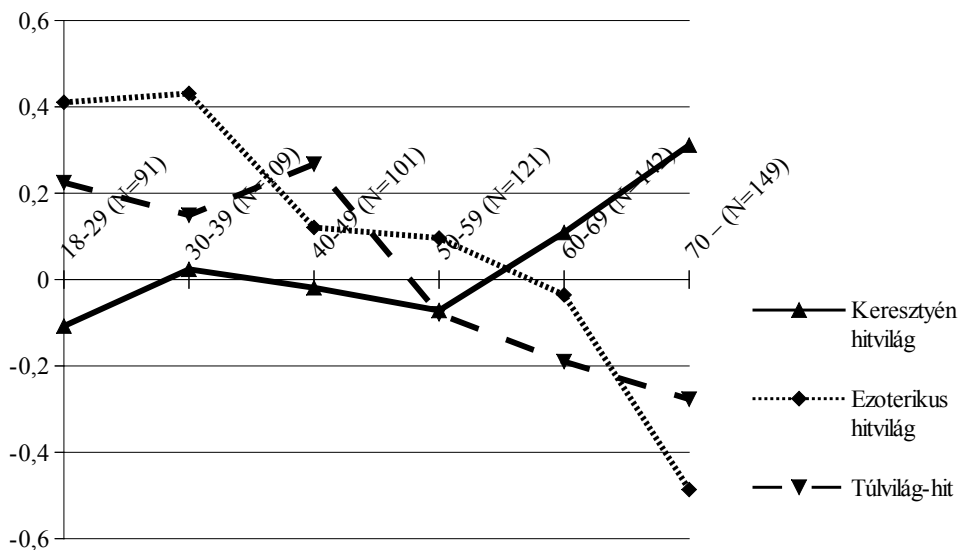

5. ábra: A hitvilág alakulása életkori csoportonként (a vizsgált faktorok átlagértékei)

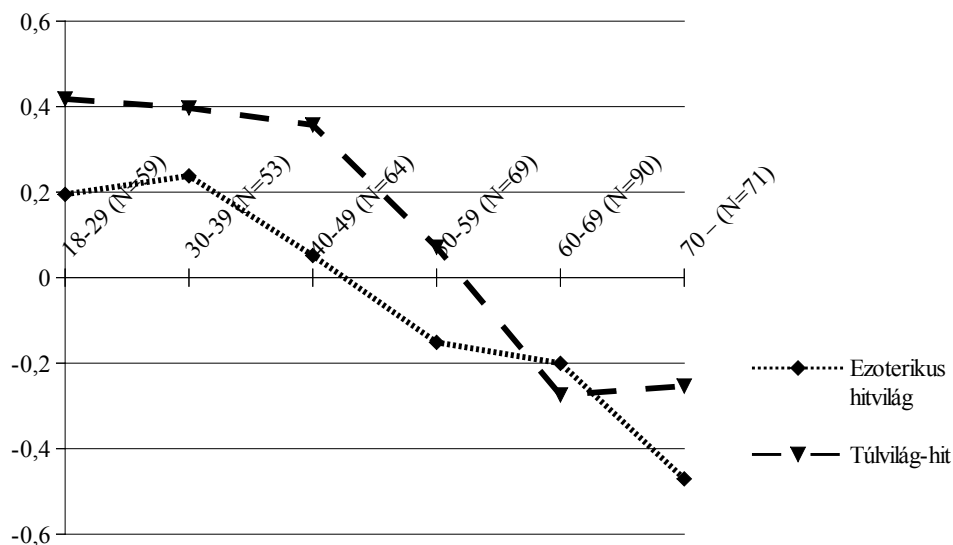
Az életkor alapján képzett csoportok sora nem mutat következetes lineáris mintázatot a különféle vallási felfogások átlagos elfogadottságát vizsgálva. A keresztyén hitvilág esetében a korábbi magyar vallásszociológiai kutatások eredményei köszönnek vissza: a legidősebb (60 éven felüli) korcsoportok átlagos vallásossága magasabb az összes fiatalabb válaszadónál, és itt a legalacsonyabb mind az ezoterikus meggyőződés, mind

A HITVILÁG ÉS A HIT ÖSSZEFÜGGÉSE A VALLÁSOSÁGGAL ÉS A TÁRSADALMI ...

pedig – sajátos módon – a túlvilág-hit elfogadásának mértéke. Különösen az idősek körében beszélhetünk tehát a pokolban, ördögben való hit nélküli keresztyénségről. A keresztyénség elutasítása mindamelllett a legfiatalabb (30 éven aluli) korosztályban a legerősebb, azonban a 30-39 éves fiatal felnőtt korosztály a náluk idősebb középkorosztálynál valamivel nagyobb mértékben kötődik ehhez a vallási felfogáshoz. Ugyanebben a 30-39 éves korcsoportban a legerősebb továbbá az ezoterikus tanítások követése, ami jellemzően csak a fiatalabb korosztályokban tűnik elfogadottnak.

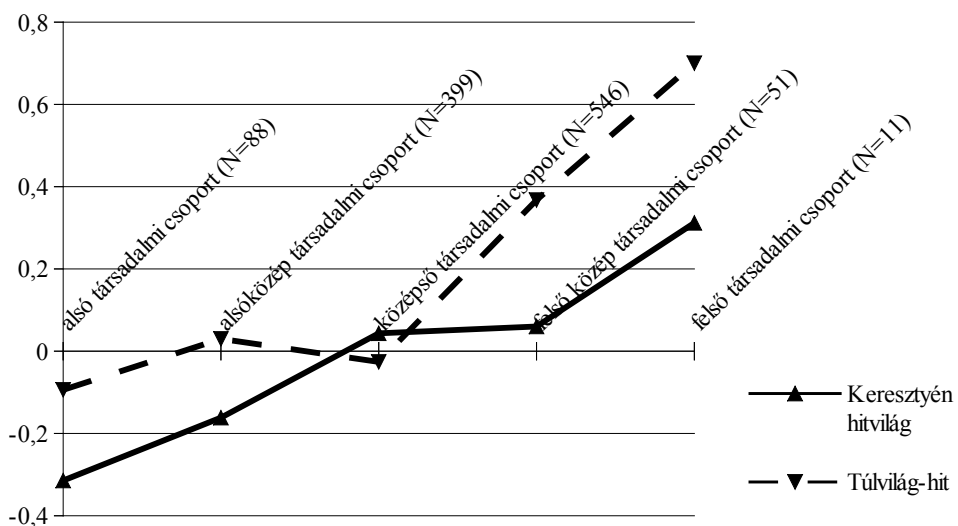

6. ábra: A hitvilág alakulása életkori csoportonként: NŐK (a vizsgált faktorok átlagértékei)

7. ábra: A hitvilág alakulása életkori csoportonként: FÉRFLAK (a vizsgált faktorok átlagértékei)

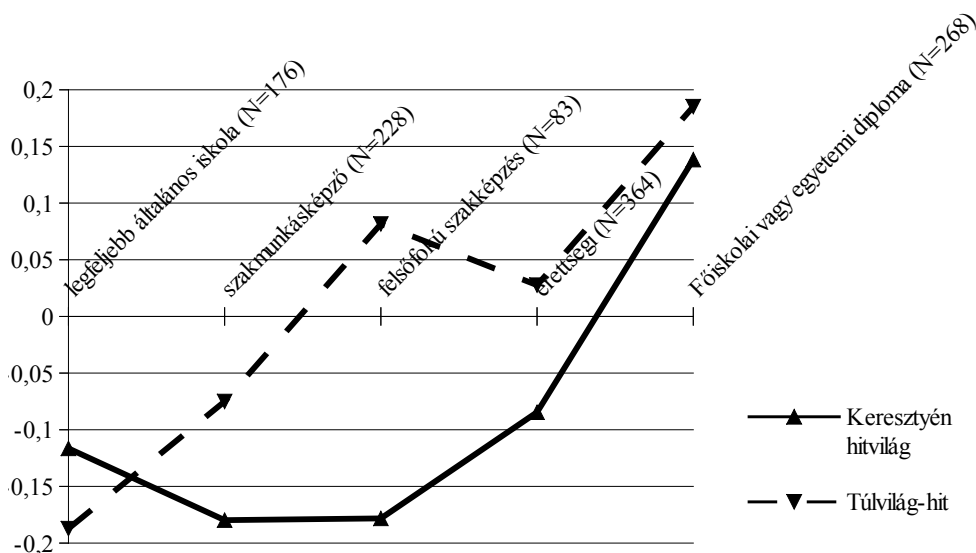
Tovább árnyalja a fenti képet, ha a korcsoportokat nemenként hasonlítjuk össze. Fontos, hogy a férfiak esetében minden vallásos világnézet átlagos elfogadása alacsonyabb értékeket vesz fel a vizsgált faktoroknál, mint a nőknél – összhangban a korábbi szociológiai vallásvizsgálatok megállapításaival. A keresztyén hit esetében a férfiaknál nem figyelhetünk meg korcsoportonként szignifikáns különbséget. Az ezoterikus hit iránt az idősebb középkorosztályba tartozó (50-59 éves) nők nagyobb érdeklődést mutatnak, mint férfi kortársaik – utóbbi esetben az életkor növekedésével meredekebb visszaesést láthatunk. Láthatóvá válik az is, hogy a fiatal felnőtt (30-39 éves) korosztályban látható emelkedés a keresztyén hitvilág elfogadásában elsősorban különösen a nőknél jelentkező, átlagosnál erősebb hit hatása, bár hasonló – nem szignifikáns mértékű, kisebb különbséget eredményező – trend a férfiaknál is megfigyelhető volt.

8. ábra: Hitvilág társadalmi státusz szerint (a vizsgált faktorok átlagértékei)

Az alacsony státusú válaszadók körében az átlagosnál gyengébb hitet figyelhetünk meg a keresztyén hitvilág elemeire vonatkozóan. Az átlagosnál magasabb keresztyén hitet a középső és felső-közép társadalmi csoportban (illetve az igen alacsony létszámú felső társadalmi csoportban) láthatunk. A túlvilág-hit elfogadása szintén elsősorban a magasabb státusúak sajátossága. Érdekes és említésre méltó jellegzetesség, hogy az ezoterikus tanok követése tekintetében nincs szignifikáns különbség a társadalmi csoportok között.

9. ábra: Hitvilág iskolai végzettség szerint (a vizsgált faktorok átlagértékei)

Más mutató is arra utal, hogy a keresztyén vallásosság és ezzel bizonyos mértékig összekapcsolódva a túlvilág-hit a jelek szerint közép- és felső-középosztálybeli sajátossággá alakul. Az alapvetően alacsonyabb társadalmi státus elérését lehetővé tévő szakmunkás-, felsőfokú szakképzésben megszerezhető, vagy csupán 8 általános iskolai osztályra korlátozódó végzettséget megszerzettek körében az átlagnál és más iskolai végzettségi csoportoknál is alacsonyabb a keresztyén tanításban való hit. E három csoportnál relatíve magasabb az érettségizettek átlagértéke, de az összes válaszadó átlagánál csak a felsőfokú végzettséget megszerzők keresztyénségben való hite tűnik szignifikánsan erősebbnek. Ez a gyakorló vallásos népesség elmúlt évtizedekben rögzült társadalmi hátrányaihoz képest nagyon lényeges változás. Hasonlóképpen a relatíve magasabb iskolai végzettségű csoportok körében tapasztalható a túlvilág-hit nagyobb elfogadása, de a felsőfokú végzettséggel rendelkezők csoportja e tekintetben is kiemelkedik a többi közül. Érdekes fejlemény, hogy a variancia-analízis eredménye alapján az ezoterikus tanok követése nem áll szignifikáns összefüggésben az iskolai végzettséggel.

5. Összefoglalás

Az MRE megbízásából a KRE egyházszociológiai munkacsoportja által 2014. nyarán végzett kutatás eredménye alapján megállapítható, hogy a válaszadók faktorelemzéssel vizsgált hitvilágában az általunk elemzett hittartalmak többsége jól elkülöníthetően keresztyén és ezoterikus csoportokba rendeződik. A halál utáni életben, ördögben, pokolban való hit ugyanakkor nem feltétlenül kapcsolódik a keresztyén hithez. A keresztyén hit pozitív összefüggést mutat a vallásos identitással, a felekezethez tartozással, a gyakori

HÁMORI ÁDÁM

---

templombajárással, valamint a vallás személyes fontosságával. A túlvilág-hit többnyire a legnagyobb elkötelezettséghez és a legintenzívebb vallásgyakorláshoz kapcsolódik.

Demográfiai szempontból különösen az idősek és a nők tekinthetők keresztyén hitűeknek, a legfiatalabbak a legkevésbé vallásosak. A keresztyén hit inkább a magas iskolai végzettségűek és a középosztályba tartozók, vagy ennél magasabb társadalmi státusúak sajátossága. A túlvilág-hit rendszerint igazodik e trendekhez. Az ezoterikus tanok követése a 30-39 éves fiatal felnőtt korosztályokra jellemző leginkább, ugyanakkor nem mutat szignifikáns különbséget társadalmi státus és iskolai végzettség szerint.

További elemzéseink során a vallásgyakorlási és társadalmi háttér hatását a vizsgált hit-faktorokra regressziós modellek segítségével kívánjuk feltárni.

Hámor Ádám szociológus, főiskolai tanársegéd, Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kar; PhD-hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia Doktori Iskola; e-mail: hamori.adam@kre.hu

The connection of belief and faith with religiosity and social background

The church sociology research group of Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary has conducted a large-sample survey research during the summer of 2014 in eight locations in Hungary with appr. 120 students, reaching out to 1456 adult respondents. The survey questionnaire included variables inquiring about socioemographic background (gender, age, income, level of education, labour status, subjective perception of social status and income), religious behaviour, religious affiliation and identity, as well as several indicators of faith and belief. These latter 16 items were identical to those included in a similar block of questions previously applied in the “Ifjúság 2008” and “Magyar Ifjúság 2012” national representative youth surveys. Throughout the secondary analysis of the databases of these youth studies, we could not find a well interpretable underlying structure of these beliefs. That is why we aimed to scrutinize (1) whether an internal structure of faith existed when studying our adult sample and if this structure conformed any known faith traditions, and, furthermore, (2) whether this structure of faith and belief depended on the religious behaviour, religious identity and social status of respondents. To our findings, items of belief and faith could be well divided into two main groups: Christian and esoteric. Faith in afterlife was, however, not necessarily linked to Christian belief. Christian belief was positively linked to religious identity, denominational affiliation, frequent churchgoing as well as to the importance of religion. In most cases, faith in afterlife was related to the highest commitment and the most intensive practice of one’s religion. As to the demographical background, women and members of the older age-groups appeared to be the most religious, whereas the youngest were the least religious. Christian belief was more a feature of people of a middle or higher social status as well as with a higher level of education which was rather counter-intuitive given the effects of the restricting politics of the previous communist regime. Faith in afterlife most often conformed to these trends. Belief in esoteric practices showed the highest presence among people aged between 30-39; however, the level of education and social status did not make any significant difference in this regard.

Ádám Hátori, sociologist; college assistant lecturer at Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary, Faculty of Teacher Training; PhD-student at Corvinus University of Budapest, Doctoral School of Sociology; e-mail: hamori.adam@kre.hu

Harkányi Ádám Máté

TELEFONOS GYÜLEKEZETI KUTATÁS EREDMÉNYEI – GYÜLEKEZETI JÖVŐKÉP, LELKÉSZI HIVATÁSKÉPEK

A Károli Gáspár Református Egyetem égisze alatt zajló egyház-szociológiai kutatás részeként¹ 2014. április és május hónapokban 363 lelkésszel lefolytatott telefonos adatfelvétel eredményei alapján az egyes egyházközségek adatai településtípusok és Egyházkerületek szerint világosan szegmentálhatóak. Elemzésemben az említett eltéréseket három – egymással összefüggő – tényező tekintetében mutatom be: a gyülekezetek korszerkezetének, a gyülekezeti lelkészek öt éves távlatú, a gyülekezet jövőjére vonatkozó előrejelzésének, valamint a lelkészek hivatásképeinek és tényleges tevékenységüknek a kontextusában.

1. A gyülekezetek korszerkezete

A vallásgyakorlás tekintetében általánosan elterjedt kép a társadalomban, miszerint az idősebb generációhoz tartozók azok, akik egy-egy gyülekezet törzsbázisát képezik. Amennyiben az 1. ábrán található, a gyülekezeti alkalmakon résztvevők korszerkezetére tekintünk, az idősebb generációk (60 év feletti) aktívabb vallásgyakorlási szokásairól szóló koncepciók a Magyarországi Református Egyház gyülekezetinek viszonylatában

1 A kutatócsoport, amely 2013 tavaszán kezdte meg munkáját, mindeddig az alábbi eredményeket publikálta:

Bálint Lajos, Bozsonyi Károly, Duráczy Bálint: Figures, Maps, Conclusions - Spatial and Demographic Trends of Religious Affiliations as Reflected by 130 Years of Census. In: Sepsi Enikő, Balla Péter, Csanády Márton (szerk.): *Confessionality and University in the Modern World: 20th Anniversary of „Károli” University*. 372 p. Konferencia helye, ideje: Budapest, Magyarország, 2013.10.15-2013.10.17. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem; L'Harmattan Kiadó, 2014. pp. 309-321. (Studia Caroliensia)

Csanády Márton Tamás: A vallásosság helyzete Magyarországon a 2011. évi népszámlálási adatok és a 2008-as Európai Értékrend Vizsgálat adatainak fényében. *Confessio*, 2013/4, pp. 12-21.

Csanády Márton Tamás: Main trends of Hungarian Religiosity in European context 2013. In: Sepsi Enikő, Balla Péter, Csanády Márton (szerk.): *Confessionality and University in the Modern World: 20th Anniversary of „Károli” University*. 372 p. Konferencia helye, ideje: Budapest, Magyarország, 2013.10.15-2013.10.17. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem; L'Harmattan Kiadó, 2014. pp. 297-308. (Studia Caroliensia)

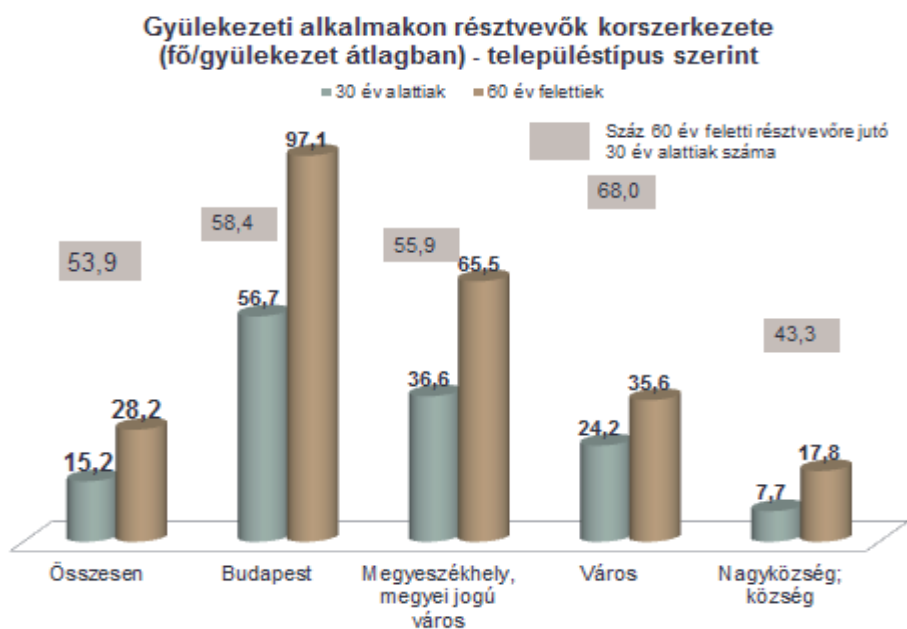
Duráczy Bálint (2013): A 2011-es népszámlálás vallásfelekezeti adatainak értelmezése. *Confessio* 2013/4. pp. 8-18.

Hámori Ádám, Rosta Gergely: Declining Religiosity among Hungarian Youth after the Turn of the Millennium – Main Trends and Possible Explanations. In: Sepsi Enikő, Balla Péter, Csanády Márton (szerk.): *Confessionality and University in the Modern World: 20th Anniversary of „Károli” University*. 372 p. Konferencia helye, ideje: Budapest, Magyarország, 2013.10.15-2013.10.17. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem; L'Harmattan Kiadó, 2014. pp. 322-338. (Studia Caroliensia)

alátámasztást nyernek. A gyülekezeteket azonban településtípus szerint felbontva az idősebb generációk erősebb jelenléte mellett két további állítást is megfogalmazhatunk:

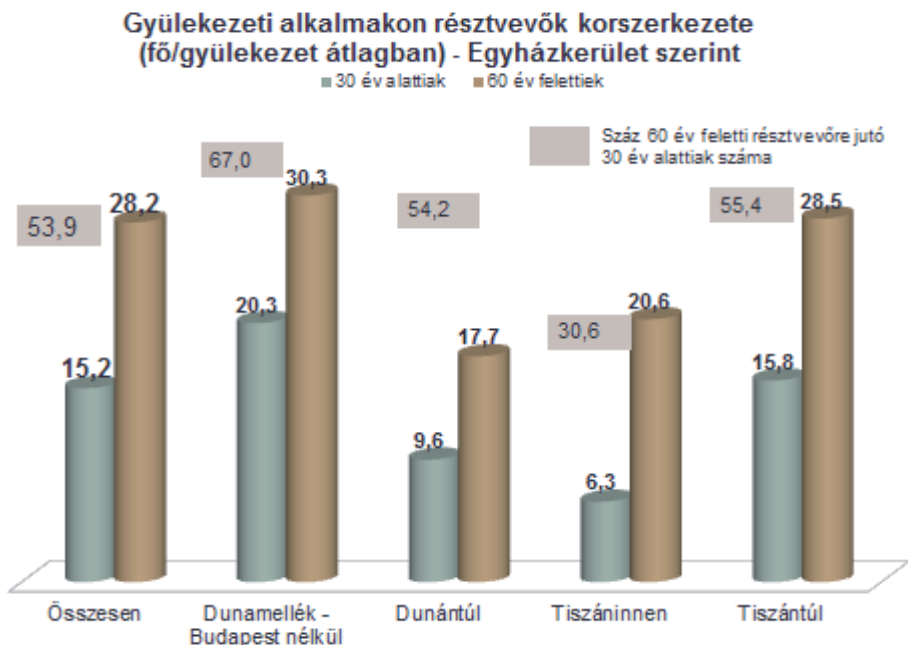
1. A nagyobb városokban, nagyobb gyülekezetekben (Budapesten és a megyei jogú városokban) az idősebb generáció mellett a fiatalabbak (30 év alattiak) is jól érzékelhető számban és arányban vannak jelen.
2. A községekben, ahol a gyülekezeti alkalmakon résztvevők száma egyébként is alacsony, a fiatal generáció részvétele gyakran marginális.

1. ábra. Gyülekezeti alkalmakon résztvevők korszerkezete településtípus szerint

Amennyiben a száz 60 évnél idősebb gyülekezeti résztvevőre eső 30 év alatti fiatalok számát tekintjük, a településtípusok szerinti különbségek világosan megmutatkoznak. Míg Budapesten 58,4, megyeszékhelyeken és megyei jogú városokban 55,9, városokban 68,0 fiatal jut 100 idősebb gyülekezeti tagra, addig nagyközségekben és községekben mindössze 43,3 a 100 idősebb gyülekezeti résztvevőre eső fiatalok száma.

A városok és a községek közötti különbségek vizsgálatakor fontos aláhúzni a népesedési és migrációs tendenciákat. A gyülekezeti lelkészek telefonos lekérdezése kitért a gyülekezeti névjegyzékben szereplő hívek 2008-as, valamint 2014-es számára egyaránt. Miközben a nagyobb városi gyülekezetek létszáma csak enyhén, jellemzően 5 százalék alatti mértékben csökkent, addig az említett csökkenés, az egyébként is alacsonyabb résztvevői létszám mellett működő – s korszerkezetét tekintve idősödő – községi gyülekezetekben gyakran a 15 százalékot is meghaladja. Jelen tendenciát követve a településtípus tükrében a gyülekezetek kettéválása vizionálódik egyrészt egy stabilabb városi, másrészt egy a megmaradásért is gyakran küzdelmet folytató vidéki gyülekezeti körre.

2. ábra. Gyülekezeti alkalmakon résztvevők korszerkezete Egyházkerület szerint

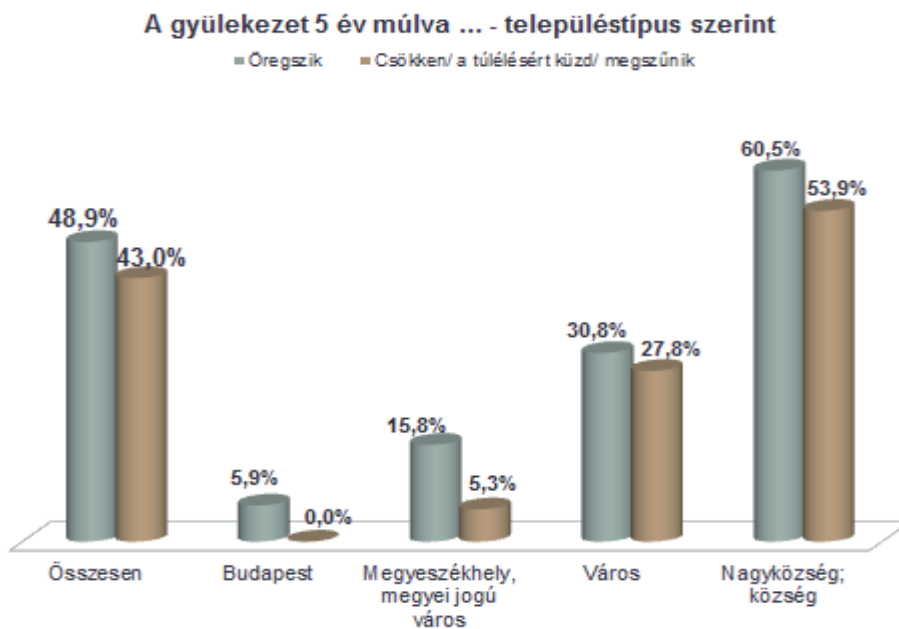
A gyülekezeti alkalmakon résztvevők korszerkezetében a településtípushoz hasonlóan az egyes Egyházkerületek szerint lebontva is különbségeket tapasztalhatunk meg. A korszerkezetét tekintve a leginkább kiegyensúlyozottnak a Dunamelléki Egyházkerület² tekinthető, ahol száz idősebb gyülekezeti tagra az országos átlagot (53,9 fő) meghaladó, 67,0 fiatal, 30 év alatti résztvevő jut. A korszerkezet viszonylatában míg a Dunántúli és a Tiszántúli Egyházkerület értékei az országos átlagtól nem térnek el lényegesen, addig a leginkább „idős” Egyházkerületnek a Tiszáninneri tekinthető, ahol a 60 év feletti gyülekezetlátogatók száma több mint háromszorosa a 30 év alatti résztvevők számának.

2. A gyülekezetek öt év múlva

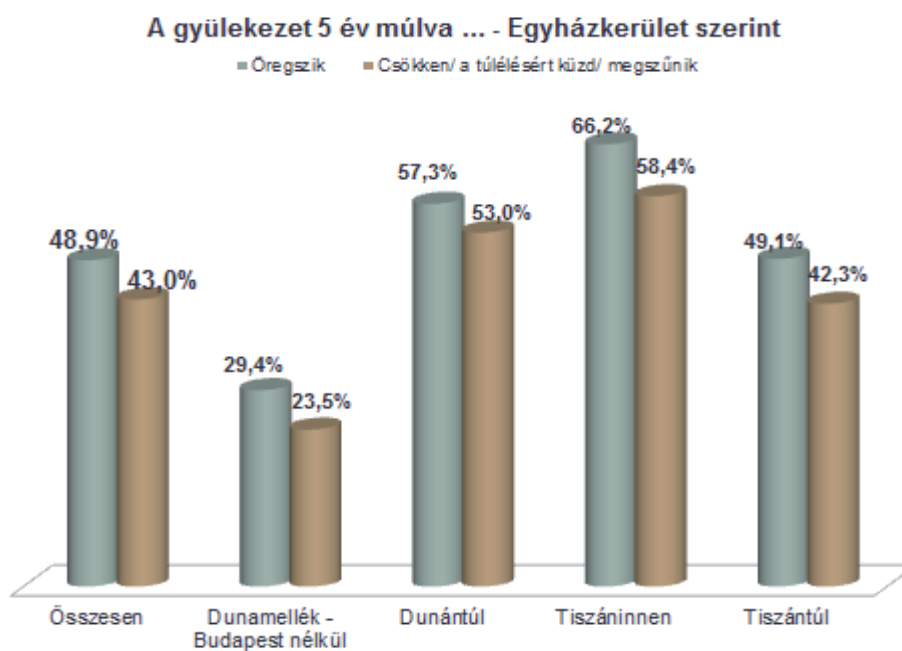
A lelkipásztorok gyülekezet jövőjével kapcsolatos, öt éves távlatú előrejelzései erős összefüggést mutatnak mind a népmozgalmi jellemzőkkel, mind pedig a korszerkezetével. A kérdésre adott válaszokat a településtípus összefüggésében vizsgálva (3. ábra) igen egyértelmű, fordított irányú kapcsolatot fedezhetünk fel a települések mérete, valamint a gyülekezeti lelkészek azon irányú válaszainak gyakoriságában, amelyek az adott gyülekezet öregedő korszerkezetét, valamint csökkenő létszámát (akár a már a túlélésért folytatott küzdelmét, avagy megszűnését is beleértve) prognosztizálják. Míg a nagyobb városok gyülekezeteiben (Budapest, megyei jogú városok) csak elvétve számítanak a

² A budapesti gyülekezetekben tapasztalható jelentős létszámbeli eltérések miatt a Dunamelléki Egyházkerület adataiból a budapesti gyülekezetek adatai – a torzítás kiküszöbölése céljával – kivonásra kerültek.

lelkészek gyülekezetük öregedésére vagy csökkenésére, addig a községek lelkészeinek több mint fele számol az említett trendekkel.

3. ábra. A gyülekezet 5 év múlva... – településtípus szerint

4. ábra. A gyülekezet 5 év múlva... – településtípus szerint

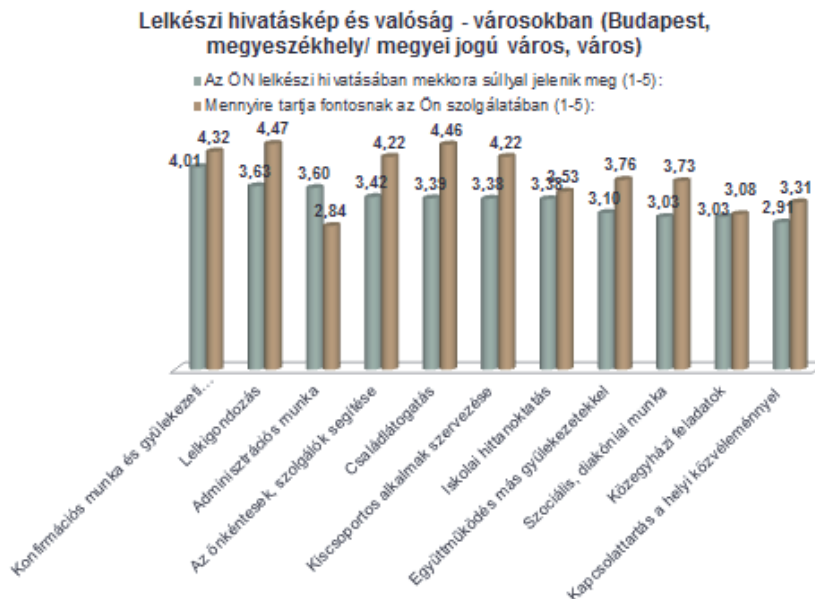

Az Egyházkerületek alapján történő összevetés (4. ábra) – hasonlóan a korszerkezet alapján történőhöz – a Dunamelléki Egyházkerület lelkészeinek relatív optimizmusát mutatja a gyülekezet méretére és életkori összetételével kapcsolatos várakozások öt éves távlatú vonatkozásában. Míg a Tiszáninneni Egyházkerület megkérdezett lelkészeinek kétharmada számít gyülekezetének öregedő korstruktúrájára, addig a Dunamelléki Egyházkerületnél alig több mint negyedük. Hasonlóképpen, míg előbbiek közel háromötöde, utóbbiak kevesebb, mint negyede jelzi előre gyülekezetének csökkenését.

3. A lelkészi hivatáskép és a valóság

A településtípus, mint változó nem csak a gyülekezetek méretével, s összetételével kapcsolatos jellemzőkkel mutat együttmozgást, hanem több fontos elem mellett a lelkészek mindennapi tevékenységével is.

A telefonos kutatás a lelkipásztori tevékenység 11-11 elemével kapcsolatosan feltett a megkérdezett gyülekezeti lelkészeknek két kérdést. Egyrészt rákérdezett, hogy az adott tevékenység a megkérdezett lelkészi hivatásában mekkora súllyal jelenik meg, másrészt rákérdezett, hogy az adott tevékenységet mennyire tekinti a saját szolgálatában fontosnak (mindkét kérdésre a választ 1-5 skálán kérve). Ideális esetben tekinthetjük, amennyiben az egyes lelkészi tevékenységeknek a gyakorlatban betöltött súlya és elméleti fontossága között nem, vagy csak minimális eltéréseket tapasztalhatunk. Ugyanakkor minél nagyobb különbséget fedezhetünk fel a két kérdésre adott válaszok értékeiben, annál nagyobb magabiztossággal fogalmazhatjuk meg, hogy az adott tevékenység a szükségesnél nagyobb, kevésbé szerencsés esetben pedig lényegesen kisebb szerepet játszik a lelkészek gyakorlati szolgálatában.

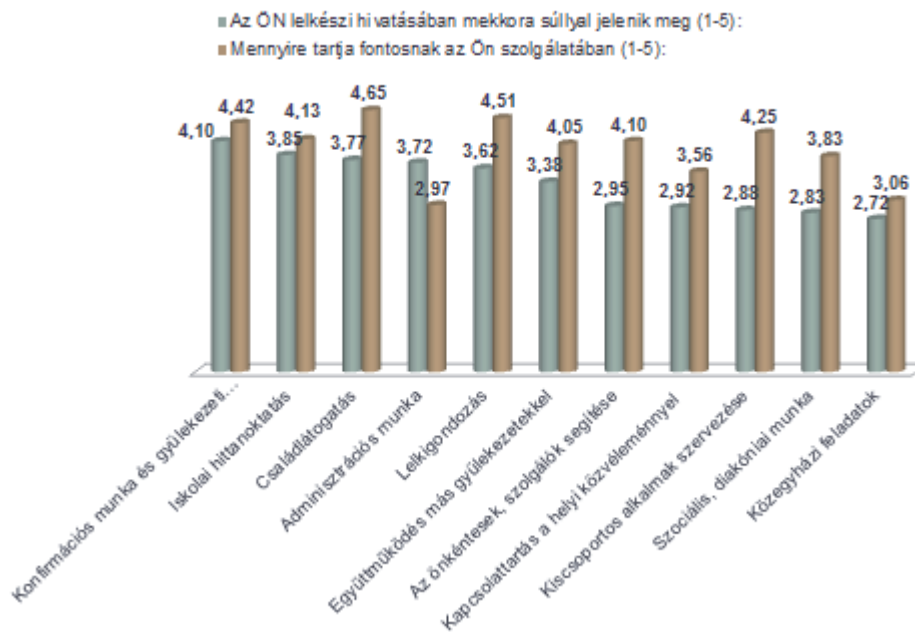
5. ábra. Lelkészi hivatáskép és valóság városokban (Budapest, megyeszékhely/ megyei jogú város, város)

Az egyes tevékenységek elméleti fontossága és tényleges megvalósulása között mind a városok (5. ábra), mind pedig a községek (6. ábra) tekintetében tapasztalhatóak mind értékbeli, mind pedig sorrendbeli eltérések. A konfirmációs munka példának okáért míg – mind a városok, mind a községek körében – a gyakorlati súlyát tekintve az első helyen szerepel, addig a szolgálat elméleti fontosságát tekintve mindössze a harmadik helyen áll. Fontos azonban kiemelni, hogy még a konfirmációs munka valós súlya is még elmarad a fontossága alapján megítélt kívánt súlyától.

Az egyes tevékenységek szolgálatban betöltött valós súlya 11-ből 10 esetben – különösképpen beleértve a lelki gondozást, az önkéntesek és a szolgálók segítségét, a kiscsoportos alkalmak szervezését, avagy a szociális és diakóniai munkát – mind a városok, mind a községek lelkészei esetében elmarad a kívánt súlyától. A tíz ilyen tevékenységből mindössze három olyan akad – az iskolai hittanoktatás, a konfirmációs munka, valamint a közegyházi feladatok – ahol a valós és a fontossági értékek közötti különbség 0,5 alatti, tehát mérsékeltnek tekinthető.

Egyetlen olyan tevékenység akad, amely mind a városi, mind a községi gyülekezetek lelkészei között a valós tevékenységi súllyal szemben alacsonyabb szubjektív fontossággal bír. Ez a tevékenység a hivatali adminisztrációs munka, amely míg a gyakorlati súlyát tekintve a városok esetében harmadik, községek tekintetében negyedik helyen áll, addig szubjektív fontossága mindkét esetben csak az utolsó (11.) helyen szerepel.

Lelkészi hivatáskép és valóság - nagyközségekben, községekben

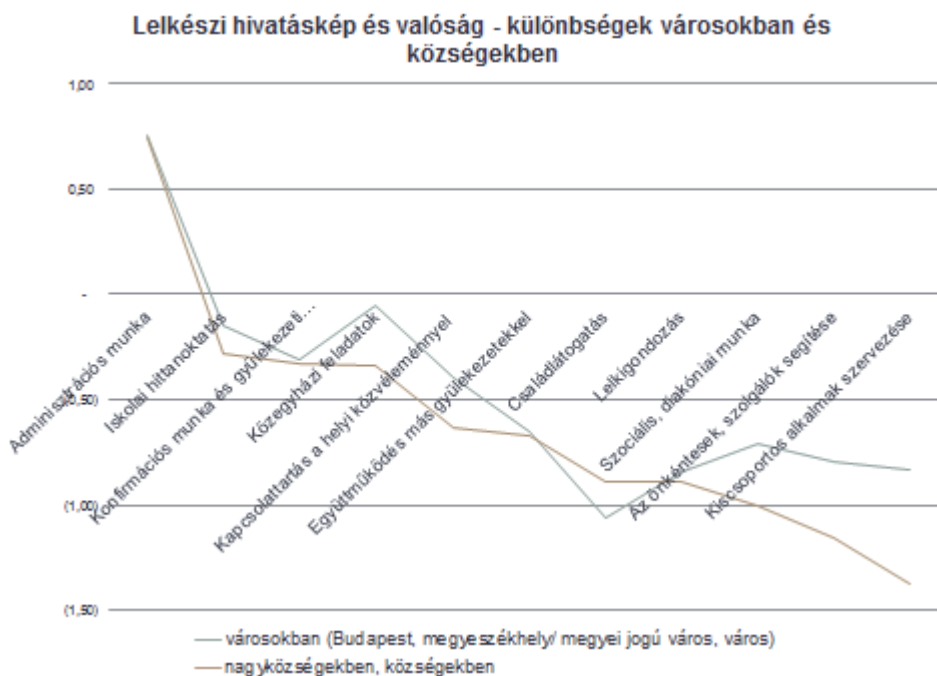

6. ábra. Lelkészi hivatáskép és valóság – nagyközségekben, községekben

TELEFONOS GYÜLEKEZETI KUTATÁS EREDMÉNYEI – GYÜLEKEZETI JÖVŐKÉP ...

A lelkészi hivatáskép és a gyakorlat közötti különbségek településtípus (városok – községek) szerinti összevetése (7. ábra) fontos konzekvenciákat hordozhat magában. Megfigyelhető, hogy bár 11 tevékenységből 10 tekintetében a városi gyülekezetek lelkészei is kisebb mértékben tudják kivenni a részüket, mint amennyire azt fontosnak tartják, ezek a különbségek azonban egy esetet leszámítva kisebbek, mint a községi gyülekezetek megkérdezett lelkészei esetében. Az egyetlen terület, ahol a községek lelkészeinek gyakorlati tevékenysége és annak fontossága között kisebb a különbség a városiakénál, a családlátogatás. Ugyanakkor kiemelendő, hogy a községek esetében két olyan terület is van – a kicsoportos (pl. ifjúsági) alkalmak szervezése, illetve az önkéntesek és szolgálók segítése – ahol a szubjektív fontosságérzet és a gyakorlati megvalósulás között (1-5 skálán) egy teljes pontot meghaladó különbség is tapasztalható.

Az adatok településtípusok szerinti összevetése tehát rámutat, hogy miközben a városok esetében is szembesülnek a gyülekezeti lelkészek a kapacitásaik korlátaival, addig a községek esetében a fontosnak vélt és a ténylegesen megvalósuló tevékenységek súlya között a különbségek hatványozottabban jelennek meg.

7. ábra. Lelkészi hivatáskép és valóság – különbségek városokban és községekben

Összegzés

Az elemzésben bemutatott három kérdéskörre adott lelkészi válaszok települési (és egyházkerületi) bontásban egy irányba mutatnak. A városok (Budapestet és a megyei jogú városokat is beleértve) és a községek (és nagyközségek) gyülekezetei között amel-

HARKÁNYI ÁDÁM MÁTÉ

---

lett, hogy mind létszámban, mind korösszetételben már jelenleg is érdemi eltérések mutathatóak ki, a demográfiai és migrációs trendek, valamint a megkérdezett lelkészek válaszai a gyülekezeti jövőképre vonatkozóan is arra engednek következtetni, hogy a városi és a vidéki gyülekezetek közötti demográfiai eltérések növekedése jelezhető előre. A városi és a vidéki gyülekezetek lelkészei között a lelkészi hivatáskép elemei és azok megvalósítása közötti – az emberi erőforráskorlátokkal összefüggő – mérhető különbségek is erősíthetik az említett tendenciát.

Harkányi Ádám Máté, egyetemi tanársegéd – Károli Gáspár Református Egyetem,
Tanárképző Főiskolai Kar

TELEFONOS GYÜLEKEZETI KUTATÁS EREDMÉNYEI – GYÜLEKEZETI JÖVŐKÉP ...

Results of the telephone research – pastoral expectations, professional image and the reality

If we focus on the macro-level indicators of the contemporary processes within the Reformed Church in Hungary, we could emphasize a number of different issues including the demographic statistics, the changing age structure and the pastoral expectations about the future as well. But behind the aggregate data we can also distinguish the churches based on the type of settlements or on the church districts as well. Through this segmentation of the churches we can discover relevant differences between the churches in cities and villages, or between the churches in different regions of Hungary. In this paper I point out these differences along three factors: the age structure, the pastoral expectations about the future and the professional image compared to the reality.

Ádám Máté Harkányi, teaching assistant – Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary, Faculty of Teacher Training

Horváth Erzsébet

KÁLVIN A 21. SZÁZADBAN – KÁLVINIZMUS ÉS HITÉLET MAGYARORSZÁGON

Kálvin teológiájának vezérfonala, hogy az egész teremtett világ nem más, mint Isten dicsőségének színtere, mert Isten szüntelenül munkálkodik az egész mindenség javára, s az ember Isten Krisztusban nyert kegyelmi ajándékért egyedül az Ő dicsőségére kell, hogy éljen. Kálvin úgy látta, hogy nem választható el a hívő ember az adott társalomalattól, attól a politikai és gazdasági helyzettől, amelyben él és ezért jelentősen hozzájárult a város hitbéli, társadalmi és gazdasági rendjének átalakításához.

Genfben Kálvin következetesen vallotta, hogy a világi tisztségviselők mellett a gyülekezetben betöltött tisztségviselők ugyanúgy felelősek voltak a rájuk bízottakért Isten és ember előtt. Kálvin maga adott rá példát, hogyan lehet és kell egy gyülekezet, egy város gazdasági életét megszervezni, melyhez hozzátartozott az ipar -nyomda, papírgyártás, könyvkereskedés, óragyártás, selyem és textil ipar. Az ő kezdeményezésére létesítettek Genfben 1544-ben egy szövőgyárat. Átlátta a tőké jelentőségét a gazdasági élet prosperitásában és nem tiltotta meg a mérsékelt kamatszédést. Kálvin szociális érzékét, gondoskodását mutatja, hogy *kórház, árva- és szegényház működtetését* követelte a várostól, a szegények gondozását pedig a gyülekezetre bízta.

Kálvin tanítása szerint a reformált egyházi szervezetek (presbiteri, lelkipásztori) igen hasznosak voltak a társadalom képeinek kialakításában, tagjainak formálásában. Olyan jellemvonások alakultak ki, mint a fegyelem, a tisztesség, a küldetéstudat, a hivatástudat és a megbízhatóság, melyek Genfet jól működő, vonzó, biztonságos várossá tették.

Történelmünk jól bizonyítja, hogy a sokszor súlyos elnyomatást szenvedő református gyülekezetekben a meglévő *önigazgatás, anyagi önfenntartás, kölcsönös segítkezés, az önállóság* képes volt *megtartani a gyülekezeteket az ellenreformáció alatt, vagy az 1950-es években és utána is.*

Magam is így nőhettem fel sok kortársammal együtt, sokszor hallva az igehirdetéseken, bibliaórákon a *küldetéstudatot, azt hogy Isten ígéje szerint kell élni, alázatosan a kapott talentumokkal az Ő dicsőségére, vagyis jól sáfárkodni a ránk bízott javakkal, legyen az gazdasági, tudományos vagy politikai jellegű munka, hitbéli engedelmisséggel, alázatosan kell végezni.*

1936-ban Kálvin Intitútoja megjelenésének 400. évfordulóját ünnepelték és Szabó Zoltán sárospataki ill. Vasady Béla debreceni teológiai tanárok felmérést készítettek: Kálvin a népi tudatban címmel, melynek eredményét könyvben jelentették meg.

A felmérés 6 kérdésre adott válaszokat tartalmazott. A kérdések a következők voltak:

1. Mit szerettek legjobban Kálvin János tanításából?
2. Mit kellene ma még megreformálnia Kálvin Jánosnak?
3. Miért vagyok Kálvinista?
4. Ki volt Kálvin János?

HORVÁTH ERZSÉBET

---

5. Hogy „nézett ki” Kálvin János? (Milyen nyelven beszélt? Magyarul is? Tudott-e a magyarokról?)
6. Miért mondanak minket vastagnyakú kálvinistáknak?

Az anyaggyűjtést a Tiszáninneri és a Tiszántúli Református Egyházkerületek bizonyos iskoláiban és felnőttek között végezték. A felmérés az 1676 válasz közül csak 246 felnőtt válaszát tartalmazza.

Ennek a felmérésnek az alapján indítottuk el a Károli Gáspár Református Egyetem (KRE) Hittudományi Karán (HTK) 2009-ben, Kálvin születésének 500. évfordulóján az adatgyűjtést, vizsgálva, hogy a 21. században mit és hogyan gondolnak a református gyülekezeteink tagjai és a diákság Kálvinról, az egyházzal, a társadalomról a Dunamelléki Református Egyházkerületben.

A felmérés alapját az 1936-os 6 kérdés jelentette, melyet kiegészített egy komoly szociológiai felmérés, amely segítségével pontosan megtudjuk a válaszadók nemét, életkorát, végzettségét, egyházi, gyülekezeti és kulturális hátterét. Ez a része a kérdőívnek 30 (beikszelős) kérdést tartalmazott. A kérdőív e részét Vass Csaba, a KRE Bölcsészettudományi Karának tanára, szociológus állította össze.

A tudományos munka elvárásának megfelelően lettek kiválasztva a gyülekezetek és a tanintézetek; fővárosi, városi, falusi gyülekezetek = 22+4=26. (2009-ben fővárosi: 6 (5), városi: 10 (8), falusi: 14 (9) a 30-ból =22, iskola: 6 (4) összesen =26 *helyről érkezett válasz.*

A válaszadó gyülekezetek lelkipásztoraival is előzetes megbeszélés történt. Három lelkipásztor nem vállalta, hogy gyülekezetében elvégezzük az adatgyűjtést, és akadtak olyan gyülekezetek, ahol éppen nem volt állandó szolgálatot végző lelkipásztor. A kérdőív kitöltésére a vasárnap de. istentisztelet után került sor, mely 20-30 perc időt jelentett a gyülekezeti tagok számára, így előfordult, hogy a szöveges válaszokra nem maradt kellő idő. Az egyházi iskoláinkban hittanórán, kilencedikes és tizenegyedikes diákok között folyt a felmérés.¹

773 fő töltötte ki a kérdőívet,² a már említett 22 gyülekezet és 4 gimnázium. A 773 főből férfi: 295, nő: 457 fő volt. A válaszadók százalékos aránya: férfi 39,03%, nő 60,97%. *Életkor szerint a kérdőíveket kitöltők a következő képet adják:* 60 év fölöttiek: 35.11%, 40-60 év közöttiek: 23.31%, a 26-40 év közöttiek: 14.24%, a 19-25 év közöttiek: 5.9% s a többi 12-18 év közötti diák.

Az iskolai végzettség azt mutatja, hogy gyülekezeteink tagságának nagyobb részét teszik ki az érettségivel vagy felsőbb iskolával rendelkezők, így főiskolai végzettséggel 23%, egyetemivel 17.79%, gimnáziumi végzettséggel 14.85% rendelkezik.

Milyen gyakran jár templomba? kérdésre adott válaszokból megtudjuk, hogy hetente vagy gyakrabban 524 fő, azaz 73.2%; legalább havonta 134 fő 18.72%; évente egyszer kétszer 50 fő, vagyis 6.98%; soha 8 fő, 1.29%, mely mutatja, hogy gimnáziumainkban

---

1 A munkát végző - kérdőívek eljuttatását és értékelését végző - szemináriumi hallgatók előzetes kiképzésben, felkészítésben részesültek, ugyanúgy a válaszadó gyülekezetek lelkipásztorai is.

2 A kitöltött kérdőívek Horváth Erzsébetnél, a KRE HTK egyháztörténeti tanszéke vezetőjénél találhatók meg.

vagy nem vették komolyan a kérdést a hallgatók, vagy valóban nem járnak templomba, melyre kaptunk adatokat a felmérés következő kérdése kapcsán.

Mennyire tartja magát vallásosnak?

Vallásos az egyház tanítása szerint: 503 fő, azaz 71.98%; vallásos a maga módján: 163 fő, 23.32%; egyetlen vallásban sem hisz, de hisz a természetfeletti létezésében: 18 fő; anyagelvű humanista: 8 fő; ateista: 7 fő.

Milyen gyakran imádkozik? Naponta: 521 fő, vagyis 73.4%; hetente egyszer: 93 fő, 13.1%; ritkábban: 80 fő, 11.3%; soha: 16 fő, 2.3%.

Meg van keresztfelve: igen: 645 fő, 93.5%; nem: 45 fő, 6.5%.

Konfirmált: igen: 577 fő, 84.4%; nem: 107 fő, 15.6%.

Egyházi esküvője volt: református: 336 főnek; római katolikus szertartás szerint: 57 főnek; evangélikus 5 személynek.

Vallási tárgyú írásokat *olvas* (könyvet, folyóiratot)?

Naponta: 225 fő, vagyis a megkérdezettek 31.5%; hetente egyszer: 191 fő 26.7%; ritkábban: 249 fő, azaz 34.8%; soha 50 fő, 7%.

Van-e egyházi tisztsége? Nincs: 512 fő, 74.9%; igen: 172 fő, 25.1%.

A felmérés által szerettük volna meglátni, hogy mennyire ismerik Kálvint, tanításait, a református egyházat, a társadalmat, amelyben élnek a gyülekezeti tagjaink, ill. a gimnazista diákok.

Lássuk a véleményeket, melyek őszinték, az időhiány miatt rövidek, egyes gimnazisták – sajnos – felületesek. Nem vették komolyan a felmérést. A válaszokból képet kapunk egy egyházkerület reformátusaitól, hogy mit jelent kálvinistának lenni a 21. században, mi a véleményük Kálvinnal, a magyar református egyházzal, a társadalomról, mit kellene ma Kálvinnak javítani, mit kellene elérni 2009-ben.

Válaszok:

1. Mit szerettek legjobban Kálvin János tanításából?

A válaszadók többsége 1-3 tanítást említett meg.

Bizonytalan, nem egyértelmű választ is adtak néhányan.

A gyülekezetek tagjai tudják, hogy hova tartoznak, és ezért a határozott, biztos válaszokban Kálvin főbb tanításainak ismerete köszön vissza, úgymint: Szentírás alapul, a Biblia a zsinórmérték a mindennapi életben, vissza kell térni az evangéliumhoz, mindig Ige központú, csak Jézus a mi közbenjárónk, üdvtana, szentségek közül a keresztséget és az úrvacsorát fogadta el, a predestinációról 45 fő írt, az Institutiót és az 5 sola-t is többen említették: Sola Scriptura, Solus Christus, Sola Fide, Sola Gratia, Soli Deo Gloria, valamint említették az istentiszteleti rendtartásokat, a presbiteri rendszert és a két szín alatti Úrvacsorát.

Kálvin reformátori jelleme, jellemábrázolása is megjelenik az adott válaszokban, így: elhivatott, igazságos volt, nyílt, nem beszélt mellé, tudatosan irányított, intett a jóra, ragaszkodott a hithez, egyértelmű volt, puritán elveket vallott. Többen írtak tudományos megalapozottságáról, pontos helyzetfelismeréséről és politikai érzékéről, egy fő pedig kiemelte a forradalmi szellemet.

HORVÁTH ERZSÉBET

A válaszok egyben értékelések is, mert, mint tanításának következményei, értéként áll a válaszadók előtt, így: segítettek az ő tanításai az embereknek megérteni Isten tanítását, érthetővé és hívővé tette az egyházat, s tanításai tiszták, korszerűek, racionálisak, még mindig aktuálisak. Megfogalmazta a helyes református magatartást és életvitelt.

Neki köszönhetjük, hogy anyanyelven olvashatjuk a Bibliát az anyanyelvű Isten-tisztelet, éneklést, imádságot.

„Tanítása szerint ott van Egyház, ahol Isten Igéjét hirdetik, a sákramentumokat kiszolgálják, és *az egyházfegyelmet gyakorolják. A 3. alapelvnek a gyakorlása a MRE-ban kritikus helyzetben van* „

A gyakorlati életből vett példák, mit kellene most megjavítania: a közös ima erejét, az egyenlőséget a gyülekezetben.

Erkölc, etika tekintetében: a szeretet fontosságát, az erkölcsi nevelést, felelősek vagyunk testvéreinkért.

Az etika és a gazdasági élet szemszögéből: *a szolid munkásélet általános jóléthez vezethet, a munka becsületének visszaállítását.*

Vannak olyan *egyértelmű megfogalmazások, melyek mutatják a református vallás tanításának különbözőségét a római katolikus vallástól, vagyis negatív oldalról közelíti meg a választ: nincs gyónás, nem kellene „közvetítők”, egyedül üdvözítő Jézus Krisztus.*

2. Mit kellene ma még megreformálnia Kálvin Jánosnak?

A válaszokból kiderül, hogy mennyire ismerik a mai református egyházat, annak helyzetét és azt a társadalmat, politikai helyzetet, amelyben élnek. 2009.!!!!

Az egyik válaszadó szerint a mai magyar református gyülekezeteket kellene felsorolni. *Elvárások, mert hiányát látják:*

Hitbeli: hogy a keresztyén ember hitének és vallásos életének egyedüli zsinórmértéke a Szentírás legyen, *Kátéolvasást*, tanulmányozást, a hit legyen az első, a (tömeg) nép egyházból hitvalló egyházat formálni, a fogalmak eredeti jelentésének kellene visszaszerezni az értelmét, az igazmondás lényegét. Az Istennel való kapcsolatot kellene újraértékelnie, több embernek kellene templomba járnia, a családban az értékrendet kellene helyreállítani.

A missziói munka igénye szólal meg: Szükség lenne a gyülekezetépítésre, a közösség formálásra.

Nyitás, változás hangját halljuk ezekben a válaszokból: nyitni valamilyen szinten a világ felé, egyáltalán halljanak az emberek az élő keresztyén hit lehetőségeiről, az egyház befogadó legyen, ne személyválogató, a *fiatalságnál elérni, hogy járjanak templomba.*

Erkölc, etikai szempontból: az egyház hiteles legyen; az emberi érdekek ne kerülhessenek a gyülekezet érdekei elé, a gyülekezeti tagok aktív, cselekvő hívőkké nevelése, állandó odafigyelést egymásra, nagyobb összetartozást a reformátusok között, az emberek értékrendje visszaálljon, ne a pénz legyen az első helyen, *az egyházfegyelmet.*

Egyház-társadalom kapcsolata szempontjából pozitív jellemvonást, felelős gondolkodást tükröznek a következő válaszok: A hitélet és az alkotói munka becsületének

visszaadása most a legfontosabb, *védelmet a világ támadásai ellen.*

Az államnak jobban kellene támogatnia az egyházat, az államnak segítenie kell az egyházat és viszont egy markáns, ellentmondó vélemény: a hívek tartsák el a gyülekezetet, ne kuncsorogjanak állami támogatásért, az állam abszolút vonuljon ki az egyházból. Éppen ezért ma Kálvinnak meg kellene reformálnia az egyház és az állam kapcsolatát is.

Az oktatásban kérjük, hogy minden iskolában Isten szava szóljon, s a református iskolák kötelezően a kálvinizmus szellemében működjenek, tanáraiktól és diákjaitól is ezt követelje meg az egyház.

A liturgiai reformot is időszerűnek tartják sokan az énekek frissítésével³, a liturgia egységesebbé tételével s megjegyzik azt is, hogy túl sok fölösleges dologról beszélünk a templomban, így van, aki kéri, hogy a prédikációkban ne legyen politika

Természetes a gyülekezeti tagok igénye, hogy a keresztesítés, a konfirmáció és sákramentumokkal való élés ne szokásból, hanem meggyőződésből és hitből történjenek.

Lássunk néhány kritikust, reális véleményt a lelkipásztorokról:

Csak olyan lelkészek legyenek, akik szeretik ezt csinálni. Ne hirdessen/prédikáljon senki érdektelenséggel, mert az a gyülekezetre is kényszeredetten hat.

Megdöbbenő, figyelmet felhívó és orvosolni kellene a következőket:

A korrupt és idegen érdekeket szolgáló lelkipásztorokat el kellene távolítani, az alkalmatlan, megbotránkoztató lelkészeket „kiebrudalni” az egyházból, s aki nem keresztyén életet él ne lehessen lelkész, egyházi vezető. Egy válaszadó megemlíti a lelkészek közötti versengést, mint problémát.

Ellentmondásos vélemények a nőkről: nők ne lehessenek lelkipásztorok, és egy másik vélemény pedig kéri a nők egyenlőségét.

A teológiai felvétel szigorítását kéri többen, az alkalmatlan teológusok elküldését, ” Kálvinnak nem tetszene egyes teológiákon folyó oktatás a liberális teológia szellemében”. Olyan javaslat is van, mely kéri, hogy a teológiai oktatás gyakorlatiasabb és pozitívabb szemléletben történjen.

Kálvinnak meg kellene reformálnia a felsőbb szintű vezetés terén a következőket:

A hatalom ellenőrzését, az egyházi vezetést, a püspökséget, az egyházi hierarchiát, az egyház élére megfelelő, megbízható, hívő, elhivatott vezetőket kell állítani, továbbá a felső vezetés számának csökkentését, az egyházszervezetet, és valaki javasolta, hogy a püspöki tisztséget el kell törölni.

Figyelemre méltó megfogalmazás: az egyházmegyék, kerületek és a zsinati szint akkor legitim, ha segíti a gyülekezeti munkát.

A magyar [nemzeti öntudattal bíró] kálvinista szólal meg, amikor a politikai, társadalmi életben akar változást:

A magyarságot, a magyar alkotmányt, a társadalmat, a politikát, országunk vezetését, az államfőt, a politikusokat, a parlamentet, a közéletet, a különböző közéleti tisztségeket erkölcsös módon viseljék, a baloldali kormányt kicsit „gatyába” rázhatná, sajnos az egész Magyarországot, a magyar gazdaságot az erkölcsi nevelést a teljes nemzet felé kellene kitéljesíteni és segíteni kellene az embereknek újra hinni és bízni.

3 Az egyház zene kultúráját, korszerűsítését, gitárok használatát, az énekeket a fiatalság miatt .

HORVÁTH ERZSÉBET

Megszóltak a nemzeti kritikus hangok is:

Kálvinnak meg kellene reformálni: az összetartást, a szeretetet, ami a magyar nép nagy részéből sajnos hiányzik, a magyarság sorsát, jövőjét, a nemzeti értékek fontosságát.

Az erkölcsi élet és a bizalom visszaállítását az országban, s hangsúlyozni, hogy minden ember egyformán értékes.

Érkeztek érdekes, a társadalomra kitekintő válaszok, mint: Kálvinnak ma meg kellene reformálnia a romtelepeket is, az országok közötti kapcsolatot, és az Európai Uniót.

Nyitás, igény az egység felé. Kálvin reformálja meg: Az ökumenikus mozgalmat, az ellenségeskedést a különböző felekezetek között, legyen egység és összefogás a hívők között.

Tudjuk a statisztikai adatok alapján, hogy a keresztyének száma csökkent az utóbbi években, a nem keresztyének és az ateisták száma pedig növekedett, így természetes a keresztyén ember számára, hogy igényli az összefogást függetlenül a felekezeti jellegtől.

Egyéb reformálandók:

A szeretetszolgálatot, hogy olyan legyen, mint a baptistáké és a médiát.

Kritikus, féltő hang: könnyen elcsábíthatók a reformátusok úgy egyéb egyházak, mint a világ által.

Javaslatoknál az egyházi, a gyülekezeti élet megjavítása érdekében szem előtt tartották a megjobbítást, a gyülekezet érdekét, ezért kell az egyházfegyelem, a tisztességes, erkölcsi élet. A válaszok változók, de reális egyházképről tanúskodnak.

3. Miért vagyok Kálvinista?

Öntudatos, egyértelmű válasz:

Az egyértelműséget, örömet, boldogságot, büszkeséget tartalmazó feleletek száma elég magas, mert annak születtek, őseik is ezen a hiten voltak stb.

a) *Hit hangja:*

Isten rendelése alapján, itt megtalálhatom Jézus Krisztust. *Egyéb vallásúakból lett reformátusok:* a kálvinizmussal megismerkedve sokkal közelebbinek érzem magam Jézushoz; mert megtetszett; logikus vallás.

b) *Nemzeti öntudat hangja:*

Mert megőrizte és megújította a magyar nyelvet, megerősített nemzettudatomban, nem tanítja a társadalomból való kivonulást s megengedi a nemzeti érzést, mint értéket.

4. és 5. kérdésre: Ki volt Kálvin János? *Hogy „nézett ki” Kálvin János? (Milyen nyelven beszélt? Magyarul is? Tudott-e a magyarokról*

A válaszadók többsége helyesen válaszolt, így: reformátor, tudott a magyarokról, levelezett magyarokkal. A 2009-es felmérés válaszaiban ugyanúgy előfordul, mint 1936-ban, hogy Kálvin magyar volt, tudott magyarul, sőt valaki szerint ő fordította le magyar nyelvre a Bibliát.

Keverések, tévedések is előfordultak:

KÁLVIN A 21. SZÁZADBAN – KÁLVINIZMUS ÉS HITÉLET MAGYARORSZÁGON

Pl. ő alapította az evangélikus egyházat Lutherrel együtt,⁴ s nevéhez kötik a Heidelbergi Kátét, vagy a II. Helvét Hitvallást. Lefordította magyar nyelvre a Bibliát. E kérdés visszaköszön 2009-ben is egyes gyülekezeti tagok válaszból

6. kérdésre: Miért mondanak minket vastagnyakú kálvinistáknak?

Néhányat kiemelve a válaszokból: a kálvinisták életük árán is ragaszkodtak hitükhöz, Magyarországon a prédikátorok vállalták inkább a gályarabságot, mintsem megtagadják a hitüket, hosszú távú gondolkozást, mert nem kell azonnal követni átmeneti politikai – egyházi irányváltásokat.

A válaszokból élénk tárult egy eklektikus, de összetett kép, nemcsak arról, hogy a gyülekezeti tagoknak, a gimnazistáknak mi a véleménye Kálvinról, az egyházunkról, s nemzetünkről, de látható, hogy felelős, gondolkodó, a magyar társadalomban élő gyülekezeti tagjaink vannak és az is, hogy a gimnazisták – talán ifjúkoruk miatt – néha a könnyebb utat választották a válaszadásukban. Az egyes kérdésekre adott válaszok arra készítetnek bennünket, hogy mindenki a maga szolgálati területén megtalálja, hogy mit kell tennie azért, hogy a jelen és a jövő nemzedéke megmaradjon hitű magyar református keresztyénnek.

Horváth Erzsébet, lelkész, habilitált egyetemi docens, az egyháztörténeti tanszék vezetője a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karán.

---

⁴ Egy gimnazista válasza.

HORVÁTH ERZSÉBET

Calvin in the 21th century – Calvinism and religiosity in Hungary

In 1936, two of the church districts conducted a survey with the title ‘Calvin in the people’s mind’, and the results were published. The survey included two questions which were also used in our questionnaire of 2009, to which further 4 questions were added by the Chair of the Department of Church History of our University. A sociologist was also involved in the work, as well as the students of the seminar of church history.

My paper evaluates the answers. It is based thoroughly on them, but it will also dwell on the age and education level of the respondents.

It is expected that on account of the answers we get information about how members of our Reformed churches think about Calvin and the Reformed church; who was Calvin in their eyes; which side of Calvin they prefer and what Calvin should reform in our present days.

Another question that will be evaluated – since it will give clarification about the participants of the questionnaire (which was anonymous) – is the composition of the congregations, their interest according to different ages, knowledge about Calvin, our Reformed existence and Hungarian culture.

Reverend Erzsebet Horvath, Dr. habil, docent, Head of Department of the Church History et the Theological Faculty of Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary.

KÁLVINIZMUS ÉS KÖZÉLET MA

KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS

**BUZOGÁNY DEZSŐ EGYHÁZTÖRTÉNESSZEL,
GULYÁS GERGELY ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐVEL ÉS
KOVÁCS LEVENTÉVEL, A MAGYAR BANKSZÖVETSÉG FŐTITKÁRÁVAL**

moderátor: Szabó Zsolt

Mielőtt a reformátusság és közélet kapcsolatára térünk, mondják el, hogy megítélésük szerint milyen a református ember!

Buzogány Dezső: Nem vagyok meggyőződve, hogy ebben a kérdésben tipizálnunk kellene. Ahány ház, annyi szokás. Szerintem különbség van a háromszéki, és a dél-erdélyi református ember között, vagy a mezőségi, és a kalotaszegi között, mert mindenki másképpen éli meg a hitét. Bár jellegtelennek, szürkének és elmosódottak sem kell lennie, ezért álljon itt néhány gondolatot, hogy milyen lehetne. Ha a református szót összekapcsoljuk a reformációval, amelynek lényege az ígéhirdetés, akkor mindenképpen bibliásnak kell lennie. Miután pedig az iskolázásnak is köze van Isten ígétéhez, mélyen áthatotta a korabeli társadalmat és egyedülálló oktatási hálózatot jelentett, a református embernek képzettnek és tájékozottnak is kell lennie. Amikor Isten ígétéről volt szó, a reformátorok nem voltak megalkuvók, tehát hajlíthatatlannak is kell lennie, aki nem enged a 48-ból; ez az igazi „nyakas kálvinizmus”. Miután a reformátorok nem voltak megelégedve koruk egyházi állapotával és mintegy felláztak ellene, nem árt, ha a református ember néha kurucos is.

Gulyás Gergely: Amikor ez a kérdés felmerül, adódik az a lehetőség, hogy az ember a katolikusokkal szemben határozza meg magát, de ezt jobb elkerülni. A mi hitünknek a legfőbb mondanivalója az, hogy csak a Szentírás a mi hitünk alapja, és azon kívül semmi más. A 'nyakas kálvinizmus' azt is jelenti, hogy van egyfajta keménység, ami a reformátusságot jellemzi, és ez jó, ha bizonyos esetekben megalkuvás nélküliséget jelent. És szerintem emellett van egy nyitottság is, más vallásokhoz képest azt lehet mondani, hogy a református egy toleránsabb, a világ folyamataira nyitottabb embertípus. De az is igaz, hogy minden leegyszerűsítő általánosítás a pontatlanság veszélyét is magában rejt. Kétségtől nagy különbségek vannak református gyülekezeti szokások és református embertípusok között, attól függően, hogy határon inneni vagy túli, illetve határon túli régióban milyen egyházi közösségről beszélünk.

KÁLVINIZMUS ÉS KÖZÉLET MA

Kovács Levente: A református emberek - hasonlóan a katolikus egyházhoz - a Bibliát alapnak tekintik, a különbség az, hogy mi a két hitvallásunkat is ki szoktuk emelni, tehát az a református, aki a Biblia mellett a két hitvallást is rendszeresen tanulmányozza. Amikor ezen gondolkodtam, szerettem volna ezzel kapcsolatban elmondani, hogy van egy énekünk, „A bűn szolgája gyáva rab, a Krisztusé szabad”. A református egy szabad típusú ember, aki nem a tekintélytiszteletre alapozza az életképét, hanem autonóm. Ha össze kell vetnünk az említett elhangzott székely reformátusokat esetleg a nagyvárosiakkal, akkor azt látjuk, hogy a nagyvárosiaknál nem a néphagyomány és a hagyományozott vallásosság ma az uralkodó, hanem a tudatosan felvállalt Krisztuskövetés. A sokszínűségnek ez a vetülete egyre erősebb a mi egyházunkban.

És milyen a közéleti ember, ha református? Professzor urat arról kérdezem, hogy mit mond Kálvin a politikusról, a közéleti személyiségről, aki a közéletben, a társadalomban vezető szerepet vállal, Gulyás Gergelyt és Kovács Leventét mint közéleti szereplőket pedig arról, hogy ők egyes szám első személyben, jelen időben hogyan látják ezt a kérdést.

Buzogány Dezső: Manapság a politikusok úgy hivatkoznak a választópolgártól kapott mandátumra, mint amely abszolút legitimitás ad nekik. Kálvin szerint ez nem egészen így van. Ha valaki elolvassa az Institúció 4.20. fejezetét, meggyőződhet erről. Itt mondja, hogy politikusnak tudatában kell lennie annak, hogy mandátuma elsősorban Istentől van, tehát isteni tekintéllyel van felruházva, Istent képviseli, és mintegy helyetteseként, az ő megbízásából cselekszik. A Szentírás, mondja Kálvin, isteneknek is nevezi őket, mert tisztükben eljárva neki szolgálnak; miniszterek ők is a szó legszorosabb és legnevesebb értelmében. Másutt mintha folytatná ezt a gondolatot: akik tudják magukról, hogy az isteni igazság szolgálatára rendeltettek, nagy feddhetetlenségre, józanságra, jóságra, mértékletességre és tisztaságra törekednek. Ha meggondolják, hogy ők Isten helytartói, a legnagyobb gonddal, serénységgel és iparkodással törekednek, hogy a saját személyükön jelenítsék meg az emberek előtt az isteni gondviselés, oltalom, jóság, jóakarát és igazság képét. Aztán a politikusnak éberem kell őrködni, hogy semmi se fenyegetse vagy sértse a szabadságot. Ha e tekintetben tétlenkednek, és nem eléggé éberek, hűtlenek kötelességükhöz, és hazájuk árulói. Aztán ne feledjék a politikusok, hogy a kincstár nem magánpénztár, hanem az egész nép vagyona (Rm 13,6), amelyet nyilvánvaló jogsértés nélkül sem eltékozolni, sem elsikkasztani nem lehet. Aztán, Kálvin szerint, tudatában kell lennie a politikusnak, hogy amit végez, az nem holmi közhivatal, hanem hivatás. Isten előtt nemcsak szent és törvényes, hanem a legszentebb is, a halandók előtt pedig a legtiszteletreméltóbb. Aki többet akar megtudni ezekről a kérdésekről, olvassa el az Institúció 4. könyvének a 20. fejezetét. Ezt egyébként minden felelős politikus figyelmébe is ajánlom.

Gulyás Gergely: Van a jog és az erkölcs közötti különbségtételről Kantnak egy elég hosszú filozófiai eszme-futtatása, aminek az a végkövetkeztetése, hogy a jog külső magatartásformát kíván meg, így a jogszerű magatartás külső magatartásban nyilvánul

meg, és nem szükséges belső azonosulás ehhez. Ezzel szemben az erkölcsi meggyőződés azt kívánja meg, hogy valaki a szabályokat ne csupán azért kövesse, mert ez egy elvart, esetlen szankcionált magatartásforma, hanem azért is, mert belső azonosulás van emögött. Nyilvánvaló, hogy a jog forrása a hatalom, a hatalom pedig a modern demokráciákban a néptől származik, a modern alkotmányok ebből a rendelkezésből indulnak ki. Ennél jobb formát minden hibája és gyarlósága ellenére senki nem talált ki. Ugyanakkor a hatalom gyakorlásának akkor van belső tartalma is, ha azok, akik a hatalmat gyakorolják, bizonyos erkölcsi elveket szem előtt tartanak, és képesek azokat betartani. Szerintem ma az európai politikai osztály ilyen szempontból lényegesen rosszabb helyzetben van, mint volt néhány évtizeddel ezelőtt. Ha belegondolunk, azokra a generációkra, akik a második világháború után Nyugat-Európát irányították, akkor azt lehet mondani, hogy a kilencvenes évek közepéig egy olyan generáció irányította általában és legtöbbször Nyugat-Európát, aki átélte a második világháborút, ennek borzalmaiból levont erkölcsi következtetéseket, erős kereszténydemokrata alapokon állt, és ilyen értelemben a 68-asoktól eltekintve, nem volt olyan nagy irányzat, ami ezeket az erkölcsi kérdéseket kétségbe vonta volna. Most már ez alapvetően megváltozott, és kisebbségben vannak azok, akik alapvetően kereszténydemokrata elveken állnak. De ne tegyünk úgy, mintha ma a politika jó és rossz harca lenne. Szerintem a politikai oldalak között erkölcsi alapon is nagyon komoly különbséget lehet tenni, de ez nem jelenti azt, hogy aki az egyik oldalon áll, az mind jó, aki a másik oldalon áll, az mind rossz. Ahogy egyre nagyobb az egyik oldal, és egyre kisebb a másik, úgy egyre veszélyeztetettebb a nagyobbik oldal, nyilvánvalóan az emberi természetből adódóan. És ehhez szorosan kapcsolódik az is, hogy egy református, vagy akár keresztény ember mit tesz a politikában, és milyen különös felelőssége van. Egyrészt van különös felelőssége, az, hogy azokat a mindennapi morális elveket, amelyeket a saját hiténél fogva fontosnak tart, a mindennapokban is érvényesítse. A másik viszont - én ezt többször elmondtam már - hogy aki önmagát minden gyarlósága ellenére keresztény embernek tartja, és közéleti szerepet vállal, a közéleti életet a széles értelemben véve, hogy soha ne hivatkozzon erre. Valakinek vagy a magatartásából, döntéseiből, megszólalásából ez kiderül, vagy nem. Ha nem, akkor viszont jobb, ha nem járhatja le ezt a fogalmat.

Kovács Levente: Átalakul a világ, hiszen azt szoktuk meg a múltban, hogy a bankárok valahol a politikusok fölött voltak Ezt az Európai Unióban érezhattük is, amikor néhány ciklussal ezelőtt egy miniszterelnökjelölt, amelyiknek a pártja megnyerte a választást, még a beiktatás előtt elment a legnagyobb bankárhoz, aki a lépcső tetején várta, és megvárta, míg a miniszterelnök felér hozzá. Mostanra ez megváltozott, és a politikusok visszavették a hatalmat, nem csak Magyarországon, hanem Európában, az egész világon is a bankároktól. Talán ez így is van rendjén. Viszont ha ez így van rendjén, akkor a politikusokra nagyobb felelősség hárul, hiszen mostantól kezdve minden döntésért a teljes felelősséget nekik kell viselni. Ez a fajta felértékelődő szerep minden korábbinál alázatosabb és szolgálatkészebb, egy szolgáltató lélekre igényt tartó politikus társadalmat kell, hogy kineveljen. Bízom abban, hogy ez a folyamat előbb-utóbb be

KÁLVINIZMUS ÉS KÖZÉLET MA

---

fog következni, és a politikusaink is így fognak a munkájukra készülni. Megjegyzem, hogy az ilyen jellegű munka hozzáálláshoz mindig óriási előny, ha valaki a keresztény református közösségből származik, és innét hozza magával az értékeket, ami mellett nem lesz nehéz alkalmazkodni ezekhez az elvárásokhoz.

Erkölcsei kérdésekben úgy tűnik, hogy sok hasonlóság van az önök által elmondottak között, de nem mehetünk el a devizahitelesek ügye, mint a mai közélet egyik sokakat foglalkoztató kérdése mellett. Hiszen ebben két hasonló erkölcsi meggyőződést képviselő vendégünk, Gulyás Gergely és Kovács Levente markánsan ellentétes álláspontot képviselt korábban. Hogyan lehetséges ez? Többféle igazság van?

Gulyás Gergely: Ennyire filozofikus megközelítése a devizahiteles problémának eddig még nem volt a magyar közéletben. De talán ettől még nem baj, hogy mégis innen közelítjük meg. Hiszen egyféle igazság van, de ezt az egyféle igazságot különböző oldalokról is lehet szolgálni. Elhangzott a bemutatásnál is, hogy én ügyvédként dolgoztam korábban, és a családomban is sokan dolgoztak ügyvédként, és valóban református lelkészek is voltak. Amikor az ügyfél megbízást ad, akkor az ember sokszor felveti magában, hogy az ellenfél is adhatott volna neki megbízást. Természetesen vannak olyan esetek, amikor az egyik pozíció annyira erkölcstelen, hogy azt az ember nem vállalná, de a legtöbb esetben mind a két pozíciót lehet tisztességesen és normálisan képviselni. Szerintem az elvárás ilyen esetekben nem az, hogy valaki azt mondja, egyik a jó, a másik a rossz oldal, hiszen az ország vagy a társadalom működéséből adódóan különböző szervezetek, különböző érdekeket jelenítenek meg, és különböző érdekeket képviselnek. Ha ezt valaki erkölcsösen, a saját lelkiismeretével összhangban, azoknak a törvényeknek a figyelembevételével teszi, amelyek szerint egyébként élni kíván, akkor nagyon különböző helyeken, különböző érdekek szolgálatában is lehet jó ügyet szolgálni. A konkrét esetben - függetlenül attól, hogy annál a banki gyakorlatnál, ami Magyarországon a devizahitelezés kapcsán kialakult a világgazdasági válság előtt, 2008-at megelőzően, alapvető erkölcsi kérdéseket is fel lehet vetni - nehéz úgy megválaszolni a kérdést, hogy a bankok eljárása erkölcsös vagy tisztességes volt-e, legfeljebb azzal lehet mentgetni őket, hogy ami bekövetkezett, azt ők sem gondolták. Ahogy egyébként a magyar állam sem tudja menteni akkori felelősségét abban, hogy az lett volna a feladata, hogy egy bankfelügyeleti hatáskört gyakoroljon és érvényesítsen. Ehhez képest a magyar állam bankfelügyeleti része mintha nem létezett volna ezekben az években. Egyébként a hitelfelvevők oldaláról is fel lehetne vetni azt a kérdést, hogy milyen felelősségük van abban, hogy ilyen kockázatos termékhez nyúltak annak reményében, hogy kevesebb törlesztőrészletet kell visszafizetni. Ha porciózni akarjuk a felelősséget, akkor nyilván a bankoknak és az államnak a közgazdasági változások lehetőségét sokkal inkább kell előre látni, mint egy olyan hitelfelvevőnek, aki annak reményében, hogy a családjának kisebb terhet jelentsen, egy hitelfelvétellel próbál olyan termékhez jutni, ami számára olcsóbb. A felelősség megállapításánál ezeket is figyelembe kell venni. Szerintem a megoldás végső soron mindenkinek érdeke. Kialakult egy olyan helyzet, amikor sem a bankoknak nem jó, hogy bizonytalan kinnlevőségeik és követeléseik vannak, sem az

államnak és a társadalomnak, akik ebbe a csapdába estek bele. A konkrét megoldások kapcsán különböző érdekek jelennek meg, hiszen óriási pénzekről van szó, de az egy nagy segítség volt nekünk, hogy itt most egy bírósági döntés technikai végrehajtására szorítkozott az Országgyűlés, és ilyen értelemben a kereteket nem mi jelöltük ki, hanem a bíróság, és szerintem helyesen.

Kovács Levente: Az elhangzottakkal majdnem teljes egészében egyetértettem, de a végével kapcsolatban megjegyzem, hogy vajon mi lenne, ha kitalálnák azt, hogy aki most itt ül az asztalnál és Kovácsnak hívják, azt majd 2019-ben egy bírósági döntés után börtönbe kell vinni, mert Kovács a neve... Biztosan van némi véleménykülönbség a visszamenőleges jogalkotás megítélésében. Számunkra egy kérdés van, és azt hiszem, ezzel kell most foglalkozni. Ha ezt a nagyon nehéz kérdést bármilyen módon megoldjuk, és a felelősséget kiporciózzuk, akkor lehet majd látni, hogy mik lesznek ennek a következményei. Ha a következmények azok, hogy ennek hatására az ország gazdasága fellendül, mindenkinek munkája lesz, és minden pozitívvá válik, akkor egy helyes úton mentünk végig. Ha a következmény az, hogy pl. Közép-Európában csak mi nem érjük el a 2008-as életszínvonalat, akkor megfontolandó, hogy helyes volt-e ez az út. Mi mindenesetre azt látjuk, és a Bankszövetség is azt jelezte, hogy a döntéshozók most nem a bankok voltak, hanem a politikai elit. Tudniuk kell a döntésüknek a lehetséges kockázatait. Ha ezt tudják, és ezek birtokában lépték meg a döntéseket, akkor a felelősséget is nekik kell ezért felvállalni. Bízom benne, hogy erre a kérdésre a jövőben vissza tudunk majd térni, és így kiértékelhetjük, hogy a döntéseknek milyen következményei lettek. Egy dolgot ne felejtünk el. Annak idején senkinek sem volt a fejéhez pisztolycső fogva, hogy vegyen fel hitelt. Elmondok egy szomorú tapasztalatot, hogy lássuk e kérdés kapcsán az erkölcstelenség netovábbját. A kormány megkért arra, hogy tárgyaljak valamennyi jelentősebb devizahiteles szervezettel. Odajön az egyik vezetője, és azt mondja: négyszemközt lenne neki még egy kérése. Fölvett 15 millió forint hitelt, egy évig fizette, majd úgy döntött, hogy nem fizeti tovább. Azt mondja, a 15-ből visszafizettem 1 millió forintot, kamatokkal együtt, és ha főtitkár úr el tudná intézni, hogy az összes többit a bank leírja, akkor már csak a PSZÁF-ot perelném be, mert rosszul felügyelt. Ott nyerek két-három milliót, és akkor egészen jól kijövök ebből az üzletből, hiszen a lakás mellett lesz még két-három millió forintom is. És akkor feloszlatom a szervezetemet. Ha végig gondoljuk ezt az észjárást és ami emögött meghúzódik, akkor azt kell látni, hogy a nagyon sok jogos panasz mögött nyilvánvalóan voltak még erkölcstelen szerencselovagok is. A jogos panaszok esetében pedig azt biztosan állíthatom, hogy amióta a bankszövetséget és annak apparátusát én viszem, attól kezdve igyekeztünk a lehető legjobb megoldásokat megtalálni, a kormánnyal nagyon szorosán együttműködve dolgozunk, és több olyan megoldási módot alakítottunk ki, például a nemzeti eszközközvetítő programját a, amivel nagyon sok családon tudtunk segíteni. A mai helyzetben az, amit az elszámolási törvény ránk hárít, azt utolsó betűig meg fogjuk tenni. Ennek a hatása közismert. A magyar bankszektor elveszíti a tőkénének az egyharmadát, bízunk abban, hogy társadalmi megnyugvás fog következni,

KÁLVINIZMUS ÉS KÖZÉLET MA

---

aminek hatására mindenki visszatér a normális életbe, és tudjuk majd a következő év utolsó negyedévétől kezdve a klasszikus hitelintézeti tevékenységekre fókuszálva a magyar gazdaságot építeni.

Professzor úr, hogyan vélekedett Kálvin a kamatszédésről?

Úgy veszem észre, hogy itt az én feladatom a leghálásabb – bár a két beszélgetőtársamé a fontosabb – mert én visszavonulok a történelembe, ahol igen jól érzem magam, a mindennapi gondokat pedig oldják meg ők. Köszönjük, hogy ezt a munkát felvállalják, és kiválóan végzik is.

Kálvint úgy tartjuk számon, mint reformátort, aki csak az egyház dolgaival foglalkozott. Teljes joggal, hiszen mindennapjainak nagy részét az egyház dolga foglalta le. De a genfi Kisebbségi Tanács bölcsességét dicséri, hogy felhasználta Kálvinnak a jogi képzettségét arra, hogy társadalmi, polgári törvényeket is készítsen. Sőt, 1542-ben egy egész hetet biztosított számára, felmentette minden lelkesi teendője alól, csak azért, hogy ezeket a törvényeket megszövegezze. Ebbe a műfajba tartozik az a rövid értekezés vagy levél is, amelyet ófrancia nyelven írt a hitelezésről, De usuris címmel (talán Claude de Sachin latin nyelvű levelére volt válasz 1545-ben). Szokása szerint a Szentírást vizsgálja meg a kérdés tisztázása végett, és ez alapján jelenti ki, hogy a Szentírás nem tiltja kifejezetten a hitelezést, mert a Luk 6,35-ben Krisztus mondását elferdítették (adjatok kölcsön, semmit nem várván, stb). Ennek a lényegét Kálvin így foglalja össze: Krisztus itt a hitelezéssel járó visszaéléseket akarja visszafogni, elrendelvé, hogy azoknak is adjanak hitelt, akiknek nincs semmi reménységük megfizetni a kamatot vagy visszafizetni az egészet. A másik ige Ezékiel 22,12, ahol felsorolja, hogy mely bűnökre haragszik Isten, és közöttük említi az uzsorát és a kamatot is. Ezékiel tehát két kifejezést is használ (uzsora és kamat), mondja Kálvin, az első a használat/fogyasztás szóra vezethető vissza, a második pedig azt jelenti, hogy megnövelni vagy hozzáadni. Ebből a kettőből alakult ki később az a reformátori álláspont, hogy a megélhetési kölcsönre nem illik kamatot tenni, az üzleti célokat szolgáló hitelre viszont már lehet. Nem lévén elég szentírási hely, Kálvin a mindennapi életből vesz néhány példát, majd kijelenti: a hitelezést nem a Szentírásnak egyedi esetre tekintő igéje szerint kell megítélnünk (utalás arra, hogy a középkori egyház épp a Lk. 6,35 alapján szigorúan tiltotta a hitelezést), hanem a méltányosság szempontja szerint. Ami a kamat mértékét illeti, arra nézve érdekes módon a Genf környéki egyházak számára előírt látogatási/ellenőrzési szabályzatában van szó: 5% legyen, talán azért, mert ez esetben az egyház pénzeről volt szó. Elképzelhető, hogy az egyház alaptőkéjét pénzt úgy akarta szaporítani, hogy kiadta kamatra. Ez a gyakorlat nem idegen az erdélyi sőt, a magyarországi református egyháztól sem. A 17. és a 18. században a mi egyházaink is úgy gyarapították megtakarított pénzüket, hogy kiadták „interesse”, és hűségesen ragaszkodott Kálvinnak az 5-6 százalékos kamatához. Nyilván a Bethlen Gábor-féle merkantilista gazdaságpolitika bátorította fel az egyházat erre. Akkortájt Erdély és Magyarország többnyire agrárállam, amelynek gazdasága többnyire cserekereskedelemre épült. Ter-

mény volt, de készpénz nem sok, márpedig adózni pénzben kellett. Nem volt bank vagy hitelszövetkezet, hogy a gazdák segítségére siessen, ezért az egyház juttatta őket készpénzhez a saját alaptőkéjéből. A könnyébbítés az volt, hogy a kamatot nem kellett kötelező módon pénzben visszafizetni, azt gabonában is megadhatta az egyháznak.

Kovács Levente: A kamatról a Biblia is utal például, József és a fáraó történeténél. Amikor írtam egy tanulmányt a banktörténetről, azzal foglalkoztam, hogy a kamatot hogyan is kell számolni. József korában úgy számolták a kamatot, hogy aratás után bármikor lehetett búzát kölcsönkérni, amit a következő aratáskor 30 százalékkal megnövelve kellett visszaadni. Tehát ha valaki az aratás után egy hónappal kért kölcsön, a következő aratáskor 30 százalékkal többet adott vissza. Ha valakinek aratás előtt két héttel fogyott el a lisztje, és akkor kért kölcsön, a rövideken esedékes aratáskor arra is 30 százalék volt az a kamat. Látnunk kell, hogy akkor ügyleti kamat volt, miközben manapság a kamatokat a per annum módszerrel párosítjuk, tehát ha azt mondjuk, hogy a kamat 10 százalék, akkor 100 forintból pontosan egy év múlva 110 forint lesz. Hagyományosan ez nem így volt, Európában még Kálvin idejében sem éves kamatvetítés volt, hanem ügyleti kamat. Tehát ha öt százalék a kamat, az azt jelenti, hogy ha a pénzt egy gabonakereskedő, például kéthavonta forgatja meg gabona vétel/eladás révén, akkor az évente hatszor öt százalékot, azaz harminc százalékot is hozott, ami már nagyon magas kamatszintnek felel meg. A másik, amit Kálvinnál figyelembe kell venni, hogy abban az időben száz százalékos nemesfémtartalom volt a pénz mögött. Mivel a nemesfém nem inflálódott, így a teljes kamat az infláció fölötti kamatot jelentette, amit ma a kamatmarzsnak ismert fogalommal lehetne azonosítani. Érdekességként jegyzem meg, hogy a svájci frank jelzálog hiteleknek az átlag kamata, 7 százalék volt, hogyha ebből levonjuk az akkori svájci frank bankközi kamatot, ami egy-két százalék, akkor az az 5 százalék éves szinten kijön, tehát ekkor alapvetően nem lehet uzsoráról beszélni. Ha nézzük a kamatszint változását, az egyiptomiaknál 30 százalék volt, a későbbiekben Európában ez 17-15 százalékra csökkent, és ez az, ami Európában máig tisztességesnek vagy elfogadhatónak minősül.

A politikustól kérdezem, hogyan lehet református módra közéletet, államit' csinálni' reflektálva arra, amit ő mondott, hogy nem beszélni kell róla, hanem tenni ennek érdekében.

Gulyás Gergely: Ironikusan azt mondhatnám, hogy viszonylag könnyen, mert a Fideszben nagyon sok a református. Ez nem titok, én a Balog Zoltánnal való ismeretségnek köszönhetően lettem képviselő, vagyis az ő erénye, vagy az ő bűne ez. Majd kiderül. Szerintem a legfontosabb valóban az, hogy az egyes ügyekben az ember lássa azokat a mozgatórugókat, amelyek mellett egy döntés megszületik, és amikor lehetősége van arra, hogy ügyet eldöntsön, vagy ügyek eldöntését befolyásolja, akkor ezekre az elvi, morális kérdésekre legyen tekintettel. Jó esetben mindenki belső indíttatás miatt foglalkozik közélettel. Mert közélettel nagyon sokan foglalkoznak, hiszen téves, és a református gondolkodásmóddal ellentétes felfogás az, hogy a közélet csak a politika.

KÁLVINIZMUS ÉS KÖZÉLET MA

A közélet az egyház is, a társadalmi szervezetek, közélet a bankszövetség is, és ha ezekben a szervezetekben tisztséget vállaló személyek bizonyos keresztény alapelveket érvényesítenek a saját működésük során, akkor sokkal normálisabb társadalom alakul ki az országban. Azt látjuk, hogy annak a vadkapitalizmusnak, ami a kilencvenes évek elején beköszöntött, a legfőbb oka az volt, hogy nagyon kevés morális típusú mozgatórugó volt, ha a személyes mozgatórugókat nézzük. Általában anyagi indíttatású volt a kizárólagos mozgató. A politikában ebben történt egy jó irányú változás 1998 után. Szerintem ma az a legnagyobb veszély, hogy ha egy nagyon naggyá vált politikai szövetség nem képes ezt a szűrőfunkciót a továbbiakban is érvényesíteni. Igenis, egy politikai erőt rendkívül nagymértékben veszélyeztet az, ha nincs olyan riválisa, ami reális hatalmi alternatívát jelent, mert onnantól kezdve minden szerencselovag, és minden szélhámos a saját pecsenyét azon az oldalon kezdi el sütögetni. Ennek a veszélynek mi is ki vagyunk téve, és még az is látszik, hogy nem is tudunk minden esetben ellenállni az ilyen próbálkozásoknak, ilyen személyek hatalom közelébe jutásának. Ezért aztán nem lehet túlbecsülni azoknak a személyeknek a jelentőségét, és hála Istennek a Fideszben van jónéhány ilyen - elsősorban talán a házelnök úr említendő - akik abszolút morális alapon tekintenek a politikára, és ennek megfelelően igyekeznek döntéseket hozni.

Elérte-e a maximumot a kálvinizmus a közéletben? Mert szerintem nagyon sok még a tennivaló, kíváncsi vagyok a véleményükre. Ezzel összefüggő kérdés, hogy bár hallottuk, hogy milyen legyen a kálvinista ember, milyen legyen a kálvinista közéleti ember, de vajon hogyan látnak bennünket mások? Vajon a takarékoságot, megbízhatóságot, hagyománytisztelést kapcsolják össze velünk, vagy a makacsságot, a csökönységét, nacionalizmust?

Kovács Levente: Ha azon gondolkozom, hogy hol van a maximum, akkor eszembe jut, hogy kevesen vagyunk, és ha nézem a népszámlálási adatokat is, akkor meg egyre kevesebben. Ugyanakkor nagyon sok olyan embert ismerek, akik nem egy helyen, hanem több helyen is helytállnak. 1,2 millió ember vallja magát reformátusnak, de nagyon sokan reformátusként nem egy, hanem két-három, vagy akár öt ember helyett is dolgoznak. Ez is lehet egyfajta tudatos reformátusságnak a következménye. Azzal, hogy minket kívülről hogyan látnak, az az alapvető gond, hogy amikor megkérdezek egy átlagembert, hogy ismer-e református embert, akkor nagyon kevés embert tud mondani, mert a munkahelyükön a vallási meggyőződésüket sokan elhallgatják. Amikor a bankszektorba kerültem, találtam egy könyvet, címe Pesti pénzoligarchák, írta Radnóti József a húszas évek végén. Azt írja, hogy valamennyi bankvezető Magyarországon született, nem keresztény családban, és egy vált közülük kereszténnyé. Tehát akkor nem keresztény közeg volt a bankárvilág. Amikor bekerültem ebbe a szektorba, azt láttam, hogy alapvetően nem vallásosközegbe kerültem. A közvetlen munkatársaim viszont megtapasztalhatták hogy közéljük került egy református ember. A bankvezetők egy dolgot biztosan néznek: a megbízhatóságot. Sokan kérdezték, hogy hogyan lettem én éjszakai pénzárszámolóból három év alatt vezérigazgató-helyettes. Egyetlen dolog biztosan számított, a teljes megbízhatóság. Azt gondolom, hogy ez református

ismérv. A bankon belül reformátusként is megismertek, de ha nem ismernek meg, akkor marad a média, ami tájékoztat egyes reformátusokról. Marad pl. a szerencsétlen szoboravatásunk, és az a kép, hogy mi esetleg antiszemiták vagyunk, és más hasonló jelzőkkel kötnek össze minket. Figyelnünk kellene arra, hogy ne csak a rossz hírek, a negatív szenzációként bemutatható hírek szerepeljenek rólunk a médiában, hanem a jó eredményeink is. Hány templomot nyitottunk, iskoláink, diákjaink hogyan szerepelnek, öregotthonainkban hogyan látjuk el az idősebbeket. Azt gondolom, hogy ha ezeket sikerülne jobban átadni, akkor a reformátusságról kialakult kép, ami ma inkább negatív, nagyon sokat fog változni. Ezért örülök annak, hogy amikor a Református szalonon veszünk részt, a református vezetőikkel, akkor azt látjuk, hogy sokan vagyunk, és egyre erősödünk. Bízom abban, hogy ez az erősödés a reformátusok megítélését is jobb irányba fogja elvinni.

Gulyás Gergely: Elérte-e a kálvinizmus a maximumát a magyar közéletben? Bízunk abban, hogy még nem, de ha a magyar társadalomban megnézzük a reformátusok arányát, és ha megnézzük a reformátusok közéleti képviselőit, akkor nem állunk rosszul. Mindenben lehet még tovább is javítani, és ha az okokat keressük, hogy ez miért is van így, és ez részben arra is válasz, hogyan tekinthet a kálvinizmusra, a református vallásra a külső szemlélő, akkor azt tudjuk mondani, hogy a mi egyházunk mindig is nemzeti egyház volt, és a keresztény egyházak közül a közéletben való részvétel szempontjából ez meghatározó volt, és demokratikus alapokon nyugszik. Ha valaki református, akkor az automatikusan, a saját egyházának működése által is közelebb áll a közülethez, mint mondjuk katolikus testvéreink, akik mégis egy világegyház részei, és a demokrácia lényegesen kisebb szerepet játszik az egyház belső működésében. Szerintem ez a két legfontosabb különbség, ami miatt a XX. század egészét, sőt a korábbi történelmi időszakot is nézve, a számarányuknál lényegesen nagyobb szerepet vállaltak a reformátusok. Az, hogy a református egyháznak milyen jövője van, az nagyon nagy mértékben múlik az én generációmon is. Egy olyan folyamatot látok, ami szerintem kifejezetten szomorú. Vannak protestáns kisegyházak, amelyek az amerikai protestantizmus leképeződéseként jelentek meg Magyarországon. Ahol tömegesen vesznek részt a fiatalok a hitéletben. Azt a kérdést minden református döntéshozónak, de minden református embernek fel kell tenni, hogy vajon mi mit csinálunk rosszul, amikor az ember egy-egy ilyen istentiszteletet lát. Azt látja, hogy 90 százaléka az ott lévőknek 30 fő alatti, és nekem személyes tapasztalatom, mert református gimnáziumba jártam, hogy az én osztályom jelentős része egy adott protestáns kisegyházhoz az istentiszteletére jár rendszeresen. Amikor belső hatalmi harcok is lehetnek egy egyházban, akkor azt a kérdést fel kell tenni, hogy jó, jó, valaki nyerni fog, de a győzelem után mi az, ami marad. Nem lenne-e jobb összefogni, és végiggondolni, mit lehetne tenni annak érdekében, hogy a református egyház is a fiatal közösségek számára vonzó lehessen. Szerintem ezen a területen van a református egyháznak a legnagyobb feladata.

KÁLVINIZMUS ÉS KÖZÉLET MA

Buzogány Dezső: Úgy gondolom, hogy a Kálvin-évek elmúlt öt esztendeje valamit megpróbált helyrehozni ebben a tekintetben, ha volt, aki jól odafigyelt. Ezek a jelzők nem tényszerű bizonyítékok, hanem politikai (egyházpolitikai?) hangulatkeltő szlogenek. Káros általánosítások. Biztosan úgy kerültek be a köztudatba, hogy felelőtlen politikai pártok és/vagy egyházak addig ismételték, amíg elhitték és elhitették másokkal is, hogy ez így van. Ha valaki tetszik nekem azt mondom állhatatos, ha nem tetszik, az mondom csökönyös, ha tetszik azt mondom kitartó, ha nem, azt, hogy makacs, ha tetszik azt, hogy hazafi, ha nem azt, hogy nacionalista, ha tetszik azt mondom takarékos, ha nem, azt hogy fukar, és így tovább. Szerintem ennyire egyszerű: kicsinyes rosszindulat és gonoszság, semmi köze a valósághoz. A kérdés első felére nézve, szerintem külön kell választani a közösséget és a közéletet illetve a politikát és az államot. A közszerelést püspök estében egyenesen kötelezővé tenném, de nyilván a lelkész is vállalhat közéleti szereplést. Ha viszont politizálni akar, akkor tegye le a palástot, és a gyülekezetet hagyja ott. Mert ha valaki úgy politizál, hogy közben gyülekezeti lelkész is, akkor megosztja a helyi közösséget, és erre egyáltalán nincs szükség. Sem a reformátusságnak, sem más egyéb felekezetek nem az az elsődleges megbízatása, hogy országokat kormányozzon vagy politizáljon. Kálvin különválasztja a felekezetet a hatalomtól, de nem választja külön hatalomtól az Isten hitet.

Buzogány Dezső egyháztörténész, a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet professzora. Tíz év lelkészi szolgálat után, 1991 óta oktatja az erdélyi protestáns egyháztörténelmet és a latin nyelvet a kolozsvári Teológián. Doktori fokozatot Budapesten szerzett, Amerikában hosszabb kutatóúton és több előadássorozaton vett részt, vendégtanár volt Dél-Koreában, doktori bizottság külső tagja Oxfordban, több folyóirat szerkesztője.

Gulyás Gergely az Országgyűlés törvényalkotásért felelős alelnöke, a törvényalkotási bizottság elnöke. Jogász diplomát szerzett Budapesten, majd ügyvédként dolgozott, a Károli Gáspár Református Egyetem megbízott oktatója volt.

Kovács Levente egyetemi tanszékvezető, a Magyar Bankszövetség főtitkára, a külső-józsefvárosi református egyházközség presbitere, és a Károli Gáspár Református Egyetem gazdasági tanácsának elnöke.

Calvinism and Public Life Today

A round table conference with Dezső Buzogány, church historian; Gergely Gulyás, member of Parliament in Hungary and Levente Kovács, Secretary General of the Hungarian Banking Association

(moderator: Zsolt Szabó)

Before discussing the connection between being Reformed and public life, please tell us what you think a Reformed person is like.

Dezső Buzogány: There are differences between the Reformed people from Háromszék (*in Széklerland – the editor*) and those from South Transylvania. Nevertheless, as the point of Reformation is the preaching and evangelization, Reformed people are first of all scripturists, regular Bible-readers. Reformation has also created a public education network, so it's good when a Reformed person is well-educated. And at last, our reformators – when it came to God' Word – weren't opportunists, so it's good if Reformed people aren't either.

Gergely Gulyás: Besides not being an opportunist, the Reformed person is more open-minded than people of other religions; we can say that he has somewhat more tolerance and openness to world processes.

Levente Kovács: a Reformed person is free in the sense of his idea of life not being based on a respect for authority but autonomy. Besides, Reformed people are rather different: in large cities where the main stream is not the tradition but the conscious undertaking to follow Jesus Christ.

What is a public figure like, if he is Reformed?

Dezső Buzogány: Politicians today think that the mandate from citizens provides legitimacy for them. Calvin – not using the word politician – says that representatives of authority are given mandates by God, and should keep and protect liberty not to be hurt and savaged. Calvin also expects politicians not to be conscious of what they are doing, as it is not a kind of office but a holy and legal call, the most sacred one in God's eyes. All responsible politicians should read Book 4, Chapter 20 of Calvin's Institute.

Gergely Gulyás: The moral conviction requires to respect the rules not only because it is expected and sanctioned but because of having internal identification. Those who, despite all their frailties, consider themselves to be Christians and take part in public life, should first of all never refer to this. It is either clear from their behaviour, the

KÁLVINIZMUS ÉS KÖZÉLET MA

---

conduct of their decisions taken, from their way of speaking, or not. If not, they had better not taint the concept.

Levente Kovács: The world has been changing: for the last 20 years; we've been used to bankers being somewhere above politicians. Recently, politicians have taken back the power not only in Hungary but also in Europe and all around the world. So politicians have today wider responsibilities demanding a humbler and more compliant political society than ever.

Has Calvinism already reached the maximum in public life? How do others see us?

Levente Kovács: We are the minority, and looking at census data we are fewer and fewer. At the same time, I know a lot of people doing well not only in one, but in several fields. In Hungary, 1.2 million people claim to be Reformed and many of them stand in the gap instead of 2-3, sometimes 5 other persons. This phenomenon may also be the consequence of their being consciously Reformed. We should pay attention to the media not issuing only bad and negative news but our good results as well. We should inform the public about how many new Reformed churches have been opened, how our students are performing, how elderly people are provided for in our elderly homes.

Gergely Gulyás: Our church has always been a national church based on democracy, and from the point of view of taking part in public life it has been more defining compared to other Christian churches. If you are Reformed, you will automatically be closer to public life than for example our Catholic sisters and brothers, who are in a World Church, where democracy plays a significantly smaller role in the internals of church. Considering the 20th century as a whole, or even a longer historical period, I think that Reformed people have played a role significantly greater than their proportion.

Buzogány Dezső: I firmly believe that a Reformed pastor is allowed to take part in public life, and communities may be built in a Reformed way. Politics is another question. If you imagine your future in the field of politics, take off your cloak and leave the congregation.

KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS ...

Dezső Buzogány, church historian, professor at the Protestant Theological Institute in Kolozsvár, Transylvania. After serving as a pastor for 10 years, he has been teaching protestant church history and Latin language in Kolozsvár at the Theological Institute since 1990. He has gained doctor's degree in Budapest, took part in a longer research study in America, and has been the editor of Reformed Review since 2000.

Gergely Gulyás, vice-president of the Hungarian National Assembly, Chair of the Committee on Legislation. He graduated in Law in Budapest, worked as a lawyer, and was a lecturer at Károli Gáspár University of the Reformed Church.

Levente Kovács, Head of a University Department, Secretary General of the Hungarian Bank Association, a member of the presbytery of an outer-urban protestant congregation and Chairman of the Economic Council of the Károli Gáspár University of the Reformed Church.

Czibere Károly

KÁLVINIZMUS ÉS SZOCIÁLIS PIACGAZDASÁG MA

Bevezetesként álljon itt egy bibliai ige Mózes első könyve 26. fejezetéből: a kútkiásás metaforája. „Majd ismét kiásta Izsák azokat a kutakat, amelyeket apjának, Ábrahámnak az idejében ástak, de Ábrahám halála után a filiszteusok betömtek. És ugyanúgy nevezte el azokat, ahogyan apja nevezte őket.” Azt gondolom, hogy az elmúlt évszázadokban nagyon sok minden rárakódott azokra az értékekre, elvekre, elképzelésekre, amelyek a kálvinizmus eredeti jelentését és alapvető elveit adják. Ma egyházunk is, gyülekezeteink is, közösségeink is, de talán az egész társadalom is keresi a kutakat, nyomozza, hogy hol is voltak, mert valahol még emlékszünk arra, hogy milyen íze is van annak a víznek, amely ezekben a kutakban fakadt.

Ezért vagyok nagyon hálás, hogy a kálvinizmus és a szociális piacgazdaság mai viszonyának témáját kaphattam. Folyamatos kényszer és felelősség, hogy újra és újra visszakérdezzünk, hol is vannak a kutak, be vannak-e temetve, és ha be vannak temetve, akkor iparkodjunk feltárni azokat. A reformáció, a kálvinizmus és a szociális piacgazdaság szorosan összetartozó fogalmak. Max Weber és korszakalkotó műve¹ óta köztudomású és tudományosan bizonyított, hogy a kálvinizmus miként járult hozzá a piacgazdaság, illetve a kapitalizmus (ezeket a fogalmakat szinonimának tekintem) kialakulásához. Emiatt nem is elsősorban az a cél, hogy ezt a mechanizmust körüljárjuk, és nem is az, hogy rekonstruálni próbáljuk Luther vagy Kálvin munkaetikáját, családetikáját vagy gazdasági etikáját, hanem annak áttekintése, hogy a mai magyar társadalomra és gazdaságra, mennyiben érvényesek a kálvinizmus alapvető értékei.

A téma piacgazdasági és szociális részéhez egyaránt három-négy elemet fogok csak megjeleníteni, mint olyan lakmuszpapírokat, amelyeken keresztül a szociális piacgazdaság minősége lemérhető. A piacgazdasággal kezdem. A jó kapitalizmus és a jó piacgazdaság alapvetően a teljesítményt, a szorgalmat, a tudást, a törvénytiszteletet, az együttműködést és a közösségi áldozatvállalást, illetve ezek elismerését követeli meg az egyéntől és a társadalomtól. Ilyenkor szoktuk idézni Wilhelm Röpke-nek az Emberséges társadalom, emberséges gazdaság című művében² foglalt kritériumrendszert. Röpke írja azt, hogy a jó kapitalizmus, a jó piacgazdaság megfeleltethető egy polgári világrendnek, kapitalizmus csak a jó értelemben vett polgári rendben virágozhat. Egy gazdasági rend természetes helye ott van, ahol megvan az egyéni törekvés, a felelősségvállalás, az élettervezés, a tulajdonban gyökerező függetlenség, a mérlegelés, a számítás, a takarékoskodás, a jövőről való gondoskodás. Szükséges hozzá az is, hogy az egyén ennek megfelelően kapcsolódjon családhoz, nemzedékekhez, természethez.

1 Max Weber: A protestans etika es a kapitalizmus szelleme. Budapest, 1995. Cserépfalvi Kiadó

2 Wilhelm Röpke: Emberséges társadalom, emberséges gazdaság, Budapest, 2003, Aula Kiadó

CZIBERE KÁROLY

A szociális vetület egy gondolat erejéig: ma Magyarországon a szociális jelleget éppen az hátráltatja, hogy nagyon sok közösségnek nincsenek már céljai. Alapvető feltétel a szociális piacgazdaságban, hogy mind az egyén, mind a közösség legyen képes megtervezni az életét. Ma azonban azt látjuk, hogy vannak egész falvak, egész közösségek, amelyek már nem tudnak célokat maguk elé tűzni, hogy felemeljék a fejüket. Sok közösségből kiveszett az a tudás, az a kapacitás, amely az utolsó erőforrásokat tartalmazta volna arra, hogy elinduljanak a felemelkedés útján, és esélyt kapjanak a felemelkedésre. Amikor azt mondjuk, hogy a közgazdaságnak ösztönöznie kell arra, hogy minden egyén és közösség ilyen lehetőséget kapjon, akkor rögtön szembesülni kell azzal, hogy ma Magyarországon nagyon sok egyén és közösség drámai helyzetben van. Pedig minden közösségnek tervekkel és célokkal kellene rendelkeznie, és tudnia kellene előre látni. A szociális munka ott kezdődik, hogy próbáljuk meg úgy mozgósítani a lokális erőforrásokat, hogy azok célra vezessenek.

Sokszor járok olyan településeken, ahol csak romák élnek. Hogyan, miből lesz ott cél? Ha a helyi közösségben senkinek nincs érettségije, ki lesz az, aki azt mondja, hogy rajta, indulás! A polgármester? A pedagógus? Ha egyáltalán van ott iskola. Hogyan alakul ki az a cél, amiről itt hallunk? Ha nincs meg a cél, hogy merrefelé van az előre, akkor nincs kihez, mihez integrálni. Ez a köznevelési, a szociális rendszert, és még nagyon sok mindent érintő kérdés. Az előbbi Röpke-idézetből alapvetően az látható, hogy a piacgazdaság sikerének az a feltétele, hogy egyrészt a társadalom értékrendje támogassa, és segítse az értékteremtő tevékenységek kezdeményezését és megvalósítását, másrészt, hogy a normák és a szokások, intézmények minél könnyebbé tegyék a kölcsönösen előnyös együttműködést.

A kapitalizmus lényege a kölcsönösen előnyös együttműködések rendszere. Vannak szokások és intézmények, akik segítik a kölcsönösen előnyös szerződések megkötését és megtartását. Jól kell működnie annak az alapvető infrastruktúrának, amelyre a piacgazdaság épül. A normák és a szokások, intézmények között kiemelt szerepe van az államnak. A legfontosabb kérdés, hogy az állam, mint az egyik legkitüntetettebb szereplő, intézmény, mennyire tölti be a szabályozáson, jogszabályalkotáson, ellátó-rendszereken, finanszírozási rendszereken, és sok másan keresztül ezt a szerepet, és mennyiben kényszeríti ki egy kölcsönösen előnyös együttműködés betartását (lásd: bíróságok és jogérvényesítés, jogszolgáltatás). A hatékonyan működő piacgazdasággal szemben támasztott alapvető követelmények tekintetében öt fő értéket emelhetünk ki. Ezek mindegyike visszavezethető a kálvinizmushoz.

Az első, a legfontosabb a bizalom kérdése. Az egymásba vetett bizalom nélkül nem működik a rendszer. Az tragédia, hogy ha az elmúlt húsz évet a magyarság úgy éli meg, mint egy zsákutcát, a piacgazdaságra való átmenetet úgy éli meg, mint tévutat, vadkapitalizmust. Ennek az az oka, hogy a piacgazdaság egyik legfontosabb tényezője, alapja hiányzik. Ezt pedig úgy hívjuk, hogy a bizalom infrastruktúrája. A bizalom infrastruktúrája töredezett, szakadozott. Babarcsi Eszter írja egy helyen, hogy a bizalom tükre egy kút mélyén szét van törve, és magunkba nézve próbáljuk meg összerakni. Ha nem bízunk egymásban és intézményeinkben, akkor az alapvetően határozza meg azt,

KÁLVINIZMUS ÉS SZOCIÁLIS PIACGAZDASÁG MA

hogy milyen minőségű a piacgazdaság. Az együttműködés, a kooperáció azt jelenti, hogy ha kinyújtom a tenyerem, akkor a másik belecsep. Ez fontos etikai alapelv, és fontos hozzáállás is. A tranzakciós költségek sokkal alacsonyabbak egy olyan társadalomban, ahol kooperáció és bizalom van. Ha nem elég a kinyújtott kéz és a megállapodás, az adott szó, ha bizalmatlanság uralkodik, akkor még kell öt ügyvéd és nyolc közjegyző ahhoz, hogy megvédjen bennünket egymással szemben, hogy ki lehessen kényszeríteni a megállapodás betartásának garanciáját. Magyarországon azért van annyi és olyan magas szinten megszülető jogszabály és végrehajtási rendelet, mert igen gyakran jelentéktelen ügyekben is az államot hívjuk be, hogy segítsen egymással szemben. Mert mi csak akkor vagyunk nyugodtak, és akkor tudjuk, hogy a másik nem fog átverni bennünket, ha mindenről, a legapróbb dolgokról is külön törvénycikkely szól. A bizalom struktúráját rettenetesen nehéz megújítani, és nehéz felépíteni, viszont nagyon könnyű lerombolni egy perc alatt. Ennek a fogyatékei vezetnek nagyon sokszor ahhoz, hogy azt látjuk, a Nyugat-Európában működő jogintézmények, megoldási módok itt kevésbé tudnak működni. És ez zavart okoz. Amikor mi megpróbáltunk felzárkózni Európához, azt gondoltuk, hogy hamar meg fogunk változni. Nem kalkuláltunk olyan tényezőkkel -- és itt jön be a kálvinizmusnak az értékstruktúrára vonatkozó nagyon értékes hatása --, hogy bizonyos dolgok megváltoztak, bizonyos értékek deformálódtak, bizonyos kutak be lettek tömve. Amikor azt mondjuk, hogy kálvinizmus és szociális piacgazdaság, akkor a legfontosabb kérdés a bizalom helyreállítása. A kálvinizmusról szólva fontos kérdés, hogy a református közösségek hogyan tudnak általános bizalmatlansági légkörben bizalmat sugározni.

A nyugat-európai példák árulkodóak. Ha valaki megnézi a válságot megelőző időszakban a protestáns államokat, akkor nemcsak gazdálkodásban, gazdasági értelemben, hanem a társadalmi kohézió mérőszámait tekintve is láthatja, hogy ezek az államok jól teljesítettek. Ez a bizalmi infrastruktúra. Beszélgettem a helsinki egyetem professzorával, aki elmesélte, hogy eljött otthonról, és nem zárta kulcsra az ajtót. Nálunk ez elképzelhetetlen! Egy ilyen infrastruktúrájú országban egészen másként áll elő egy olyan helyzet, mint a válság. Mert abban vagyunk érdekeltek, hogy túléljük a válságot, és leülünk beszélgetni, és nem más kárára fogunk (munkáltató, munkavállaló, szomszéd, két külön régió) tenni. Az a baj, hogy a magyarok mindent zéró összegű játéknak tekintenek. Csak egymás kárára tudunk lépni. Ha előre lépsz, akkor te csak az én káromra tudsz érvényesülni. Az egyik nagy kálvini tanítás az, hogy nem csak zéróösszegű játékok vannak egy társadalomban és egy gazdaságban. Ezt mi nem tanultuk meg. Ez mind lecsapódik, és látható a válságokban, a gazdasági prosperitásban, és más területeken.

A második fő eleme a jó kapitalizmusnak a szorgalom, az alkotásvágy, a munka, a teljesítmény. Itt is hivatkozhatunk Kálvin munkaetikájára, mely szerint a munka nem tragédia, nyűg, hanem Isten dicsőségének az egyik legfontosabb eszköze. A magyar társadalomban még nagyon erős az érték-elkötelezettség az ügyben, hogy fontos a tudás, fontos a munka, fontos a teljesítmény, általában ez az érték. Ha azonban megnézzük, hogy egy konkrét helyzetben mit mond egy anya a gyermekének, akkor a legtöbb esetben nem ezt látjuk. A magyarok 75-80%-a elméletben fontosnak tartja a tudást, ám a saját

CZIBERE KÁROLY

---

gyermeke előmenetelével és érvényesülésével kapcsolatban azt emeli ki, hogy milyen családba született, és milyen a kapcsolatrendszere. Hogyan tud érvényesülni valaki? Ha jók a kapcsolatai. Nem pedig úgy, ha szorgalmas, kitartó, és munka és teljesítmény van mögötte. Ha betemetett kutakról beszélünk, akkor arról beszélünk, hogy nagyon sokaknak dereng valami, és 50 százalék fölötti válaszadó mondja azt, hogy fontos a munka. De ha egy konkrét szituációra rákérdezek, hogyan lehet érvényesülni a társadalomban, akkor már nem ez jelenik meg. Az átlagember azt mondja, hogy fontos a kemény munka, de azzal nem lehet előrejutni. Azt mondják az anyák, hogy tanulj, de hozzáteszik majd, hogy tanulj, mert fontos az érettségi és a diploma, de úgysem azzal fogsz elhelyezkedni. Ha nem lesz jó a kapcsolatod, akkor majd én valahová beajánllak, mert anélkül úgysem tudsz elhelyezkedni, és diplomás munkanélküli leszel. Itt is egy ilyen temetett kút van: vajon a mi közösségünk és egyházunk tud-e bizonyosságot tenni arról, hogy társadalmi szinten is megéri tisztességesnek lenni, megéri tanulni, megéri komoly, kemény munkát végezni? Tudjuk, milyen fontos a családi háttér, és azt is, milyen nagy probléma, amikor a köznevelés, az oktatási rendszer a családi háttérrel konzerválja, a társadalmi csatornákat erősíti. Tehát a szorgalom, alkotásvágy, teljesítmény és munka tekintetében is azt lehet látni, hogy van egy hagyomány, és nagyon sokszor megvan ennek a torzulása is. Fel kell tárnunk az utakat az eredeti értékekhez, és ezt kommunikálni a társadalom felé.

A harmadik fontos érték a felelősségvállalás. Itt csupán kéréseket sorolok fel. Mit jelent ma ez Magyarországon? Felelősséget csak magamért vállalok-e, vagy pedig fontos számomra az is, hogy a másikkal mi van? A kölcsönös előnyökből mi következik a felelősségvállalás szempontjából? Mennyire messze terjed ez a horizont az egyéni érdek kalkulációjában?

A negyedik kérdéskör a tisztesség, a törvénytisztelet, a becsületesség és a lelkiismeretesség. Itt is kettős értékszerkezetet látunk. Egyik oldalról azt mondják, igen, fontos a törvény, és a jogot nem kerüljük meg. De ha azt kérdezem, hogy mi van az adóelkerüléssel, az adócsalással, a hálapénzzel, tehát olyan esetekkel, amikor esetleg a törvényt kicsit hajlítani kell, akkor azt látom, hogy ez ma Magyarországon bocsánatos bűn. Itt is van egy kettősség: egyik oldalról nem elfogadható, a másik oldalról egy konkrét ügyben igenis megteszem, mert abszolút elfogadható. Kikerülöm, hajlítom, átértelmezem.

Az ötödik fontos tényező a kockázatvállalás és a bátorság, azaz a vállalkozói hajlandóság, ami fontos értéke a piacgazdaságnak. Ma ez is nagyon alulértékelt. Európában Magyarországon értékelik a legalacsonyabbra a társadalmi presztízst a vállalkozásoknak és a vállalkozóknak. Mindenki, aki egy bizonyos piaci kalkuláció tekintetében elindul, kockázatot vállal, belép a piacra és vállalkozik. Ez pedig pozitív dolog.

Ezek azok az alapvető értékek, amik a kálvinizmusból származnak. Nagyon sokszor a mai ember fejében ott vannak, de valahol, valamikor olyan típusú torzuláson mentek keresztül, amelyek miatt joggal mondhatjuk azt, hogy ezekre vissza-visszatérően fel kell hívni a figyelmet. Nem beszélve az ezekről való beszédéről, hiszen az ember alapvetően abból él, ha hiteles bizonyágtétel áll az üzenete mögött. Ezért is fontos az egyháznak és az egyházközösségnek azon gondolkodnia, hogyan lehet a saját életében,

a saját mondatai mellett a saját cselekedetei mellett ábrázolni ezeket az elveket, a saját gyakorlatában, jogi és ítéleti gyakorlatában ezeket bemutatni.

A másik nagy témakör a kérdés szociális része. Láttuk, hogy a szociális piacgazdaság a magántulajdonon és a cserén, a kölcsönös együttműködésen alapszik, piaci logika alapján. De a piaci működésnek a kimenetei nem mindig pozitívak, és a negatív piaci kimeneteket korrigálni kell. Ez a jelleg az, ami szociálissá teszi a piacgazdaságot. Az emberi tőke, az emberi életminőség szempontjából a piaci logikának nem mindig az a kimenete, ami a társadalmilag optimális. Például a jövedelem-egyenlőtlenség, szegénység esetén a piac nem tud garantálni egy elvárható életszínvonalat. E területen négy fontos alapelve emelnék ki, Máté evangéliumának 25. része alapján: éheztem, ennem adtatok, szomjaztam, innom adtatok, jövevény voltam, befogadtatok, mezítelen voltam, felruháztatok, beteg voltam, meglátogattatok, börtönben voltam, bejöttetek hozzám. Azt gondolom, hogy a piacgazdaság szociális jellegét erre a négy alapelve lehet felfűzni.

Az első a 'jövevény voltam és befogadtatok': a befogadás orientáció. Csak akkor tud érdemben szociálissá válni a piacgazdaság, ha befogadó a társadalom. A bizalomnál is kitértem erre. Ma is nagyon sokan jövevények ebben a társadalomban, akiket így kezelnek, akár azért mert fogyatékosok, akár azért, mert cigányok. A befogadás a szociális jelleg alapvető kérdése. Így, ilyen értelemben fogadott be minket Krisztus valamikor, ilyen értelemben vagyunk mi is befogadók mindazokkal, akik a mai magyar társadalomban jövevények. Ha nem látjuk, hogy a jövevények nagyon sokan kitaszítottak, akkor ott valami szörnyű baj van. A szociális jellegnek az egyik legfontosabb lakmusza az, hogy a társadalompolitika látja-e, észreveszi-e a jövevényeket a saját rendszerein keresztül. Vajon a szociális ellátórendszer, az intézkedések felerősítik-e a befogadást vagy épp ellenkezőleg, csökkentik?

A következő a 'mezítelen voltam, és felruháztatok'. Itt nem a meztelenségről van szó önmagában, hanem arról, hogy a társadalompolitikának látnia kell azokat, akik meztelenek, nem a ruházati, hanem egyéb értelemben. Mert nincs joguk, erőforrásuk, mert nincs tudásuk, készségük, képességük. Mindenki, aki versenyhátrányból indul, meztelen. Ha azt olvassuk, hogy meztelen voltam, és felruháztatok, akkor ez elsősorban képességekkel és jogokkal való felruházást jelent. Az a képesség, ami a szociálpolitikának a legfontosabb feladata: segély a segélyhez. Segíts ahhoz, hogy esély teremtsjön a felemelkedésre. A felruházás mindezt együtt jelenti. Nem jó az olyan társadalompolitika, ami egy szinten tart, vegetálásra kényszerít, és arra, hogy egy bizonyos státuszban ott maradj. A jó társadalompolitika az, ami felruház. Nem akarom idehozni a 'hálót adok és nem halat' mondást, sokkal jobb ez a 'képessé tevés' metafora, hogy lehessen érezni, igenis nagyon sokat lehet tenni annak érdekében, hogy közösségek és emberek helyzetbe kerüljenek.

A harmadik, hogy beteg voltam, és meglátogattatok. Van-e szemünk arra, hogy azt tudjuk ellátni, aki idős és fogyatékos? Az elmúlt húsz év magyarországi gyakorlatában óriási probléma, hogy az ellátórendszer nem látja azt a 440 ezer nyomorban tengődő embert, akik a legsötétebb, legmélyebb nyomorban élnek. Működtetünk egy nagy ellátórendszert, amely nagyon sokakhoz eljut, de a legnagyobb nyomorban körülbelül 400-440 ezer ember él Magyarországon. Az ő elérésük, valami úton-módon történő

CZIBERE KÁROLY

---

látásuk, láttatásuk a közvélemény előtt, és az érdemben való segítségnyújtás továbbra is feladat. Mit mond az Ige? 'Beteg voltam és meglátogattatok.' Mit kell csinálni? Oda kell menni. Tehát nem a minisztériumból kell a nagy ellátórendszereket szabályozni - persze ez is nagyon fontos - hanem oda kell menni. Nem véletlen, hogy azok a legjobb programok Magyarországon, amelyek kimennek, helybe mennek. Például a cigánytelep-programok, vagy a biztos kezdet háza. „Házhoz” mennek, közelről nézik meg a családkrízis struktúráját, és annak megfelelő strukturális segítséget raknak össze. Ez megint csak a kálvini elvekhez megy vissza: nem egy uniform társadalmi politikát tartalmaz, hanem személyre szabott, családra szabott szükségletstruktúra alakul.

A negyedik dolog pedig az, hogy börtönben voltam, és eljöttetek hozzám. Azoknak, akik nyomorban élnek, ez egyfajta börtönt is jelent. Ez részben magáról a megtérésről is szól: én is börtönben voltam, de Krisztus jött, és kinyitotta a zárka ajtaját. De jelenti azt is, hogy nagyon sokszor maga az ember csinál egy börtönt magának, mert jól érzi magát abban a szituációban. Komfortos. Ilyen a szenvedélybetegség börtöne – és itt nem a drogosokra gondolok kizárólag. Minek lépjek előre? Nagyon sokszor hiányzik a célzottság és az az előrelépésre való ösztönzés. Ezért fontos, hogy a társadalom ne csak általában, kizárólag az emberi jogokon alapuljon, hanem mindig tartalmazzon ösztönzéseket a humántőkére, az emberi tőke felhalmozására vonatkozóan, annak érdekében, hogy össztársadalmi szinten az emberi élet minősége javuljon. Ezért legitim például a családi pótlékot iskolalátogatáshoz kötni. De nem legitim munkavégzéshez.

Az a szociálpolitika tekinthető jónak, amely jelenvaló, közel megy a nélkülözőkhöz, személyre szabott, elfogadó, képessé tevő, amely a közösség erősítésén keresztül segít. A közeljövőben befejeződő cigánytelep-programok például eredménytelenek, mert nem azzal kezdték, hogy felmérték, ki az a helyi közösségben, aki akkor is ott marad, akkor is csinálja tovább, amikor az uniós pénz már nincs. Nagyon sokszor azt látjuk, hogy az a jó gondoskodás és segítség, amikor az egész közösséget tudjuk segíteni, és a segítségnek van értelme, célja, lehet lépni, és ha kicsi lépésekben is, de el tud valami indulni.

Fontos az értékek kommunikációja is. Nem elég valamiről prédikálni. Az egyházban és a kormányzatban is ugyanaz a helyzet: egy dolog az üzenet, de úgy is kell dolgozni, úgy is kell csinálni. Különös jelentősége van ennek az olyan intézkedések esetében, amelyek társadalmilag nagy nyilvánosságot kapnak. Azt gondolom, fontos a média, és fontosak a nyilatkozatok, az üzenetek, de egy-egy nagy fénybe, széles nyilvánosságra kerülő ügy az egyik legjobb társadalmi tudatformáló tényező, mert olykor hirtelen mindenkinek az elméje, figyelme kinyílik. Ott lehet elmondani bizonyos dolgokat, amire felkapja az ember a fejét. Rá kell tudni mutatni, hogy a politika nem csak mindig az érdekek mentén húzódik. Hanem azok mögött érvek és értékek rejlenek! Mondok egy példát. A jövő évben az önkormányzatokhoz kerül a segélyezés. Itt nem csak azt kell elmondani, hogy ez így pénzügyileg hogyan néz ki, hanem el kell mondani, hogy a szubszidiaritás alapján igenis fontos a helyi közösség beleszólása, hogy döntési helyzete legyen a rászorulóknak az adott közösségben. Megfogalmazhatóvá, megragadhatóvá kell tenni konkrét ügyekben ezeket az értékeket, és így kell sokszor meghökkenteni a közvéleményt.

KÁLVINIZMUS ÉS SZOCIÁLIS PIACGAZDASÁG MA

Összefoglalóan: talán sikerült rávilágítani arra, Magyarországon miért olyan fontos, nem csak az egyháznak, de az egész társadalomnak, hogy a kálvinizmus értékei alapján folyamatosan újra- és újraértelmezzük a térképet, hogy hol is vannak a kutak, hol is voltak a kutak, és hogyan is lettek betemetve, és közös erőfeszítéssel próbáljuk ezeket újra kiásni, hogy az életet adó vízhez hozzájussunk.

Czibere Károly, közgazdász, szociálpolitikus, egyetemi oktató. 1997-2001 között a szociális igazgatásban dolgozik, előbb költségvetési tervező-elemzőként, később társadalompolitikai főtanácsadóként, majd miniszteri biztostként. 2001-2005 között a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet főigazgatója, 2005-2014 között a Magyarországi Református Egyház Szeretetszolgálati Irodájának vezetője. 2014 óta szociális ügyekért és társadalmi felzárkózásért felelős államtitkár.

Calvinism and social market economy today

Reformation, Calvinism and social market economy are closely connected to each other. A good capitalist system basically requires performance, hard work, proficiency, law acceptance, co-operation and making sacrifices for the common as well as all these to be accepted by individuals and society. In this sense, capitalism is similar to Calvinism. There are customs and institutions promoting mutually advantageous contracts. The first and the most important of them is TRUST. The infrastructure of trust in today's Hungary is fragmented and ragged. The second main element is HARD WORK, creativity, the work itself, the performance. In Hungary the average citizen says that hard work is important, but you can't have prospects by it only. The third one is RESPONSIBILITY: whether you are responsible only for yourself or it is also important how the others are getting on. The fourth question is the ACCEPTANCE of LAWS, honour and conscience. In general circumventing rules of taxation cannot be accepted, but in some cases you should do so, as it's absolutely acceptable. The fifth factor is RISK TAKING and COURAGE, that is the undertaking willingness being an important value in a market economy. It's not appreciated today either. That's also why it's important for the church and the communities to consider these principles can and that it should be represented in their own lives, legal and sentencing practice.

Károly Czibere, economist, social politician, university tutor. Between 1997-2001 he was working in social administration; first as a budget planner and analyser, later as the chief adviser of social politics, then as a ministerial commissioner. Between 2001-2005 Director of the National Institute for Family and Social Politics, between 2005-2014 leader of the Office for Christian Social Work in the Reformed Church in Hungary. Since 2014 he's been the State Secretary of social affairs and social catching up.

Hamza Gábor

KÁLVINISTA JOGTUDÓSOK ÉS AZ EURÓPAI JOGI GONDOLKODÁS

1. Vitán felül álló, kétségtelen tény, hogy a modern jog (jogrendszer) és a modern állam igen szoros összefüggésben van a lutheri jog- és állam-koncepcióval. Luther Márton volt ugyanis az, aki a reformáció során a jog és az állam területén is elindította a hagyományos koncepciók ellen irányuló átfogó, „modern” kifejezéssel élve „ideológiai” jellegű küzdelmet, harcot. Különösen Luther volt a megfogalmazója a jogászokkal kapcsolatos, a jogászokat illető vádaknak. Luthernél találkozhatunk a „Juristen, böse Christen” (Luther: Asztali beszélgetések. Ford. Márton László, Budapest, Helikon Kiadó, 1983.) sajátos, enyhén szólva is „erősen túlzottnak” nevezhető szófordulattal. Alapos vizsgálatot igényel természetesen az, hogy e szófordulat mögött milyen konkrét jelentéstartalom húzódik meg. Kérdés, hogy Luther Márton a jogtagadást, az ún. betűjogot („Buchstabenrecht”) vagy esetleg – modern kifejezést használva – a jogállamiság („Rechtsstaatlichkeit” vagy „Rechtsstaat”) hiányát kívánja-e ezzel a sajátos fordulattal szokatlanul, sőt egyenesen példátlanul erős kritikával illetni.

Aligha szükséges hangsúlyoznunk azt, hogy milyen komoly aktualitással rendelkezik a jogtörténeti (római jogi) és a politikatudományi kutatások vonatkozásában – s itt nem csupán tudománytörténeti relációról van szó – a köztársaságkori és a császárkori Róma igen sokrétű politikai (állami) intézményrendszere.¹ Ennek keretében különös szereppel rendelkezik a diktatúra sokat vitatott, igen széleskörű és szerteágazó sedes materiae-vel, forrásanyaggal rendelkező intézménye.

2. A Kálvin János jó elemzést ad a római államban (res publica) ismert diktatúra intézményének, pontosabban intézményrendszerének főbb sajátosságairól. Képet tudunk alkotni ennek a – joggal – sokat vitatott római közjogi intézmények jelentőségéről a római történelemben. Kálvin gondolatait felhasználja a jeles francia történész, Claude Nicolet, aki joggal hangsúlyozza, hogy a római állam „nem végződik a rómaiakkal”. Ezzel a kijelentéssel a rousseau-i koncepciót is tartja szem előtt. Utal azonban arra is, hogy Jean Jacques Rousseau kortársainak tekintélyes hányada – így például Constantine-François Chasseboeuf de la Giraudais, comte de Volney – viszont az antik hagyományoktól való teljes, radikális eltávolodás, sőt egyenesen elszakadás hívei. Ez a nézet, gondolat teljes mértékben elveti a kontinuitás lehetőségét.

---

1 Az antik Róma állami intézményrendszerére és annak sajátosságaira nézve ld. FÖLDI A. – HAMZA G.: A római jog története és institúciói. 19. átdolg. és bőv. kiadás, Budapest, 2014. 18-26., 32-37. és 46-51. o.

Nicolet hangsúlyozza, hogy a klasszikus (görög-római) antikvitás egyes intézményeinek elsősorban a modell szerepe az érdekes, releváns a modern kor, a XXI. század kutatója számára. Ebben az összefüggésben jut szerephez a diktatúra sokat vitatott intézménye is. Természetesen a diktatúra, csakúgy, mint például a libertas vonatkozásában igen éles a különbség a klasszikus antikvitás és a modern kor között. A francia történész, Kálvint (is) követve utal arra, hogy a diktatúra fogalma római értelemben véve bizonyos alkotmányos, konstitucionális feltételekhez kötött. A Nobel-díjas (1902) római jogász, Theodor Mommsen megfogalmazása szerint az ilyen értelemben vett diktatúra egyfajta „kivételes állapot” („Ausnahmезustand”) – az európai történelem Cromwell fellépését követő periódusát tekintve – mutat erősen rokon vonásokat.

3. Kálvin János eszmevilága vonatkozásában is jelentős annak hangsúlyozása, hogy a XVIII. századdal kezdődően, s különösen a Francia Polgári Forradalom győzelmét követően, a diktatúra egyre nagyobb mértékben a despotikus, önkényuralmi berendezkedéssel válik egyjelentésű fogalommá. Jean Maurin-ra hivatkozva Nicolet hangsúlyozza az antik diktatúra szakrális jellegét, továbbá a feszültségek, melyek az állami keretek szétfeszítésének veszélyét idézik fel, csillapításában, mérséklésében betöltött szerepét (*sedandae seditionis causa*).

A diktatúra „utóéletét” röviden áttekintve Claude Nicolet utal Auguste Comte teóriájára – a politikai struktúra vonatkozásában –, melynek lényegi eleme az angol mintájú parlamentarizmus elvetése. Nézete szerint a végrehajtó hatalom (*vis* vagy *potestas executiva*) letéteményeseként működő triumvirátus lényegében diktatórikus módon gyakorolhatná a hatalmat, ami azonban nem jelenti a gondolatszabadság legkisebb mértékű korlátozását. Az ilyen értelmet nyert diktatúra valójában inkább a hatalomgyakorlással, vagy más megfogalmazásban a kormányzással egyértelmű.²

4. Kálvin János életművének áttekintése kapcsán is fontos a római jog jelentőségét, sőt aktualitását hangsúlyozni. Kétségtelen, hogy Európa jogi egységének megteremtésére

---

² Igen értékesek számunkra a diktatúra terminus *technicus* etimológiájával kapcsolatos, Johannes Irmschertől származó fejtegetések. Irmscher szerint a diktátor („dictator...ab eo appellatur quia dicitur” – Cicero *De rep.* 1.63.) autochton római intézmény, s nem pedig görög modellen, mintán alapul. Johannes Irmscher utal arra, hogy David Cohen felfogása szerint a diktatúra nagy valószínűséggel eredetileg vallási tisztség. Kétségkívül George W.F. Hallgarten nézetét, mely szerint a hellén türannisz (*tyrannos*) és a római diktátor tartalmilag azonos kategóriák volnának. Hallgarten ugyanis inkább csak külsődleges jegyeket vesz figyelembe ennél az összehasonlításnál és nincs tekintettel a funkcionális eltérésre. Irmscher utal továbbá arra, hogy Livius szerint (2.18.4.) a diktatúra bevezetése a köztársaság kezdetére nyúlik vissza, melynek alapját egy *lex de dictatore creando* képezi. Ennek a *lex de dictatore creando*-nak a létezése azonban erősen kétséges. A tekintélyes salzburgi római jogász, Wolfgang Waldstein kutatásait alapul véve Irmscher rámutat arra, hogy nagy valószínűséggel a magister populi intézményében gyökerezik a *dictatura*. A magister populi – akinek alárendeltje a magister equitum is – rendkívüli magistratus abban az esetben, ha az állam létét valamilyen komoly belső, vagy külső veszély fenyegeti. Ld. Hamza G.: Cicero *De re publicá*-ja és az antik állambölcselet. In: Cicero: Az állam. Budapest, 2007. (Harmadik, jav. lenyomat) 7-28. o.

KÁLVINISTA JOGTUDÓSOK ÉS AZ EURÓPAI JOGI GONDOLKODÁS

a római jog felhasználása, „egyfajta” aktualizálása” révén kínálkozik lehetőség. Csupán néhány szerzőt említve, Sir Paul Gavrilovitch Vinogradoff a XX. század elején, Paul Koschaker az 1930-as években, Peter Stein pedig az 1980-as években foglalkozott behatóan ezzel a kérdéssel.

Kétségtelen, hogy Európa fogalma alatt egy kulturális és szellemi egység értendő. Joggal állította Theodor Heuss, hogy ez az egység három dombról, az Akropoliszról, a Capitoliumról és a Golgotháról ered. A Capitolium az európai kultúra, Európa entitásának egyik, a jogot reprezentáló alapja, pillére. A Capitolium, Theodor Heuss értelmezésében a római jog (ius Romanum vagy ius civium Romanorum). A jog fogalma évszázadokon keresztül a római jogot értették, amelyet az Kr. u. VI. században a jusztiniánuszi *Corpus Iuris Civilis*-ben kodifikáltak, pontosabban kompiláltak. A római jog alapvető és megváltoztathatatlan elvei az európai civilizációval szorosan, sőt szervesen kapcsolódtak és kapcsolódnak ma is, a XXI. század második évtizedében össze.

5. A lutheranizmushoz szervesen kapcsolódik – lényegében véve hasonló, bár nem azonos ideológiai alapokon – a kálvini reformáció. Kálvin János művével kapcsolatban hangsúlyoznunk kell, hogy az, összevetve a lutheri kétségtelenül igen gazdag, szerteágazó oeuvre-rel, nagyobb mértékben, súllyal jogi relevanciájú. Luther ugyanis döntően teológus, aki minden jogi jelenséget ellenszenvesnek sőt egyenesen, kifejezetten negatívnak tart. Kálvin János Luther Mártonnal ellentétben jogász (iurisperitus vagy iurisconsultus), aki híjával van egy autentikus teológusi képzettségnek. Hangsúlyozandó, hogy Luther Márton legalább olyan mértékben veti el a jogot, mint Arisztotelész tanait és a metafizikát. Az Egyházat (Ecclesia) érintő kritikája az intézményes Egyház, a jogi alapokon felépülő Egyház kritikája.

Kálvin lényegében olyan pontokon revideálja a lutheri koncepciót, amelyek akadályozzák a gyakorlatban a társadalmi rend kialakítását, megszervezését és fenntartását. Ilyen értelemben a kálvinizmus nem jelenti a lutheranizmus elvetését. Sokkal inkább arról van szó, hogy Kálvin János a lutheranizmus, a lutheri tanok jogi alapjait teremti meg, pontosabban azokat jogi alapokra helyezi. Az ágostai hitvallás megalapítójának, Luther Mártonnak személyiségét elemezve kiemelendő, hogy a nagy reformátor korának követelményeivel – politikai és szociális vonatkozásban egyaránt – adekvát módon gondolkodik és cselekszik. A lutheri reflexió az intézményesült („institucionalizálódott”) Egyház korrupciója ellen irányul döntően.

6. Luther Márton igen sok tekintetben magán viseli német etnikumhoz való tartozása tipikus jegyeit. Kétségtelen, hogy a lutheri ideák valamilyen formában „továbbéltek”, hatottak a nemzetiszocialista Németországban is. Azokat a nemzetiszocialista ideológia „kisajátította”, mint erre az irodalomban – többek között – Alvarez Gutierrez utal.

Attribútuma, jellegzetes vonása Luther személyiségének az, hogy nem áll szándékában egy szociális, társadalmi mozgalom élére állni. Diametrálisan ellentétes Kálvin személyisége, aki már pusztán származásánál és neveltetésénél fogva is mintegy „predestinált” arra, hogy a Reformáció kérdésében Lutherétől eltérő nézeten legyen.

7. Az orléansi egyetemen jogi tanulmányokat folytató Kálvin nézeteinek formálódására jelentős hatással van Andreas Alciatus (1492–1550), aki köztudottan a sztoikus tanok híve.³ Kálvin első munkája Seneca „De clementia” kommentálása, ami önmagában véve is mutatja a nagy reformátor klasszikus szerzők művei iránt tanúsított érdeklődését. Nem tekinthető véletlen körülménynek az, hogy a keresztény világ átfogó, formális természetű reformjának kezdete éppen egy jogászhoz, jogtudóshoz kapcsolódik.

Kálvin mindig is ragaszkodott az állam és az egyház elválasztásának (*separatio*) gondolatához, követelményéhez és ilyen módon nem is kívánt a maga számára politikai természetű hatalmat. Luther és Kálvin között a különbség leginkább abban mutatkozik, hogy Kálvinnál az életművet az Egyház szervezése alkotja, míg ezt a kérdést Luther csupán másodlagosnak, marginálisnak tekinti.

8. Alapvetően két fázist különböztethetünk meg a Reformáció történetében, annak hosszú kibontakozási, fejlődési folyamatában. Az egyik szakaszt kétségtelenül a liturgikus reform jelenti. A másik fázis a szociális átalakulása igencsak bonyolult szakasza. A „*sola Scriptura*” kérdését, mint a Reformáció egyfajta ontológiáját vizsgálva hangsúlyoznunk kell azt, hogy ennek a princípiumnak az elfogadása gyakorlatilag az Egyház tekintélyének erős háttérbeszorulásával egyértelmű.

Valójában a „*sola Scriptura*” elvének elfogadása jelenti a különböző protestáns egyházak körében a közös nevezőt. Kálvin Luther Márton teológiáját bizonyos értelemben jogi alapokra helyezi. Kálvin János kiemeli, hogy a család és az állam Isten eszközei, melyeknek célja a társadalmi rend megőrzése és fenntartása. Kálvin – a Voltaire-re visszanyúló *communis opinio*-tól eltérően – nem szándékozott Genfben egy teokratikus államot létrehozni. Kálvin ugyanis mindig respektálta a polgári („civil”) hatóságokat, szervezeteket, függetlenül azok konkrét politikai beállítottságától. Kálvin ugyanis államot Isten „*providenciális instrumentumának*”, eszközének tekinti.

Végső soron ennek a koncepciónak alapján áll az a Carl Gustav Adolf von Harnack (1851-1930) nevéhez fűződő tétel, gondolunk itt a berlini egyetemen 1899-1900-ban tartott, a kereszténység lényegét elemző nagyhatású előadássorozatára, mely szerint Isten és a történelem, a vallás és a civilizáció, a hit és a gondolkodás (ráció), valamint az isteni igazságnak és az emberi rendnek a fogalma lényegét tekintve azonos. Ennek a gondolkodásnak ismeretese az igen messzemenő, igen súlyos következményei.

9. Jórészt Michel Villey kutatásaira (*La formation de la pensée juridique moderne*, Paris, 1968.) támaszkodva – arra a következtetésre juthatunk, hogy a lutheri politikai

---

3 Itt utalunk arra, hogy Andreas Alciatus tekinthető a Humanista Jogtudomány megalapítójának. „*Paradoxa iuris civilis*” című, 1518-ban publikált műve, melyben a jogi textusokat filológiai módszerrel elemezte, Alciatust egész Európában ismertté tette. Ld: H.E. Troje: *Humanistische Jurisprudenz. Studien zur europäischen Rechtswissenschaft unter dem Einfluss des Humanismus*. Goldbach, 1993. 215-231.o. és J. Otto: *Andreas Alciatus und die klassische Ehe*. Diss. Frankfurt am Main, 1987. Vö. még: Hamza G.: *Jogösszehasonlítás és az antik jogrendszerek*. Budapest, 1998. 27-31. o.

KÁLVINISTA JOGTUDÓSOK ÉS AZ EURÓPAI JOGI GONDOLKODÁS

gondolkodás ülteti el a „német lélekben” a jogpozitivizmus csíráját. A jogpozitivizmus a vallásos hitre épít, amely a tekintély kultuszát eredményezi. Annyiban azonban mégis eltér nézetünk Villey felfogásától, hogy megítélése szerint igazságtalan volna a németekre hárítani a teljes felelősséget ennek a gondolkodásmódnak a következményeiért.

A kálvini állam-koncepciót elemezve megállapítható, hogy attól – diametrális ellentétben a lutheri koncepcióval – igencsak távol áll az állam egyfajta „istenítése”. Kálvin János minden bizonnyal Augustinus, Szent Ágoston tanait követve nem azonosítja az államot a „jóval” illetve „közjóval” (bonum illetve bonum commune). Komoly figyelmet érdemelnek azok a kálvini gondolatok, amelyek a jog és az állam római jogi (közjogi) alapjaira vonatkoznak. Kálvin a *ius resistendi*-t (ellenállási jog) – történeti alapra helyezkedve – a *tribunus plebis* funkcionálásával hozza kapcsolatba. További kutatást igényel nézetünk szerint az egyes demokratikus ideák protestáns eredete. A demokratizmus a legnyilvánvalóbb módon a protestáns egyházak szervezetében mutatkozik meg. Ehhez a témakörhöz szervesen kapcsolódik a protestantizmus szervezeti rendszerének elemzése.

10. Kálvin János világosan látta, hogy – Arisztotelésszel szólva – a hatalom rossz formái elkerülésének talán leghatékonyabb eszköze a hatalom(és azt szabályozó, pontosabban korlátozó jog) és az erkölcs, morál közötti szoros kapcsolat, „szimbiózis” megteremtése. Csakis ilyen módon valósulhat meg az, hogy a polgárok a jövőben ne csupán alattvalók (subditi) legyenek, lehessenek egy adott államban.

A korlátokat nem ismerő állam, az ún. „voracious state”, Thomas Hobbes (1588-1679) – aki nem érte meg a „Dicsőséges Forradalom” (Glorious Revolution) győzelmét (1689) – „Leviathan”-ja csakis ilyen módon változtatható meg radikálisan és válhat a polgárokkal „csak” egyenrangúságot feltételező, partneri kapcsolatban lévő, társadalmi konszenzusra (omónia) épülő, széleskörű legitimitást élvező intézménnyé, amely a polgárok (*cives*) számára áttekinthető struktúrával és értékekrenddel bíró, nem valamiféle rejtelmes, megismerhetetlen, „titkos rendszer” (*occultus ordo*).

11. A kálvinizmus szekularizációjának igencsak hosszú ideig tartó folyamatát elemezve megállapíthatjuk, hogy főképpen a 17. századi Angliában mutatható ki a gondolkodásnak egyfajta „skizmája” olyan értelemben, hogy elválik egymástól a szekuláris és az egyházi. Richard Hooker munkájában (*The Laws of Ecclesiastical Policy*) – mely a XVI. század végén jelenik meg – még azonosítja az államot az Egyházzal. Ugyanakkor vannak már ebben a műben jelei annak, hogy az egyház dogmatikus, míg az állam toleráns.

Ebből természetszerűleg következik az, hogy csak idő kérdése a két intézmény önállósulása, mivel attribútumaikban térnek el egymástól. A protestantizmus sorsát Angliában elemezve arra a következtetésre juthatunk, hogy a puritanizmus valójában, lényegét tekintve a kálvinizmus angol (angliai) formájának tekinthető.

12. A protestantizmus különböző formáit vizsgálva az egyes országokban megállapíthatjuk, hogy még az azonos teológiai alapokon álló irányzat is különböző módon – legfőképpen pedig eltérő, sokszor diametrálisan különböző politikai tartalommal – jelentkezik.

HAMZA GÁBOR

Következésképpen célszerű, sőt egyenesen kívánatos az elhamarkodott általánosításoktól való tartózkodás. Nyilvánvalóan más, eltérő képet mutat európai relációban a holland és megint más képet az angol fejlődés. Tekintettel kell lennünk továbbá a közép-kelet-európai térség (régión) sajátos történeti fejlődésére, így különösen Magyarországra, Csehországra (nemkülönben Szlovákiára) és Lengyelországra.

13. Összefoglalóan megállapítható, hogy John Locke tekinthető – állami (politikai) és jogi relációban egyaránt – a protestantizmus adta alapokon felépülő állam és jog átfogó, konzisztens elmélete kidolgozójának. John Locke az a gondolkodó, aki az állam és a jog vonatkozásában a protestantizmus, elsősorban a kálvinizmus tanainak kiemelkedő, sőt egyenesen döntő legitimációs szerepet tulajdonít, lerakva ezzel a modern európai állam és jog (ius) valláson, religión nyugvó alapjait.

Hamza Gábor tanszékvezető egyetemi tanár, a római jog professzora, az ELTE és a Károli Gáspár Református Egyetem oktatója, ügyvéd. A Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, valamint az MTA Ókortudományi, valamint Egyháztörténeti és Vallástudományi Bizottságának tagja. Több kontinensen számos külföldi egyetem vendégoktatója és kutatója, az Európai Jogakadémia Római jogi és Összehasonlító Magánjogtudományi Tagozatának elnöke.

Calvinist Legal Scholars and European Legal Thinking

The notion *Europe* is to be comprehended as a cultural and spiritual unit. Mr. Theodor Heuss rightly stated that this unit comes from 3 hills; from the Acropolis, the Capitol and the Golgota. The Capitol is one of the pillars of European culture, the entity of Europe, representing the law. As for Mr. Heuss, the Capitol is Civil Law. The notion of Law has been the synonym of Civil Law for centuries, and it was codified and compiled in the Justinian Corpus Iuris. The basic and unchangeable principles of Civil Law have been closely, even organically linked to the European civilization. Calvin's Reformation is similar and organically connected to that of Luther, though the ideological base is not the same. As for Calvin's oeuvre, we must emphasize that compared to that of Luther, it has far more legal relevance. Luther was a theologian, considering all legal phenomena as being negative. John Calvin, unlike Luther, was a jurist (a legal expert - *iurisperitus, iurisconsultus*).

Gábor Hamza, Head of Department and professor of Roman Law, tutor at ELTE and Károli Gáspár Reformed University, lawyer. An ordinary member of the Hungarian Academy of Sciences, and a member of Ancient Studies and Church History and Religious Studies Committee at the Hungarian Academy of Sciences. Guest instructor and research fellow at foreign universities in many countries on several continents, President of the Academy of European Law Section of Roman Law and comparative Civil Rights.

Fazakas Zoltán József

MAGYARORSZÁG POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYVÉNEK EGYES ALAPELVI RENDELKEZÉSEI A KÁLVINI TANÍTÁSOK TÜKRÉBEN

A jog és az erkölcs viszonya, egymással való kapcsolata évszázadok óta a jogtudományi, illetve teológiai gondolkodás kereszttűzében áll.¹ Ezen kereszttűz azonban nem szükségképpen az alternatívák, magasabb vagy alacsonyabb rendű normák, vagy ellentétek közötti választás kényszerét okozzák, hanem inkább az általuk közvetített értékek megvilágítását és egymásra való kölcsönhatásuknak bemutatását. Ezen kölcsönhatások, adott esetben viták, illetve az idő múlása, mint objektív tény pedig szükségképpen elvezetnek az eredeti tételek módosulásához, az eredeti tartalmuk újabb tartalmakkal való bővüléséhez.

Az erkölcsi normák jogi normákba való beépítése, kodifikációja jogalkotói szinten minden esetben olyan kérdéseket vetnek fel, amelyek alapját valamilyen ideológia, vagy az általa közvetített értékek melletti kiállás, választás, vagy az adott ideológiára alapozott politikai iskola tanításai képezik. A kodifikáció alapvetően tehát a megalkotott normák felülvizsgálata és azoknak az életviszonyokhoz való igazítása a jogalkotó által a fentiekben rögzített értékelvek alapján azzal a céllal, hogy azok az értékek közötti választás eredményeképpen hosszú távon rögzítésre kerüljenek.² Ezen rövid írás fentiek alapján arra tesz tehát kísérletet, hogy a klasszikus jogtudományi iskolák vizsgálódási és kiindulási pontjain túl magánjogi kódexünk egyes alapvető rendelkezéseit Kálvin János etikai elveivel, mint értékelvekkal próbálja magyarázni, ezen értékelvek hatásait igyekszik kimutatni.

Kálvin Jánost, annak ellenére, hogy eredetileg jogász volt semmiképpen sem tekinthetjük elsősorban jogi vagy politikai gondolkodónak, azonban a politikai, jogi, filozófiai gondolkodásra tett hatása megkérdőjelezhetetlen, illetve az európai jogi kultúrában is megkerülhetetlen. Ezen állítás bizonyítását jelen dolgozatban meg sem kísérelhetjük, de a kálvini hatások az önkormányzati rendszerek, a választott testületeken alapuló képviselői kormányzás területén köztudomásúak. A közjogi gondolkodáson túlmenően azonban Kálvin az élet minden területén maradandó gondolatokkal járult hozzá erkölcsi és jogi gondolkodásunk fejlődéséhez. Kiindulópontként és alapkérdésként a fentiekkel összhangban a dolgozat inkább arra keresi a választ, hogy a 2014. március 15-én hatályba lépett 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) egyes alapvető rendelkezései mennyiben rokoníthatók Kálvin János szociáletikai tanaival. Ezen tanok kialakítása ér-

¹ E viszonyrendszer vázlatos bemutatására lásd különösen: SZABÓ Miklós: *Fejezetek a jogbölcséleti gondolkodás történetéből*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2004. 9-91. pp.

² VÉKÁS Lajos: *A magánjogi kodifikációk néhány tanulságáról*. In.: CSEHI Zoltán – KOLTAY András – LANDI Balázs – POGÁCSÁS Anett (szerk.): *(L)ex cathedra et praxis- Ünnepi kötet Lábady Tamás 70. születésnapja alkalmából*. Budapest, Pázmány Press, 2014. 258. p.

telemszerűen a négyszázötven évvel ezelőtti genfi valóságban gyökereznek, így a kálvini gondolatok megfeleltetése és párosítása a mai magyar jogi és gazdasági valósággal csak meglehetősen sarkításokkal képzelhető el, de hatásuk érezhetően kimutatható. A dolgozat tárgya tehát Kálvin tanainak a magánjogi gondolkodással való párhuzamba állítása a Ptk. egyes alapvető rendelkezéseinek tükrében.

A magyar Országgyűlés, mint ismeretes sok politikai és szakmai vitát követően fogadta el a Ptk.-t, amely kódex mind koncepcionálisan, mind szabályozási módjában új megközelítési pontokat, illetve alapokat fektet le a polgári jog tekintetében, és amely alapvető szinten is eltér a korábbi szabályoktól.³ A dolgozat tárgyát tekintve rögzítenünk kell, hogy a Ptk. alapvető rendelkezései nem csak az Első Könyvben találhatók, amelyek valamennyi, a kódexben szabályozott rendelkezésre adnak értelmezési segédletet, hanem valamennyi könyv, illetve adott esetben az egyes jogviszonyok részletszabályai között is megfelelő elvi, alapvető szintű normákkal találkozhat a jogkereső közönség.⁴

Az alapvetők fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni. Az alapvetők függetlenül attól, hogy azok deklaratívek, amelyek a jog alkotmányos, általános elveit tartalmazzák, vagy operatívok, amelyek konkrétan jelennek meg a jogi valóságban egyszerre nyújtanak értelmezési segítséget, a jogviták eldöntésében hízagpótló jelleggel működhetnek, tartalmazzák mindazon jogpolitikai tendenciákat, célkitűzéseket, fentiekben rögzített értékelveket, érte ezalatt az azok közötti választást is, amelyek együttesen szolgálják a jog és jogrendszer lényeges tartalmának feltárását és a jogalanyok céljainak elérését a konkrét normákkal együttesen.⁵ Kiemelendő e körben, hogy az alapvetők kodifikációja során elsősorban a jogi kultúránk több évezredes hagyományai, jogtudományunk eredményei voltak a leginkább hatással, ugyanakkor az alapvetők értelmezése és megfogalmazása a legtöbb esetben a kálvini tanokkal rokoníthatók, azokkal megfeleltethetők és a jogtudomány fejlődése során nyilvánvaló hatást gyakoroltak ezen elvek mai kikristályosodott formáira. A dolgozat ezen, értékelvű aspektusból vizsgálja tehát a Ptk. egyes alapvetőit, azaz nem dönti és nem is döntheti el a leegyszerűsített természetjogi iskola- jogpozitivisták vitát, mivel azok nem is szükségképpen egymás ellenfelei⁶ és természetesen nem vállalkozhat jogtörténeti, elmélettörténeti elemzésre sem.

A dolgozat a hatályos magyar magánjogot teszi vizsgálat tárgyává, melynek elemzési kiindulópontja Fazakas Sándor Kálvin szociáletikája című tanulmánya,⁷ ezen tanulmány

3 VÉKÁS Lajos: Bevezetés. In: VÉKÁS Lajos (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*. Budapest, Complex Kiadó Jog és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., 2014. 15-25. pp.

4 BOÓC Ádám: Gondolatok az alapvetők szerepéről Magyarország új Polgári Törvénykönyvében. In: GRAD-GYENGE Anikó (szerk.): *Szociális elemek az új Ptk.-ban*. Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum VII. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2013. 15-17. pp.

5 BÍRÓ György – LENKOVICS Barnabás: *Általános tanok*. Miskolc, Novotni Kiadó, 2002. 64-65. pp.

6 BÓDIG Máttyás: Természetjogtan. In: SZABÓ Miklós: *Fejezetek a jogbölcséleti gondolkodás történetéből*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2004. 20-23. pp.

7 FAZAKAS Sándor: Kálvin szociáletikája. In: FAZAKAS Sándor: *Kálvin időszerűsége. Tanulmányok Kálvin János teológiájának maradandó értékéről és magyarországi hatásáról*. Budapest, A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, 2009. 104-139. pp.

MAGYARORSZÁG POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYVÉNEK EGYES ALAPELVI RENDELKEZÉSEI ...

logikai és tartalmi összefüggéseinek segítségével elemezhetőek egyes alapelvi rendelkezések azzal a megjegyzéssel, hogy terjedelmi korlátok miatt alaposabb feldolgozás nem lehetséges és elsősorban a mellérendeltség, az egyenjogúság, valamint a „gyengébb fél” védelmének elveit helyezhetjük fókuszpontba.

A Ptk. Miniszteri Indokolása, valamint a témában megjelent eddigi magyarázatok, szakirodalmi források következetesen leszögezik, hogy a Ptk. szabályozási alapja és elvi kiindulópontja a szociális piacgazdaság társadalmi modellje, valamint a jogaival öntudatosan élő, saját sorsáért felelősséggel viseltető polgár. Lábady Tamást idézve a Ptk. központjában lévő személy: „... öntudatos, autonóm, bátran kockáztató, saját ügyeit felnőtt módon intézni tudó emberkép, akinek nincs szüksége minden oldalról állami megtámogatásra, még kevésbé az állam gyámkodására.”⁸ E körben tehát meg kell állapítanunk, hogy egy radikális szabályozási modellváltásnak vagyunk tanúi,⁹ amelynek lényege a vállalkozási szemléletű jogalkotás és jogalkalmazás, azaz a rendelkezések főszabály szerint a jogalanyok között nem tesznek különbséget azon az alapon, hogy természetes személyről van szó, vagy professzionális gazdasági társaságról. Mindezek alapján a törvény kifejezetten törekszik megerősíteni a magánautonómiát és a felelősségteljes döntéseket, amelyek általánosságban visszavezethetők arra a szociáletikai kiindulópontra, amely az egyén világgal és Istennel kapcsolatos viszonyrendszerét próbálja leírni. Az egyenjogúság és a mellérendeltség elvének kimondása pedig mindenképpen arra mutat a fentiekben részletezett öntudat és felelősségteljes döntések együttesével, hogy az emberek szükségképpen egymással nem csak kötetmi viszonyaikban, hanem általánosságban is szövetséget kötnek, amely szövetség értelemszerűen vezet el egymás érdekeinek felismeréséig, a felismerésen túl ezen érdekek figyelembe vételéig és ezáltal a polgári jogi viszonyaikban saját szabadságuk kiteljesedésén túl mások szabadságának kiteljesedését is szolgálják. Ez a szabadság tehát nem öncélú, a személyi és vagyoni viszonyok értelemszerűen magukban hordozzák a bennük rejlő igények kielégítését, amelyek a másik fél viszonylatában segítik elő sajátjuk boldogulását. Éppen ezért a Ptk. 1:1 §-a kimondja, hogy a törvény a mellérendeltség és egyenjogúság elve szerint szabályozza a személyek alapvető vagyoni és személyi viszonyait. A fenti logikai levezetés e körben két példával is megvilágítható.

A személyi viszonyok tekintetében például a családjog részletszabályai a személyi viszonyok kiteljesedését szolgálja felismerve az ember zoón politikon lényét, azaz társas lény mivoltát és szeretet- éhségét. Az ember szabadságát és boldogságát az egyenjogúságon és mellérendeltségen alapuló, kegyelemmel teljes családalapítás szolgálhatja és szolgálja. A családalapítás, a házasság tehát nem más, mint az ember társas lény mivoltából fakadó „társ- igény” kielégítése, mint személyi viszonyrendszer. A házasság pedig keresztyéni

8 BOÓC Ádám: Gondolatok az alapelvek szerepéről Magyarország új Polgári Törvénykönyvében. In: GRAD-GYENGE Anikó (szerk.): *Szociális elemek az új Ptk.-ban*. Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum VII. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2013. 13. pp.

9 KEMENES István: Értéktörzés az új Polgári Törvénykönyv szerződési jogában. In.: CSEHI Zoltán – KOLTAY András – LANDI Balázs – POGÁCSÁS Anett (szerk.): *(L)ex cathedra et praxis- Ünnepi kötet Lábady Tamás 70. születésnapja alkalmából*. Budapest, Pázmány Press, 2014. 146. p.

FAZAKAS ZOLTÁN JÓZSEF

értelemben a szereteten alapuló, a szeretet parancsán nyugvó szövetség, Istentől rendelt ajándék, áldás, amely ajándék és áldás felismerése és elfogadása magában hordozza Isten igéinek elfogadását és a szeretet parancsának való engedelmisséget. A Ptk. IV. könyve ezen felismerést kodifikálja akkor, amikor a saját alapelvi rendelkezései¹⁰ között kimondja, hogy alkalmazása során a családi és az egyéni érdek összhangját biztosítva kell eljárni, a védtelen gyermekek érdekei és jogai fokozott védelemben részesülnek, a házastársak egyenjogúak jogaik és kötelezettségeik egyenlők, ugyanakkor a családi jogviszonyokat méltányosan és az érdekei érvényesítésében gyengébb fél védelmét¹¹ figyelembe véve kell rendezni. Mindezen tételek egyértelműen és maguktól értetődően a szeretet parancsából fakadnak.

A vagyoni viszonyok magyarázata könnyebben végezhető el közgazdasági szempontú vizsgálattal, azonban ahogyan azt a későbbiekben látjuk, ezen vizsgálat is elvezet a felebaráti, mi több testvéri szeretet etikai, isteni parancsához. A vagyoni szempontú vizsgálat a fenti szabadságon és szövetségen alapuló logikai rend szerint nem csak a szerződési szabadság elvének kimondásához vezet el, hanem a szabadság azon tételének kimondásához is, amely nem pusztán a szerződéses fél, a szerződés tárgyának szabad megválasztásában manifesztálódik,¹² hanem a kötelelem, mint szabadság és a szabadság alanyainak tényleges szolgáltóját és szolgálatát is jelenti. Azaz a kötelelem egyrészt a szabadság elérésének eszköze, másrészt annak eredménye is egyben amely annak alanyait szolgálja.

Ebben az esetben a szövetség ténylegesen *pacta sunt servanda*,¹³ nemcsak a felek közötti quasi jogforrás, hanem ténylegesen felek közötti jogszabály, törvény, annak minden formális ismervével és szerkezeti elemével, azaz rendelkezik hipotézissel, diszpozícióval és szankcióval. A szankció, mint joghátrány és mint szövetségre szorító erő illusztrálásra alapelvi szinten a Ptk. 6:62. §-ra, különösen annak (5) bekezdésére kell utalnunk. A Ptk. szerint ugyanis a felek kötelesek már a szerződéskötési tárgyalások alatt, azaz már a szövetségkötésük kezdeti szakaszában, továbbá a szerződés megkötésénél, fennállása alatt és megszüntetése során együttműködni és tájékoztatni egymást a szerződést érintő lényeges körülményekről. Amennyiben a jogviszony létrejön, a szövetség megkötetik, azaz mind a hipotézis és mind a szankció működik, a kötelezettséget megszegni tilos, ellenkező esetben kártérítési felelősség áll fent. Alapelvi jelentőségű és a fenti etikai tanításon alapul azonban az (5) bekezdés, amely a szövetség megkötésének elmaradásakor is szankciót fűz azzal szemben, aki az idézett kötelezettséget a tárgyalások során

---

10 4:1-4:4. §§

11 SZEIBERT Orsolya: Házastársak, életársak, szülők és gyermekek egymás iránti támogatási kötelezettsége a Ptk. Családjogi könyvében. In: GRAD-GYENGE Anikó (szerk.): *Szociális elemek az új Ptk.-ban*. Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum VII. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2013. 114-115. pp.

12 Ptk. 6:59. §

13 KEMENES István: Értékkörzés az új Polgári Törvénykönyv szerződési jogában. In.: CSEHI Zoltán – KOLTAY András – LANDI Balázs – POGÁCSÁS Anett (szerk.): *(L)ex cathedra et praxis- Ünnepi kötet Lábady Tamás 70. születésnapja alkalmából*. Budapest, Pázmány Press, 2014. 147-148. pp.

MAGYARORSZÁG POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYVÉNEK EGYES ALAPELVI RENDELKEZÉSEI ...

megszegte, azaz ezen fél köteles a másik fél ebből fakadó kárát a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség általános szabályai szerint megtéríteni. Ezen alapelv tehát egyszerre represszív, elvégre tényleges hátrányt fűz a féllel szemben, másrészt preventív szankció, kikényszerítve a szövetség, a kötelelem, a felek közötti quasi jogszabály teljesítését.¹⁴

Egy egyszerű adásvételt példaként véve rögzíthetjük, hogy a jogviszonyban szükségképpen van egy szerzési és egy eladási igény, mint gazdasági tényhelyzet és szerepet kap többek között a szerződési szabadság fentebb ismertetett elvi jelentőségű klauzulája, amely ezen igény kielégítését szolgálja aképpen, hogy az a forrásokkal (jelen esetben a vétel tárgya az egyik igény kielégítéséhez szükséges forrás, míg a másik oldalról a pénzeszköz jelenti a gazdasági forrást) rendelkező feleket hozza össze. Az eladó az adásvétel során pénzeszközhöz jut, amellyel saját további jogügyletei során teremt gazdasági alapot céljai és ezáltal szabadsága eléréséhez, kiteljesedéséhez, míg a vevő dologhoz jut, amely ezt az általa korábban felismert célt és szabadságot hivatott szolgálni.

A jogviszony létszakaszai tekintetében, a fentebb ismertetettek szerint jogunk etikai követelményként rögzíti többek között az együttműködési és tájékoztatási kötelezettség, a jóhiszeműség és tisztesség elvének betartását, amely a felebaráti szeretet parancsának elvi jelentőségi megfogalmazása is egyben. Az eladó a teljesség igénye nélkül többek között például jog- és kellékszavatossággal tartozik a vevő irányába, nem hallgathat el lényeges információkat, mint a vevő döntését befolyásoló körülményeket, azaz információból fakadó előnyével nem élhet vissza, szolgálnia kell a másik felet, mint vele egyenrangú partnert. Az eladónak tehát a vevő érdekét szolgálnia kell, ez a szolgálat pedig belátható a saját (tenn magad) érdekének felismerésén túl a vevő (felebarátod) érdekének felismerésén túl annak tényleges és produktív szolgálatáig. Nyilvánvaló, hogy a vevőnek is elő kell adnia a teljesítőképességéhez szükséges fedezetre vonatkozó tényeket, nem hallgathat el információkat, szerződéses vállalásait teljesítenie kell, ezáltal szolgálva az eladói érdeket.

A magánautonómia kiteljesítése tehát a gazdasági és személyi igényhelyzetek felismeréséből fakad, amely emberi és társadalmi cselekvéseket eredményez, amely jogviszonyokkal teljeseedik ki, amely szükségképpen hatással van a társadalom minden részére.¹⁵ Ezen felismerés által teljeseedik ki a szerződési szabadság elve, a családjogi viszonyok megfelelő kodifikációja, de ugyanezen elv vezet a társulási szabadság elvének kimondásához is, valamint annak közös célban, nevezetesen gazdasági tevékenység folytatásában, mint szövetségben való kodifikációjához.¹⁶ A társulási szabadság pedig

14 A szankciók jellegéről, illetve a jogszabály szerkezeti felépítéséről lásd különösen: SZABADFALVI József: A jogszabály. In: SZABÓ Mikós: *Bevezetés a jog és államtudományokba*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2001. 57-70. pp.

15 SZABÓ Miklós: Jogviszony és felelősség. In: SZABÓ Mikós: *Bevezetés a jog és államtudományokba*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2001. 151-171. pp.

16 3:88. § (1) A gazdasági társaságok üzletszerű közös gazdasági tevékenység folytatására, a tagok vagyoni hozzájárulásával létrehozott, jogi személyiséggel rendelkező vállalkozások, amelyekben a tagok a nyereségből közösen részesednek, és a veszteséget közösen viselik.

FAZAKAS ZOLTÁN JÓZSEF

adott esetben mind vagyoni mind személyi viszonyokat egyszerre szabályoz pl. a személyegyesítő közkereseti társaságok esetén, amelyben szintén fellelhetjük az érdekek kölcsönös felismerését és azok egymás irányába való vagyoni szolgáltatón túl a személyes szolgáltatón, mint szövetséget.¹⁷ A magánautonómia tehát az egyéni és társas szabadság kiteljesedésének eszköze, amely a legtöbb esetben érdek felismeréseken és azok szolgáltatán, kielégítésén alapul. Ezt a magánautonómiát a Ptk. bevallottan csak akkor korlátozza, amikor a korlátozás az igazságosság, ezáltal a teológiai értelemben vett felebaráti szeretet érdekében indokolt és szükséges. Ilyen korlátokat zömmel fogyasztóvédelmi semmisségi kitételek esetén láthatunk, amelyek a gyengébb fél érdekében teremtenek egyensúlyi helyzetet,¹⁸ valamint az általános szerződési feltételek körében,¹⁹ ezáltal teremtve meg az igazi mellérendeltséget és egyenjogúságot, szövetséget a cél elérése érdekében többletjogokat adva a gyengébbnek. Az említett semmisségi klauzulákon túl a Ptk. az igényhelyzetek kielégítését célul tűző jogviszonyok, mint érdekszövetségek szabályai között diszpozitív rendelkezésekkel törekszik az egyéni és társas célok kielégítését megfelelően szolgálni, igazodva a felek valós érdekeihez, akaratahoz.

A másik fél érdekének felismerése és védelme fentiekkel összhangban álláspontom szerint azzal kálvini tanítással hozható összhangba, amely az egyén kiválasztottságát hirdeti, de nem felejtkezik meg arról, hogy az ember társas lény. Ezzel a premisszával magyarázható a Ptk.-ban kiinduló koncepcionális tételként szabályozott piacgazdaság modellje és a kálvinizmus közötti azon összefüggés, amelynek alapját a predestináció és az abból fakadó egyéni kiválasztottság, mint a magánautonómia akarati alapja képezi. Ez az akarati alap a gazdasági életnek, mint jogviszonyok összességének alapja, amely szükségképpen eredményeket hordozó és eredményeket célzó jogviszonyok összességét jelenti végső soron. A piacgazdaság nem képzelhető el társadalom, mint egyének összessége nélkül, akiknek akarata képezi tehát a gazdasági forgalmat, mert ez az akarat jelenti a forgalom alapjait jelentő igényhelyzeteket. Az egyéni akarat, mint a magánautonómia alapja azonban nem képzelhető el lélek és etikai normák nélkül, amely normák közül a felebaráti szeretet és felelősség képezi a reformáció alapját és hatása Ptk.-ban is kimutatható. Fazakas Sándort idézve: „*Szemben a középkori egyház világból kivonuló szerzetesi kegyesség– és aszkézis-eszményével, a reformáció a szeretet kettős parancsa alapján kívánta nyilvánvalóvá tenni, hogy az ember társas lény, aki felebarátjáért felelősséggel tartozik. A*

17 3:138. § [A közkereseti társaság fogalma]

Közkereseti társaság (kkt.) létesítésére irányuló társasági szerződés megkötésével a társaság tagjai arra vállalnak kötelezettséget, hogy a társaság gazdasági tevékenységének céljára a társaság részére vagyoni hozzájárulást teljesítenek, és a társaságnak a társasági vagyon által nem fedezett kötelezettségeiért korlátlanul és egyetemlegesen helytállnak.

18 KEMENES István: Értéktörzés az új Polgári Törvénykönyv szerződési jogában. In.: CSEHI Zoltán – KOLTAY András – LANDI Balázs – POGÁCSÁS Anett (szerk.): *(L)ex cathedra et praxis- Ünnepi kötet Lábady Tamás 70. születésnapja alkalmából*. Budapest, Pázmány Press, 2014. 146. p.

19 FAZEKAS Judit: Az általános szerződési feltételek és a tisztességtelen szerződési kikötések szabályozása a magyar polgári jogban. In.: CSEHI Zoltán – KOLTAY András – LANDI Balázs – POGÁCSÁS Anett (szerk.): *(L)ex cathedra et praxis- Ünnepi kötet Lábady Tamás 70. születésnapja alkalmából*. Budapest, Pázmány Press, 2014. 269-284. pp.

MAGYARORSZÁG POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYVÉNEK EGYES ALAPELVI RENDELKEZÉSEI ...

*világ a hit megélésének és a bivatásként értelmezett, világot formáló-alakító munkavégzésnek (evilági aszkézis) a színtere – aki erről lemond, Isten tervének szegjül ellen.*²⁰

Az idézet logikáját követve juthatunk el a felebaráti szeretet és felelősség tételéből az egyensúlyi helyzethez, a mellérendeltséghez, az egyenjogúsághoz, valamint annak adott esetben történő törvény általi kikényszerítéséhez a semmisség eszközei, vagy a klaudikáló kógencia által. A gazdasági viszonyok közötti érdek felismerések és együttműködési kötelezettség ellenére a felek akarata magukban hordoz érdekellentéteket, illetve egyensúlyhiányos helyzeteket is. Önmagában véve az igény és annak kielégítése is egymással ellenirányú hatásokat, konfliktust tételez fel, de az egyensúlyi helyzet, főleg vagyoni viszonyok esetében indokoltá teszik a Ptk. szerint is a törvényi beavatkozást a fentiekben ismertetett módon a gyengébb fél érdekében a valódi egyensúly és egyenjogúság megteremtése érdekében.

A fenti megállapítás teológiai magyarázatát, kálvini hatását nem lehet eléggé hangsúlyozni még akkor sem, hogy ha a kodifikáció során Kálvin neve vélelmezhetően el sem hangzott.²¹ A gyengébb fél ugyanis Kálvin szerint „*a te szegény testvéred*” (5Móz 15,9.11) és ez a felismerés annak ellenére hatott a törvényhozóra, hogy hatása a törvénykönyv egészén kimutatható. Fazakas Sándor szerint: „*A birtokos szerkezet a szegény és gazdag találkozásának olyan szintjét feltételezi, ahol a segítségnyújtás és annak elfogadása, a kommunikáció, a javakban való közös részvétel és az egzisztenciális egymásra utaltság Isten előtti közösségvállalással formálja ezt a kapcsolatot, és ahol nem történhet meg az, hogy a szegény a peremre szorul, a gazdag pedig kivonja magát a felelősség alól. Ez a gazdag és a szegény kapcsolatának már olyan dimenziója, amelyben e kapcsolat élő organizmusként tekinthető, communióként a szó szoros értelmében, s amelyben „lelki csoda megy végbe. Ez pedig az élő hit konzekvenciája.*”²²

A gyengébb fél védelme tehát nem csak és kizárólag szociális tanítás, illetve családjogi alapelve, hanem egyben a Ptk. szociális piacgazdasági modelljének egyik alapja is kálvini értelemben, figyelemmel a méltányosságra és igazságosságra törekvő gazdaság kálvini elveire. Ezen elvek érvényesülése tehát a Ptk.-ban több helyen is kimutatható annak ellenére, hogy a szociális piacgazdaság modellje a II. világháborút követően kialakult gondolatkör, amelyben közvetve kimutatható a Kálvinnal való kapcsolat is melynek kifejtése terjedelmi korlátok miatt nem lehetséges.

20 FAZAKAS Sándor: Kálvin szociáletikája. In: FAZAKAS Sándor: *Kálvin időszerűsége. Tanulmányok Kálvin János teológiájának maradandó értékéről és magyarországi hatásáról.* Budapest, A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, 2009. 113. p.

21 Érdekességként megemlítendő, hogy a kodifikáció egyik nemzetközi mintája a Holland Királyság Polgári Törvénykönyve (Burgerlijk Wetboek) volt. Hollandia jogalkotására érezhető hatást gyakoroltak a kálvinizmus elvei már csak arra is figyelemmel, hogy a kálvinizmus államvallás volt, illetőleg egyházi alapon szerveződött pártok voltak a törvényhozásban a II. világháború végéig a reprezentatív politikai erő. Közvetett módon tehát a kálvini gondolkodás a Holland Polgári Törvénykönyv mintaként való felhasználásával is megjelenhetett a magyar kodifikáció során.

22 FAZAKAS Sándor: Kálvin szociáletikája. In: FAZAKAS Sándor: *Kálvin időszerűsége. Tanulmányok Kálvin János teológiájának maradandó értékéről és magyarországi hatásáról.* Budapest, A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, 2009. 128. p.

FAZAKAS ZOLTÁN JÓZSEF

Az erősebb és gyengébb tehát, akár vagyoni (pl. multinacionális társaság- fogyasztó jogviszonyban), akár személyi jogviszonyokban (szülő- gyermek viszonyban) is vizsgáljuk az élethelyzeteket, mint jogi tényeket egyaránt azonos méltósággal rendelkezik, kálvini értelemben egyaránt Isten az Ura. Az erősebb ereje kálvini értelemben Istentől nyert tény, áldás, bizalom, felelősség, amelyből az a felelősség fakad, hogy az erővel, mint joggal nem élhet vissza (vö. Ptk. 1:5 § (1) bekezdés), nem kényszeríthet, fenyegethet, nem élhet vissza helyzetével, erejével a gyengébbel, mint testvérével szemben. (vö. a teljesség igénye nélkül: 6:91. §- a tévedés, megtévesztés, jogellenes fenyegetés körei, a 6:95-107. §§-k, de különösen pl. az uzorás szerződés,²³ feltűnő értékaránytalanság esetköre, tisztességtelen szerződési feltételek esetei stb.). Ezen tanítás egyértelműen megjelenik többek között az Első Könyvben, a Hatodik Könyv VI. Címében az érvénytelenségre vonatkozó rendelkezésekben, de kimutatható a Negyedik Könyvben, a családjogi szabályok összességének elvi koncepciójában is (gondoskodási, tartási kötelezettség, számadási kötelezettség stb.).

Fazakas Sándor szerint: „Isten a gazdagságban (tárgyunkban az erősebb fél helyzetében, előnyében: megjegyzés: a szerző) a gazdag hitét próbálja meg: mennyire képes a felebaráti szeretetet és embertársi felelősséget a szegénnyel szemben megélni?”²⁴ A hitnek ez a próbája összességében a kálvini szociáletikai tanításokkal és az ember társas lény mivoltával vezet el ahhoz a felismerésig, hogy a felek testvérek, felebarátok, egymásra vannak utalva, kölcsönösen szolgálniuk kell egymást, szövetséget kell kötniük céljaik elérése érdekében. Ezen megállapítás alapját végső soron az a kálvini tanítás adja, hogy a lelki és vagyoni javak Istentől teremtettek és az emberre bízottak, amely rábízás felelősséget jelent és szolgálatot felebarátaink, testvéreink irányába és elszámolási kötelezettséget Teremtőnk felé. Hangsúlyozni kell egyebekben, hogy a tárgyi kérdés rendezését Kálvin nem kizárólag az individuális és perszonáletikai síkon szemléli és vizsgálja, hanem szükségesnek tartja a kérdés strukturális szinten való rendezését, biztosítását, azaz a szociáletikai megközelítése egyben program, amely program a jog eszközeivel való rendezést vonja maga után a bevezetőben is rögzített értékelvek közötti jogalkotói választás útján.

Álláspontom szerint ezen kálvini hatások a fentebb ismertetett módon a Ptk. szellemiségében kimutathatók, adott esetben alapvető szinten szabályozottak, továbbá kimutathatók a Ptk. egyes jogviszonyokra vonatkozó rendelkezéseikben is. A Ptk.-ban rögzített és jelen dolgozatban levezetett elvek, különösen az Első Könyvben megfogalmazottak, mint az egész törvényre irányadó rendelkezések, ezeken belül hangsúlyozot-

23 GELLÉN Klára: A másik fél helyzetének kihasználásával kötött szerződések a Magánjogi Törvényjavaslattól napjainkig. In.: PUSZTAHELYI Réka (szerk.): *A magánjogi kodifikáció eredményei*. Miskolci Konferenciák. Miskolc, Novotni Alapítvány, 2010. 19-31. pp. POMEISL András József: Mikor uzor a usura. In.: CSEHI Zoltán – KOLTAY András – LANDI Balázs – POGÁCSÁS Anett (szerk.): *(L)ex cathedra et praxis- Ünnepi kötet Lábady Tamás 70. születésnapja alkalmából*. Budapest, Pázmány Press, 2014. 205-219. p.

24 FAZAKAS Sándor: Kálvin szociáletikája. In: FAZAKAS Sándor: *Kálvin időszerűsége. Tanulmányok Kálvin János teológiájának maradandó értékéről és magyarországi hatásáról*. Budapest, A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, 2009. 126. p.

MAGYARORSZÁG POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYVÉNEK EGYES ALAPELVI RENDELKEZÉSEI ...

tan a mellérendeltség és egyenjogúság elve, a jóhiszeműség és tisztesség követelménye valamint a joggal való visszaélés tilalma megfogalmazása a négyszázötven éves kálvini gondolatok hatásainak kodifikációs leképeződései.

Ez a kálvini szellemiség és eszmei alap, valamint a szociális piacgazdasági társadalmi modell és a magánautonómia kálvini értelmezése közvetlen segítséget adhat a jogalkalmazás számára. Mindezek alapján tehát az alapelvek értelmezése emberközpontúvá válik és szubjektív emberi körülmények vizsgálati kötelezettségét rója majd a jogalkalmazók számára, függetlenül a jogalkalmazás minőségétől, azaz függetlenül attól, hogy egy jogvita eldöntésére hivatott bíró értelmezi azt, vagy adott esetben a jogaival öntudatosan élő polgár. Ennek megfelelően csatlakozni kíván a szerző Hamza Gábor 2014. november 10-én a „Kálvinizmus ma” konferencián tett felvetéséhez, javaslatához, vitaindításához, hogy kívánatos lenne a fenti tények okán egy teológiai- etikai szempontú kommentár, törvényt magyarázat elkészítése, megvitatása. Ezen felvetés indokoltságát alapozza meg az a tény, a Kálvin magát a törvényt is a fentebb ismertetett szövetségként kezeli, Isten ajándékának tartja, amely a kegyelem kiteljesedését hivatott szolgálni,²⁵ azaz a teológiai szemlélet a jogalkalmazás során is kiemelt jelentőséggel bír.

Fazakas Zoltán József jogász diplomáját 2007-ben Miskolcon szerezte, 2011 óta ügyvédként dolgozik, a Budapesti Ügyvédi Kamara tagja. 2007 óta a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karán a jogtörténeti tanszék oktatója.

---

25 FAZAKAS Sándor: Kálvin szociáletikája. In: FAZAKAS Sándor: *Kálvin időszerűsége. Tanulmányok Kálvin János teológiájának maradandó értékéről és magyarországi hatásáról*. Budapest, A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, 2009. 111. p.

FAZAKAS ZOLTÁN JÓZSEF

Comparison of the general principles of the Civil Code and the doctrines of Calvin

The relationship between Law and morality, Law and ethics has been the subject of the jurisprudential and theological thinking since the ancient times. The doctrines of Calvin are also in the focus of the constitutional jurisprudence, his tenets about the public law are generally known. However, Calvin also had important ethical-moral doctrines about the private life which doctrines could have an effect on the codification of the new Civil Code of Hungary. The essay focuses on the most important general principles of Civil Code, especially the principle of cooperation, equality and the principle of protection of the weaker partner. The comparison has two examples from the Family Law and the Contractual Law, which examples can illustrate the effects of the socioethical doctrines of Calvin in the modern Hungarian Civil Law.

József Zoltán Fazakas dr.iur. graduated at the University of Miskolc in 2007, since 2011. he works as attorney-at-law as member of the Budapest Bar Association. Since 2007, he works as lecturer at the Pázmány Péter Catholic University, Faculty of Law, Department of Law History.

Magyar Balázs Dávid

KÁLVIN JÁNOS A CSALÁDI ÉS HÁZASSÁGI JOG REFORMÁTORA – EGYKOR ÉS MA

1. Bevezetés

Hazánkban a szocializmus rendszerének egyik legsajnálatosabb alaptétele volt, hogy a vallás magánügy. A keresztyénség felfogása ezzel szemben az, hogy a vallás az emberiség legszemélyesebb közügye. Az egyház léte maga a *Politikum*, ezért „őrállói tisztének”¹ (Ez 3,17) tesz eleget akkor, amikor az emberek ügyeit érintő meghatározó kérdésekben véleményt nyilvánít.² Az Országgyűlés által 2011. április 25-én elfogadott Magyarország Alaptörvényének tanúsága szerint „*az állam és az egyházak különváltan működnek*” (VII. cikk 2.), mégis a két entitás közös feladata és felelőssége, hogy a politikai és jogi gondolkodás mellett, az állampolgárok szellemiségében is jelentős váltoállítás következzen be.

A jogbölcséleti és a jogfilozófiai kutatások azt mutatják, hogy a jog egy olyan világtrend érvényesítése mellett kötelezi el magát, amely elsősorban teológiai és erkölcsi vonatkozással bír. Nem véletlen tehát, hogy a jog többnyire rokon vonásokkal rendelkezik a különböző magatartásformák teológiai-erkölcsi szabályozásával.³ Kétségtelen, a jog kikényszerítésében többnyire nem a normák etikai tartalma játszik döntő szerepet, a jogszabályok kimunkálása során azonban mindinkább megfogalmazódik az a társadalmi igény, hogy a születendő norma ne csupán törvényes, hanem erkölcsi értelemben igazságos is legyen. Ily módon helyes és érvényes Bíró György és Lenkovics Barnabás megállapítása, akik az *Általános tanok* című munkájukban a polgári jog alapelveit definiálva hangsúlyozzák: „*az igazságosság [...] etikai kategória, így az a jog, amely nem törekszik valamely közösségben kialakult erkölcsi intézmény, követelmény érvényesítésére, nem lesz maradandó.*”⁴

A keresztyén erkölcsi élet megújításában nagy szerepe volt a protestantizmusnak. A reformátorok közül Kálvin János (1509–1564), genfi egyházszervező fellépése jelentős változást eredményezett a kora-újkori államok társadalmi, gazdasági és politikai

1 „Emberfia! Őrállóvá tettelek Izráel házában. Ha ígét hallasz tőlem, figyelmeztess őket az én nevemben!”

2 A református egyház és a politika kapcsolatához legbővebben lásd: NITRAUW, BEN F. – HÖRCSIK RICHÁRD (szerk.): *Protestáns keresztyének a politikában*. Sárospatak, 1992, A Sárospataki Református Kollégium és a Református Politikai Szövetség kiadása.

3 Lásd: BÓDIG MÁTYÁS: Természetjog és pozitívizmus. In: Szabó Miklós (szerk.): *Fejezetek a jogbölcséleti gondolkodás történetéből* (Prudentia iuris XII.). Miskolc, 1999, Bíbor Kiadó, 3–17.; –Vö. HÁMORI ANTAL: Az erkölcs és a jog kapcsolata. In: *Deliberationes* V–VI. (2012/2–2013/1), 35–39.

4 BÍRÓ GYÖRGY – LENKOVICS BARNABÁS: *Általános tanok*. Miskolc, ³2001, Novotni Kiadó, 69.

MAGYAR BALÁZS DÁVID

életében.⁵ Kálvin jogászként, gyülekezeti lelkipásztorként jól ismerte a nagyvárosok céhes tömörüléseit, valamint a különböző gazdasági és kereskedelmi kapcsolatokat is.⁶ Az egyházi és az „állami” törvények kodifikátoraként pedig elévülhetetlen érdemeket szerzett abban, hogy például a családi és házaseletet szabályozó jogi aktusok gondolatosságát, a különböző politikai és gazdasági megfontolások mellett, komoly teológiai és erkölcsi princípiumok is meghatározzák.⁷

Kálvin nem írt tartalmi és formai szempontból rendszerbe foglalt szociáletikát.⁸ Sokszínű egyház- és társadalomformáló szolgálata során közzétett prédikációit, bibliakommentárjait és teológiai traktátusait vizsgálva, azonban feltárul előttünk etikájának sajátos hármas (Ige – teológia – szituáció) rendszere. A dolgozat abban a meggyőződésben született, hogy Kálvin reformációjának maradandó értékei átszövik hatályos jogszabályainkat, különösképpen is a házasság fogalmára, illetve a családi és társas együttélésre vonatkozó rendelkezéseket.

2. A családi élet megújítása

2.1. *A családi és házaselet védelme Kálvinnál*

Kálvin János irodalmi munkásságát áttekintve látható, hogy reformátori működését végigkísérte a családi élet megújítására való törekvése. Főművének, az *Institutio Religionis Christianae* első⁹ (1536), majd hatodik¹⁰ kiadásában (1559), a *Genfi Artikulusok*ban¹¹ (1537),

5 Kálvin teológiájának társadalmi relevanciájáról újabban lásd: JAKAB LÁSZLÓ TIBOR (szerk.): *Kálvin társadalmi reformgondolatainak időszzerűsége* (KDNP PM tanulmányi füzetek II.). Budapest, 2009, KDNP Protestáns Műhely kiadása.

6 McGRATH, ALISTER E.: *A Life of John Calvin. A Shaping of Western Culture*. Oxford, 1990, Blackwell Publishing Ltd, 90.

7 BOHATEC, JOSEF: *Calvin und das Recht*. Feudinggen, 1934, Buchdruckerei und Verlagsanstalt G. M. B. H., 211.; KINGDON, ROBERT M.: Calvinus Legislator: The 1543 'Constitution' of the City-State of Geneva. In: Neuser, Wilhelm H. (ed.): *Calvinus Servus Christi (Papers presented at international Congress on Calvin Research, Budapest, August 25–28, 1986.)*. Budapest, 1988, Presseabteilung des Ráday-Kollegiums, 225–233.

8 Vö. FAZAKAS SÁNDOR: Kálvin szociáletikája. In: uő. (szerk.): *Kálvin időszzerűsége. Tanulmányok Kálvin János teológiájának maradandó értékeiről és magyarországi hatásáról*. Budapest, 2009, Kálvin Kiadó, 104–139.

9 CALVINUS, IOHANNES: *Christianae Religionis Institutio* (1536). In: Baum, Guilielmus–Cunitz, Eduardus–Reuss, Eduardus (ed.): *Ioannis Calvini opera quae supersunt omnia*. Vol. 1., Brunsvigae, 1863, 9–248. –Vö. VICTOR JÁNOS (ford.): *Kálvin János Institutioja 1536* (Budai Gergely szerk.: Református Egyházi könyvtár XIX.). Budapest, 1936, A Magyar Református Egyház kiadása, 248–252.

10 CALVINUS, IOHANNES: *Institutionis Religionis Christianae* (1559). In: Baum, Guilielmus–Cunitz, Eduardus–Reuss, Eduardus (ed.): *Ioannis Calvini opera quae supersunt omnia*. Vol. 2., Brunsvigae 1864, 1–1118. –Vö. KÁLVIN JÁNOS: *A keresztyén vallás rendszere*. 1. kötet, Budapest, 1995, Kálvin Kiadó, IV. xix. 37., 743–746.

11 CALVIN, JEAN: Articles concernant l'organisation de l'Eglise Genève. In: Baum, Guilielmus–Cunitz, Eduardus–Reuss, Eduardus (ed.): *Ioannis Calvini opera quae supersunt omnia*. Vol. 10.,

az *Ordonnances Ecclesiastiques*ban¹² (1541), a *Tridenti zsinat határozatainak áfolatában*¹³ (1545), *Házassági Szabálygyűjteményében*¹⁴ (1546) valamint Pál apostolnak az *Efézusiakhoz írott* leveléhez fűzött *bibliamagyarázatában*¹⁵ (1548) és *igehirdetésében*¹⁶ (1558) részletesen foglalkozott a társas együttélés kérdéskörével. (A reformátor műveinek áttekintéséhez ld. a dolgozat 1-2. sz. Függelékét.) Kálvin ugyanis az ideális várost, ahol a lakók Krisztust követik, Genfben szerette volna létrehozni. A hitvalló élet számára nem volt más, mint az élet istentiszteletének gyakorlati megvalósítása. A *genfi Konzisztórium* (egyházi bíróság) moderátoraként jól ismerte a gyülekezeti tagok vallásos-erkölcsi problémáit, ezért szociális és pedagógiai törekvéseinek legfontosabb kiindulópontja a helyes keresztyén családi élet (házasság és gyermeknevelés) kérdéseinek egyértelmű tisztázása volt.¹⁷

A református közösségek – már jóval Kálvin genfi fellépését megelőzően – minden férfitől és nőtől elvárták, hogy házassági kapcsolatban éljen egy vele egykorú nővel, illetve férfival.¹⁸ Nem meglepő tehát, hogy Kálvin meggyőződése szerint a családi élet azon a

Brunsvigae, 1871, 5–14.; –Vö. NAGY SÁNDOR BÉLA: Zsinati javaslatok a genfi egyházban 400 évvel ezelőtt. In: *Sárospataki Református Lapok* XXXIII. (1938/33), 161–162., uo. 34. sz. 165., uo. 36. sz. 174., uo. 39. sz. 191., uo. 40. sz. 195–196., 195.; KÁLVIN JÁNOS: A sákramentumok kiszolgáltatásának s a házasság megszentelésének módja (1542). In: Czeglédy Sándor (szerk.): *Kálvin János kisebb művei* (Antal Géza szerk.: Református Egyházi Könyvtár IX.). Pápa, 1912, A Magyar Református Egyház kiadása, 83–95.

12 CALVIN, JEAN: *Ordonnances Ecclesiastiques de l’Église de Genève de 1541*. In: Baum, Guilielmus–Cunitz, Eduardus–Reuss, Eduardus (ed.): *Ioannis Calvini opera quae supersunt omnia*. Vol. 10., Brunsvigae, 1871, 15–30. –Vö. NAGY SÁNDOR BÉLA: Kálvin egyházkormányzati alapelvei a gyakorlatban. Különös tekintettel a genfi egyház 1541. évi ordonnance-aira. In: *Theologiai Szemle* Új folyam III. (1959/9–10.), 327–341.

13 KÁLVIN JÁNOS: *A tridenti zsinat határozatainak áfolata*. Pápa, 1909, A Magyar Kálvin-fordítók Társaságának kiadása, 170–173.

14 CALVIN, JEAN: *Projet d’ordonnance sur les Mariages*. In: Baum, Guilielmus–Cunitz, Eduardus–Reuss, Eduardus (ed.): *Ioannis Calvini opera quae supersunt omnia*. Vol. 10., Brunsvigae, 1871, 33–44.

15 CALVIN, JOHN: *Commentary on Ephesians* (Calvin’s Commentaries Vol. 21.). Grand Rapids, 2009, Baker Books, 303–337. (A továbbiakban: *Comm. on Ephesians*)

16 CALVIN, JOHN: *Sermons on the Epistle to the Ephesians*. Edinburgh, 1987, The Banner of Truth Trust. (A továbbiakban: *Serm. on Ephesians*)

17 Lásd: MAGYAR BALÁZS DÁVID: „Genf városának világító lámpásként kellene ragyognia.” A keresztyén házasság és gyermeknevelés társadalomformáló szerepe Kálvin Efézus kommentárjában és igehirdetésében. In: G. Szabó Botond (szerk.): *Tanulmányok Kálvinról és magyarországi jelenlétéről*. Debrecen, 2011, A Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárának kiadása, 20–37.; uő.: „Calvinus Tyrannus?” Adalékok a genfi Konzisztórium létrehozásának történeti, teológiai és etikai aspektusaihoz. In: *Theologiai Szemle* Új folyam LV. (2012/1), 4–12.; uő.: „Honora patrem tuum et matrem” Kálvin János neveléstanának újszövetségi vonatkozásai, különös tekintettel a keresztyén házasság és házirend kérdésére. Betekintés Kálvin János társadalmi nevelésének rendszerébe és legfontosabb forrásaiba (III. rész). In: *Református Szemle* CVI. (2013/3.), 256–282.; Kálvin János és a genfi házassági jog és etika szabályozásához újabban lásd: MAGYAR BALÁZS DÁVID: Házasság és válás a kora-újkorú Genfben. Betekintés a Konzisztórium, mint házassági bíróság működésébe Antoine Calvin és Anne Le Fert válópere alapján. In: *Theologiai Szemle* Új folyam LVII. (2014/3), 141–155.

18 Lásd: PERSONS, MICHAEL: *Reformation Marriage. The Husband and Wife Relationship in the Theology of Luther and Calvin*. Edinburgh, 2005, Rutherford House, Előszó 1–7.

MAGYAR BALÁZS DÁVID

bölcsen megállapított házassági kapcsolaton nyugszik, amely által Isten jogot formál az emberi, társas együttélés legalapvetőbb rendjének és módjának szabályozására.¹⁹ Kálvin szemében a házasság az egész emberi nemzetség példája alapján egy olyan „speciális személykapcsolat”, amely egy férfi és egy nő, önkéntes, testi, lelki, példamutató és felelősségteljes társas kapcsolatát jelenti.²⁰ S bár kétségtelen, a reformátor meggyőződése szerint a házasság nem tekinthető sákramentumnak,²¹ az mégis „Jézus és a köztünk lévő lelki egység olyan élő ábrázata”, amely Isten akarata szerint megváltoztathatatlan és eltörölhetetlen.²² Itt jegyezzük meg, hogy a Magyarországi Református Egyház *Házasság, család, szexualitás* című 2004-es Zsinati állásfoglalása Kálvin János teológiai és etikai útmutatásainak figyelembevételével készült, melynek eklatáns példája a dokumentum homofil kapcsolatokra vonatkozó kijelentése: „[Fájdalmas] lelkülettel szólunk korunknak arról a jelenségről is, amely a különeműek élettársi és az egyneműek tartós kapcsolatát a házassággal egyenértékűnek kívánja feltüntetni.”²³

A családi és a házassági élet Istennek tetsző megújítása érdekében Kálvin, azonban nemcsak teológiai, hanem konkrét jogi lépéseket is tett,²⁴ hiszen a *genfi Tanács*nál olyan városi rendeletek (statútumok) kimunkálását és elfogadását indítványozta, amelyek többek között betiltották a kártya- és szerencsejátékot, hiszen a reformátor szerint „ha valaki kifürkészhetné a kártyajátékosok gondolatait, jól meggyőződhetne arról, hogy mindnyájan csalók, hiszen még a legegyszerűbb játékos is csak a ravaszágra vágyik, s mindezt azért, hogy kijátszsa ellenfelét. Az is igaz, hogy mindnyájan [...] ellopják mások javait, [...] ezért az egész játék csupa alattomoság.”²⁵ Ehhez járultak még a mulatozást és dorbézolást, a túlzott mértékű alkohol és ételfogyasztást elítélő,²⁶ valamint a ruha- és hajviseletre, és a táncra vonatkozó szigorú előírások.²⁷ (A városi Tanács erkölcsi statútumainak áttekintéséhez

19 CALVIN: *Serm. on Ephesians* 5,22–26. (Serm. 39.), 564–565. –Vö. KÁLVIN: *Institutio 1559*, 2. köt., IV. xix. 34, 743–744.

20 Vö. CALVIN: *Comm. on Ephesians* 5,27., *Serm. on Ephesians* 1,15–18. (Serm. 6.), 86., 3,20–4,2. (Serm. 21.), 315., 5,18–21. (Serm. 38.), 561., 5,31–33. (Serm. 42.), 608.

21 Vö. CALVIN: *Comm. on Ephesians* 5,32., *Serm. on Ephesians* 5,22–26. (Serm. 39.), 565–568.

22 Uo. 5,28–30. (Serm. 41.), 594., 597.

23 *Házasság, család, szexualitás* című állásfoglalás. In: *Confessio XXVIII.* (2004/3), 6–8.

24 PFISTERER, ERNST: *Calvins Wirken in Genf*. Neukirchen, 1957, Neukirchener Verlag, 81–85.; STAEDTKE, JOACHIM: *Johannes Calvin. Erkenntnis und Gestaltung*. Göttingen, 1969, Musterschmidt Verlag, 92–93.

25 CALVIN: *Serm. on Ephesians* 4,11–14. (Serm. 26.), 386.

26 „Legyen csak mindenki híve a mértékletességnek, s akik ártalmát érzik a boritalnak, azok önként tartózkodjanak tőle, akik pedig híjával vannak a bornak, viseljék el nyugodt lélekkel e hiányt.” CALVIN: *Comm. on Luke* 1,14.; „Az italozás nagyon elterjedt vétek az idők között is, [...] ezért a fiatalok – a rossz példát látva – csak egyre pimaszabbá válnak.” CALVIN: *Comm. on Titus* 2,2. Kálvin véleményéhez az italozástról lásd: WEST, JIM: *Drinking with Calvin and Luther*. Lincoln, 2003, Oakdown Publication, 52–64

27 Genf városának törvényeihez lásd: RIVOIRE, EMILE – BERCHEM, VICTOR VAN (ed.): *Les Sources du Droit du Canton de Genève*. Tome 1–4., Arau, 1927–1935, H. R. Sauerlander.; MAGYAR BALÁZS DÁVID: „Krisztus legkiválóbb iskolája.” Kálvin János társadalmi nevelése igehirdetéseiben és konzisztórium munkájában. Betekintés Kálvin János társadalmi nevelésének rendszerébe és legfontosabb forrásaiba (I. rész). In: *Református Szemle* CV. (2012/3), 248–269, különösen 259–261.

ld. a dolgozat 3. sz. Függelékét.) Tette mindezt azért, mert gyakran szembesült azzal, hogy „a legtöbb férfi sokszor önző és fukar, hiszen nap, mint nap csak a kocsmának él. Ott aztán kedvére tékozolja el minden pénzét a különböző kártya- és kockajátékokra, vagy egyéb léha s romlott szórakozásra adja a fejét.”²⁸ Tény, hogy a bort Kálvin, például Isten, egy különleges ajándékának tekintette²⁹ és kijelentette: „nem kell tartózkodnunk azoknak a dolgoknak az élvezetétől, amelyeket Isten a mi fenntartásunkra rendelt.”³⁰ Mindazonáltal, határozottan elítélte azokat, akik visszaéltek Isten ezen ajándékával, vagyis megrészegedtek a bortól: „azok, akik az alkoholtól veszítik el szűgyenérzetüket, nem találhatnak mentséget Isten előtt, reménykedve abban, hogy Ő bizonyára felmenti őket.”³¹ Kálvin tehát korántsem volt érzéketlen az élet örömei iránt, a mindennapi életvitelben, azonban a józanságot és mértékletességet tartotta szem előtt. Számára minden létező dolog teremtésének az a célja, hogy „mi az Alkotót megismerjük, és hogy neki irántunk való szeretetéért hálákat adjunk,” ezért olvasóit így figyelmezteti: „de hol van a hálaadás, ha az evésbe és ivásba annyira belemerül az ember, hogy elbódul, vagy hasznavehetetlenné lesz?”³²

2.2. A családi élet és házasság védelme az Alaptörvényben, a Polgári Törvénykönyvben és a kapcsolódó jogszabályokban

A 2014. március 15-én hatályba lépett 2013. évi V. törvényt (a továbbiakban: „új” Ptk.) megelőzően két magánjogi vonatkozású kódex is szabályozta a társas együttélésre (házasság és élettársi kapcsolat) vonatkozó személyi és vagyoni jogokat, valamint kötelezettségeket. Az egyik, a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (a továbbiakban: Csjt.), mely rögzítette, hogy a családi élet alapja a házasság, amelyet csak nagykorú – és bizonyos feltételek teljesülése esetén kiskorú (Csjt. 10. § (2)) – „férfi és nő köthet” (Csjt. 10. § (1)). A Csjt. szabályozása tehát jól mutatja, hogy a jogalkotó a férfi és a nő által megkötött házassági kapcsolatot privilegizálta az élettársi együttélés helyett. Akkor, amikor a Csjt. a 24. §-ában úgy fogalmazott, hogy: „a házastársak hűséggel tartoznak egymásnak és egymást támogatni kötelesek”, egyúttal a kálvini értékrend egyik központi elemének, a házasság intézményének a lényegét írta le, a nagy reformátor gondolataival egyezően. Azonban a társadalomban széles körben elterjedt élettársi kapcsolatokra a jogalkotónak reagálni kellett, szabályozott keretet kellett biztosítani. Ez indokolta, hogy egy másik kódexben, a családjogi szabályozástól elkülönülve az 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: „rég” Ptk.) 578/G. § (1) bekezdésében a jogalkotó rögzítette az élettársi jogviszony fogalmát oly módon, hogy az „élettársak: házasságkötés nélkül, közös háztartásban érzelmi és gazdasági közösségben együtt élő nő és férfi.” A jogszabály tehát eredetileg nem részesítette „védelemben” az érzelmi és gazdasági közösségben

28 CALVIN: *Serm. on Ephesians* 5,22–26. (Serm. 39.), 566.

29 Vö. *Comm. on John* 2,8.

30 CALVIN, John: *Sermons on II Samuel*. Edinburgh, 1992, The Banner of Truth Trust. Lásd: CALVIN: *Serm. on II Samuel* 12,15–23. (Serm. 39.), 588.

31 CALVIN: *Comm. on Ephesians* 5,18., 315.; CALVIN: *Serm. on Ephesians* 5,15–18. (Serm. 37.), 547.

32 KÁLVIN: *Institutio* 1559, 1. köt., III. x. 3., 693.

élő azonos nemű személyeket. A módosítást minden bizonnyal az azonos neműek élettársi kapcsolatáról szóló 14/1995. (III. 13.) Alkotmánybírósági (a továbbiakban: AB) határozat tette szükségessé, amely kimondta, hogy a visszas helyzet megszüntetésének érdekében a jogalkotó például törölheti a „rég” Ptk. említett élettársi fogalmából „a férfi és a nő” együttélésére vonatkozó korlátozást.³³ Ezt követően, 1996. június 19-től a „rég” Ptk. 578/G § (1) bekezdése az élettársak fogalmi meghatározásánál a nemre történő utalást mellőzte, kizárólag azt szabályozta, hogy: „*az élettársak együttélésük alatt...*”

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény – bár az Országgyűlés által elfogadásra került –, nem lépett hatályba. Figyelemmel arra, hogy a jelenleg hatályos „új” Polgári Törvénykönyv a házassággal összefüggésben lényeges módosítások nélkül vitte tovább a törvény rendelkezéseit, ezért a jogszabályból kiemelés érdemel a házassággal kapcsolatos fogalom meghatározás. A hivatkozott jogszabály harmadik könyve rögzítette, hogy a „*házasság akkor jön létre, ha az együttesen jelenlévő férfi és nő az anyakönyvezető előtt személyesen kijelenti, hogy egymással házasságot köt*” (Ptk. 3:5. § (1)). A kodifikátorok tehát továbbra is kitarítottak az „*egy férfi és egy nő*” által létrehozott házasság intézményének védelme mellett, s azt nem terjesztették ki az azonos neműekre.³⁴

A 2014. március 15-én hatályba lépett „új” Polgári Törvénykönyv 4:5. § (1) bekezdése és a 4:2. §-a alternáció nélkül átvette a korábbi Ptk. fent említett 3:5. § (1) bekezdésének, valamint a gyermekek érdekeinek védelmére vonatkozó 3:2 §-ának rendelkezéseit. Tehát a jelenlegi jogi szabályozás kizárólag a férfi és nő által történő házasságkötést ismeri el, rögzítve továbbá azt is, hogy: „*a családi jogviszonyokban a gyermek érdeke és jogai fokozott védelemben részesülnek.*” A családi és a házassági élet ennél átfogóbb megóvásának kibontására itt nem volt szüksége a kodifikátornak, hisz minderre Magyarország Alaptörvénye mellett a *Családok védelméről* szóló 2011. CCXI. sarkalatos törvény hivatott.³⁵ És valóban, Magyarország Alaptörvénye hitet tesz a házasság intézményének, mint férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösség, illetve a család, mint a nemzet fennmaradásának alapja védelme mellett (L. cikk). A *Családok védelméről* szóló törvény pedig a bemutatott kálvini értékekkel egyezően a családot a társadalom alapegységeként definiálja, amely elsősorban erkölcsi alapokon nyugszik, és „*létrejöttének biztos alapja a házasság, amely az egymás szeretetén, és tiszteletén alapuló életközösség, ezért mindenkor megkülönböztetett megbecsülést érdemel.*”³⁶ Ám a jogalkotó továbbra sem kerülhette meg azt a tény, hogy a társas kapcsolatok jelentős része élettársi kötelék, ezért a családjogi könyvtől szerkezetileg is elkülönítve a kötelmi jogban definiálta e jogintézményt. E szerint élettársi kapcsolat

33 HALMAI GÁBOR (szerk.): *Alkotmánybírósági esetjog*. Budapest, 2007, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., 195–197.

34 A homofil társas kapcsolatok jogi minősítéséhez lásd még: 20/1999. (VI. 25.) AB határozat a homoszexuálisok diszkriminációjáról (uo. 198–200), valamint 37/2002 (IX. 4.) AB határozat a természet elleni fajtalanságról (uo. 205–210).

35 Vö. VÉKÁS LAJOS (szerk.): *Az új Polgári Törvénykönyv Bizottsági Javaslata magyarázatokkal*. Budapest, 2012, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., 191.

36 A törvényhez lásd: SZABÓ ZSOLT (szerk.): *Alkotmányjogi szabálygyűjtemény*. Budapest, 2013, Patrocínium kiadó, 218–222. Lásd a Ptk. indokolását: 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről. Budapest, 2013, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 432.

jön létre „*két olyan, házasságkötés nélkül közös háztartásban, érzelmi és gazdasági közösségben (a továbbiakban: életközösség) együtt élő személy között, akik közül egyiknek sem áll fenn mással házassági életközössége, bejegyzett élettársi életközössége vagy élettársi kapcsolata és akik nem állnak egymással egyenes ági rokonságban vagy testvéri kapcsolatban*” („új” Ptk. 6:514 § (1)).

A hatályos Ptk. rendelkezéseiből tehát aggálytalanul megállapítható, hogy a jogalkotó a házassági kapcsolatban élő férfi és nő kötelezettségvállalását erőteljesebb jogi védelemben részesíti, mint az élettársi kapcsolatot (pl. a kötelelem felbomlása utáni tartásra való jogosultság szabályozása „új” Ptk. 4:86 § (1) és (2) bekezdés), s a 4:120 § (1) bekezdésében leírtak jogalkotó szándéka szerinti értelmezése pedig nem teszi lehetővé, hogy homofil párok *közös gyermekként* gyermeket örökbe fogadjanak. Az „új” Ptk. szabályozása tehát jelentősen hozzájárul ahhoz, hogy a polgári jog területén tapasztalható jogfejlődés a férfi és a nő házasságával ne tekintse azonos értékűnek a homofil párok élettársi kapcsolatát. A házasság és a család intézményére más jogintézményeknél erősebben jellemző, hogy ezek elsődlegesen nem jogi, hanem erkölcsi normákkal rendezettek, ezért a hagyományos keresztyén értékrend jogalkotó általi propagálása – református szemmel –, különös elismerést érdemel.

A családi élet védelmében, Kálvin erkölcsi rendeleteivel egyezően, nagy relevanciával bírnak azok a közelmúltban kibocsátott jogi aktusok, amelyek jelentősen hozzájárulnak a családtagok (szülők és gyermekek) egészségének, továbbá vagyoni és pszichikai viszonyainak védelméhez. Elsők között említjük, hogy a parlament 2011 szeptemberében a játékadó mértékének megemelésével igyekezett visszaszorítani a szerencsejátékokat. E szerint a pénznyerő automaták „*tételes adója november 1-jétől az addigi mérték öt-, illetve hatszorosával nőtt: havi 100 ezerről 500 ezerre, míg a játékkaszinókban üzemeltetett gépeké 120 ezerről 700 ezer forintra*” – áll a szerencsejáték szervezéséről szóló 1991. évi XXXIV. törvény (a továbbiakban: Szjtv.) módosításának indokolásában. Ez az intézkedés azonban csak részben érte el azt a célt, hogy a játékszenvedély rabságában élők a nyerőgépek helyett inkább családjukról gondoskodjanak. Ezért a 2012. évi CXLIV. törvény az Szjtv. 26. §-át úgy módosította, hogy: „*pénznyerő automata kizárólag játékkaszinóban üzemeltethető.*” A korábbi jogi szabályozáshoz képest ez a rendelkezés nóvum volt, s az általa komoly gazdasági érdeksérelmet szenvedett vállalkozások eredménytelenül (IV/03567/2012) kezdeményezték a jogszabály felülvizsgálatát az AB előtt.

A családi élet jogalkotói szinten történő védelmével is indokolható a hatályos Ptk. azon rendelkezése, mely szerint: „*bírósági eljárásban nem lehet érvényesíteni a játékból vagy fogadásból eredő követelést, kivéve, ha a játékot vagy fogadást bírósági engedély alapján bonyolítják le, és a kifejezetten játék vagy fogadás céljára ígért vagy adott kölcsönből eredő követelést*” („új” Ptk. 6:121. §). A Kódex azonban azt is megjegyzi, hogy a bírósági eljárásban nem érvényesíthető követelés önkéntes teljesítését nem lehet visszakövetelni (vö. Ptk. 6:121. (3.)).

A családok és gyermekek védelme érdekében tett jogalkotói erőfeszítéseket tükrözi a dohánytermékek (cigaretta, szivar, szivarka, pipadohány és más fogyasztási dohány és ezek kiegészítő termékeinek) kereskedelmének mélyreható szerkezeti átalakítása is. Magyarország Alaptörvénye egyfelől megállapítja, hogy „*mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez*” (XX. cikk (1)), majd hozzáteszi: „*minden gyermeknek joga van a megfelelő*

testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz” (XVI. cikk (1.)). S bár kétségtelen, a gazdasági reklámtevékenységről szóló 1997. évi LVIII. törvény³⁷ módosításaként létrejött 2008. XLVIII. törvény megannyi tiltó rendelkezést tartalmaz a gyermek- és fiatalkorúak fizikai, szellemi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését károsítható reklámok közzétételére vonatkozóan (8. § (1)), a 2012. évi CXXXIV. törvény elfogadásával az Országgyűlés új alapokra helyezte a dohánytermékek kiskereskedelmi forgalmát.³⁸ A törvény bevezető sorai világossá teszik a jogalkotó akaratát: „Magyarországon minél kevesebb fiatalkorú dohányozzon, mely kiemelt közegészségügyi cél eléréséhez az első lépés a dohánytermékek széleskörű kiskereskedelmi beszerezhetőségének, illetve a dohánytermékek megjelenésének korlátok közé szorítása.”

A közelmúltban véleményezett *Szakpolitikai Program az Alkoholprobléma Visszaszorítására 2014-2018* koncepciója pedig oda hatott, hogy a már bemutatott családi élet védelmét elősegítő normarendszer újabb jogszabályokkal gazdagodott. Ugyanis a *Napi Gazdaság* értesülései szerint a dohányboltokhoz hasonlóan jövőre (2015) állami felügyelet alá kerül az alkoholkereskedelem is,³⁹ s már véglegesítették is az erről szóló koncepciót. Az alkoholfogyasztás- és kereskedelem területén minden bizonnyal jelentős változásoknak lehetünk tanúi.⁴⁰

3. Összegzés

A 21. században felmerülő, jogi szabályozást igénylő társadalmi problémák keresztyén, Bibliai alapvetéseken nyugvó megoldására a Kálvin János által, közel 500 esztendővel ezelőtt részletesen tárgyalt teológiai-etikai elvek és pozíciók gazdag katalógust kínálnak.

37 A törvény a gyermek- és fiatalkorúak védelmére vonatkozó részének (5. §) alkotmánybírósági megítéléséhez lásd: 37/2000. (X. 31.) AB határozat a dohányreklámról. Idézi: HALMAI GÁBOR (szerk.): *Alkotmánybírósági esetjog*, 148–150.

38 A különböző dohánytermékek hazai fogyasztásához legbővebben lásd: <http://www.fokuszpont.dohanyzasvisszaszoritasa.hu/hu/content/hazai-es-kulfoldi-adatok-tanulmanyok>. A fogyasztással járó kormányzati bevételekhez lásd: <http://www.madosz.hu/index.php?mod=1&akc=olvas&cid=123> (Utoljára megnyitva: 2014. szeptember 29.)

39 Az alkoholárusítás jogosítványának szabályozása nem egyedi ötlet, Ausztráliában, Új-Zélandon vagy Kanadában már hosszú ideje nem kapható szeszes ital szupermarketekben, az ilyen jellegű termékekhez csak külön erre a célra kijelölt üzletekben (bottle és liquor shop) lehet hozzájutni. Európában elsősorban a skandináv országokban szigorítottak a hatóságok. Finnországban, Norvégiában és Svédországban rendre 4,7, 4,8, illetve 3,5 százalékos alkoholtartalom felett csak speciális üzletekben vásárolható alkoholtartalmú ital. Dániában és Izlandon csak az erre kijelölt üzletekben lehet szeszes italhoz jutni. Lásd: http://www.napigazdasag.hu/cikk/21938/?utm_source=mandiner&utm_medium=link&utm_campaign=mandiner_201409 (Utoljára megnyitva: 2014. szeptember 29.)

40 A WHO felmérése szerint tavaly fejenként közel 13 liter tiszta szeszt fogyasztottak a magyarok. A Nemzeti Adó- és Vámhivatal összesítéséből az is kiderül, hogy itthon az ilyen készítmények terítését 40-50 nagykereskedő, valamint a gyártók végzik, tőlük viszont további 30 ezer kiskereskedő és még 75-80 ezer vendéglátóhely vesz át szeszes italokat, köztük főként kocsmák folytatnak alkoholértékesítést. *Ibid.*

Hatályos jogszabályainkat – ezen belül különösen is az „új” Ptk-t és a kapcsolódó törvényeket – vizsgálva egyértelműen kijelenthető, hogy bár a magyar törvények kodifikációja során nem történt utalás a genfi reformátorra, a családra, házasságra (pl. *dobányzás, szerencsejáték, italozás*) vonatkozó direktívákból, mégis visszaköszönnek a maradandó kálvini értékek.

1. SZ. FÜGGELÉK

Kálvin János Institúciójának és bibliamagyarázatainak kiadása 1536–1565. ⁴¹		
Dátum	Institúció	Kommentárok
1536	1. latin kiadás	
1539	2. latin kiadás	Róma
1541	1. francia kiadás	
1542		Júdás
1543	3. latin kiadás	
1545	4. latin kiadás 2. francia kiadás	
1546		1–2Korinthus
1548		Galata, Efézus, Filippi, Kolossé és 1–2Timóteus
1549		Zsidókhöz írt, Titusz és Filemon
1550	5. latin kiadás	1–2Thesszalonika
1551	3. francia kiadás	Ézsaiás, 1–2Péter, 1János, Jakab és Júdás
1552		Apostolok Cselekedetei I. (I–XIII. fej.)
1553	6. latin kiadás	János evangéliuma
1554	7. latin kiadás	Genézis, Apostolok Cselekedetei II. (XIV–XXVIII. fej.)
1555		Evangéliumi harmónia
1557		Zsoltárok, Hóseás
1559	8. latin kiadás	Kispróféták
1561	9. latin kiadás	Dániel
1563		Jeremiás, Példabeszédek és Törvény-harmónia
1564		Józsué
1565 (posztumusz)		Ezékiel, Jób, Jeremiás siralmi

41 PARKER, THOMAS HENRY LOUIS: *Calvin's Old Testament Commentaries*. Edinburgh, T&T Clark Publishing, ²1993, 29.; uő: *Calvin's New Testament Commentaries*. Edinburgh, T&T Clark Publishing, ²1993, 7–36.; Boer, Erik Alexander: The Book of Revelation in Calvin's Geneva. In: NEUSER, WILHELM (ed.): *Calvin's Books*. Uitgeverij J. J. Groen en Zoon, Heerenveen, 1997, 23–62.; GREEF, WULFERT DE: *The Writings of John Calvin*. Louisville, ²2008, Westminster John Knox Press, 70–101. alapján.

2. SZ. FÜGGELÉK

Kálvin János prédikációinak rendje 1548–1564. ⁴²			
Dátum	Vasárnap reggel	Vasárnap este	Hétköznap
1548	Zsidókhoz írt levél	Zsoltárok	Jeremiás
1549	Zsidókhoz írt levél Máté evangéliuma ApCsel	Zsoltárok	Jeremiás Máté evangéliuma Lukács evangéliuma
1550	ApCsel János evangéliuma	Zsoltárok	János evangéliuma Jeremiás siralmi Mikeás
1551	ApCsel János evangéliuma	Zsoltárok	Zofóniás Hóseás Jóél–Ámósz
1552	ApCsel János evangéliuma	Zsoltárok	Abdiás Jónás Dániel Ezékiel
1553	ApCsel	Zsoltárok	Ezékiel
1554	ApCsel Lukács evangéliuma 1–2Thesszalonika 1Timóteus	Zsoltárok	Ezékiel Jób
1555	1Timóteus Máté evangéliuma ApCsel Titusz 1Korinthus	2Timóteus Zsoltárok	Deuteronómium
1556	1Korinthus		Deuteronómium Ézsaiás
1557	1–2Korinthus Galata	Zsoltárok	Ézsaiás
1558	Galata Efézus		Ézsaiás
1559	Máté evangéliuma Evangéliumi harmónia		Ézsaiás Genezis
1560	Máté evangéliuma ApCsel Evangéliumi harmónia	Zsoltárok	Genezis
1561	Evangéliumi harmónia		Genezis Bírák 1Sámuel
1562	Evangéliumi harmónia		1–2Sámuel Máté evangéliuma
1563	Evangéliumi harmónia		2Sámuel 1Királyok
1564	Evangéliumi harmónia		1Királyok

42 Vö. PARKER, THOMAS HENRY LOUIS: *Calvin's Preaching*. Edinburgh, T&T Clark Publishing, 1992, 150–152.

3. SZ. FÜGGELÉK

Erkölcsei statútumok a Les Source du Droit du Canton de Genève-ben ³		
Dátum	Magatartási forma	Jogszábhályhely
1490. XI. 30.	Tilos további meleg vízű fürdőt nyitni a prostituáltak miatt.	<i>Sources du Droit</i> Tome II. 105. (373-dik tétel)
1528. II. 29.	A 373-dik tétel megerősítése.	<i>Sources du Droit</i> Tome II. 257–260. (610-dik tétel)
1534. II. 28.	Káromlás és méltatlan beszéd betiltása	<i>Sources du Droit</i> Tome II. 300–301. (677-dik tétel)
1535. XII. 5.	Szerencsejátékkal nyert pénzösszeg elkobzása a városhal felújítása érdekében..	<i>Sources du Droit</i> Tome II. 304–305. (685-dik tétel)
1536. II. 28.	Istenkáromlás és káromkodás betiltása. Bor és kenyér árának központi szabályozása. Kártya- és szerencsejáték betiltása.	<i>Sources du Droit</i> Tome II. 308–309. (692-dik tétel)
1536. III. 26.	Prostitúció betiltása. Nyilvános fürdők szegregálása. Kártya- és szerencsejáték tilalmának megerősítése, hiszen Isten parancsolataival és törvényével ellentétesek.	<i>Sources du Droit</i> Tome II. 543. (694 ^{bis} -dik tétel) – <i>Supplément</i>
1539. II. 22.	Tánc betiltása, kivéve esküvők alkalmával Fajtalan énekek és színdarabok betiltása.	<i>Sources du Droit</i> Tome II. 347–349. (756-dik tétel)
1545.	A pékek a megfelelő alapanyagból ne luxuscikkeket (pl. cukrászsütemények) készítsenek a nagy profit érdekében, hanem minél több olcsó kenyeret.	<i>Sources du Droit</i> Tome II. 468–469. (820-dik tétel)
1546. IV. 29. és V. 28.	Tánc általános tilalma. Már az esküvők alkalmával sem engedélyezett, hiszen a nagy zaj és lárma zavarja a városhal őreit. A nyilvános korcsmák betiltása és úgynevezett „abbayesek”, vallásos házak létrehozása (e rendelkezés csupán két hónapig volt érvényben, ugyanis a <i>Kétszázak tanácsa</i> 1546. június 22-én hatályon kívül helyezte).	<i>Sources du Droit</i> Tome II. 478–482. (830-dik tétel)
1547. V. 16.	A paráználkodásért, fajtalanokodásért hat napos elzárás jár kenyéren és vízen. Ha a „bűnös kapcsolat” terhességet okoz, akkor a leendő anyának a gyermek születéséig a városi börtönben (<i>Éveché</i>) kell maradnia.	<i>Sources du Droit</i> Tome II. 501–505. (841-dik tétel)
1547. IX. 15.	A 841-dik tétel módosítása: az „elzár” nő röviddel a szülés előtt felmentendő.	<i>Sources du Droit</i> Tome II. 512. (845-dik tétel)

RIVOIRE, EMILE – BERCHEM, VICTOR VAN (ed.): *Les Sources du Droit du Canton de Genève*. Tome 1–4., Arau, 1927–1935, H. R. Sauerlander alapján.

<p>1549. III. 1. és XII. 17.</p>	<p>Paráználkodás, alkoholizmus, dőzsölés, kicsapongás, lófrálás, munkakerülés. Szülők vegyenek részt az Istentiszteleteken, a fogadók legyenek bezárva az Istentisztelet ideje alatt. Nők viseljenek kalapot, és ne ékesítsék hajukat. Tilos a Szentírás, lelkészek és a magisztrátusok ócsárlása. Tilos a mendemonda, szóbeszéd, és valótlanosság terjesztése. Gyermekek vegyenek részt az ingyenesen működő nyilvános iskolai oktatásban. Szerencsejáték további szigorítása. Tilos inzultálni azokat, akik szegénynek mondhatók vagyonuk, életvitelük és társadalmi helyzetük miatt.</p>	<p><i>Sources du Droit</i> Tome II. 526–527.; 530. (859-dik és 866-dik tétel)</p>
<p>1558. X. 11.</p>	<p>Szigorú ruhaviselési, öltözködési előírások: arany és ezüst ékszerek visszafogott viselete. Rendezvényeken legfeljebb három fogás legyen, egy fogás négy tállal.</p>	<p><i>Sources du Droit</i> Tome III. 86. (974-dik tétel)</p>
<p>1560. II. 28–III. 5.</p>	<p>Tilos az ételben, ruházatban és megjelenésben való tobzódás: öltözködjön mindenki társadalmi helyzetéhez illően. Tilos a hasított nadrág és a testhez feszülő ruhadarabok viselete. Tilos arany- és ezüstláncok, nyak- és karláncok és függők viselete. Tilos a feltűnő szoknyamerevítők viselete. Tilos kettőnél több gyűrű viselése, kivéve a házasságkötés napján, amikor átmenetileg három is megengedett. A rendezvényeken legfeljebb három fogás legyen, egy fogás négy tállal – még esküvők alkalmával is.</p>	<p><i>Sources du Droit</i> Tome III. 102–116. (992-dik tétel)</p>
<p>1562. IV. 6.</p>	<p>Fajtalan ének és káromkodás tilalmára vonatkozó előírások megerősítése.</p>	<p><i>Sources du Droit</i> Tome III. 129–130. (1015-dik tétel)</p>
<p>1564. VII. 28.</p>	<p>Isten csapásai közelednek Genfhez, ezért az emberek legyenek magánosan, otthon, és nyilvánosan is visszafogottak. Szerdán, az nyilvános könyörgések napján pedig mindenki tartózkodjon a különböző rendezvények megtartásától, hogy ne vegyék magukra Isten csapását.</p>	<p><i>Sources du Droit</i> Tome III. 156. (1052-dik tétel)</p>
<p>1564. VIII. 11.</p>	<p>A kártya- és szerencsejáték korlátozása: a játék a felnőttek számára engedélyezett, abban az esetben, ha tudnak „uralkodni magukon”. A gyerekek számára pedig minden játék tilos. Az alkoholfogyasztás csupán a nyilvános korcsmákban lehetséges, és ott is csak kellő visszafogottsággal. A fajtalan táncok tilosak, a kegyes pedig csak nyilvános multság alkalmával lehet. Luxuscikkek visszafogott fogyasztása, hogy a szegények támogatására több pénz maradjon.</p>	<p><i>Sources du Droit</i> Tome III. 158. (1054-dik tétel)</p>

Magyar Balázs Dávid a Debreceni Református Hittudományi Egyetem doktorandusza, valamint a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának negyedéves hallgatója. Több cikke és értekezése jelent meg Kálvin János életéről és teológiájának érvényességéről, jelenleg pedig a “Kálvin János társadalmi gondolatainak szerkezete és jelentősége, különös tekintettel a helyes keresztyén életvitelre a családokban és házasságokban” című disszertációján dolgozik. A Magyar Kormány által létrehozott Reformáció Emlékbizottság tagja.

John Calvin: the Reformer of Family and Marriage Law – once and today

John Calvin transformed the Western theology and law of sex, marriage, and family life. Building on a generation of Protestant reforms, Calvin constructed a comprehensive new theology and law that made marital formation and dissolution, children's nurture and welfare, family cohesion and support, sexual sin and crime essential concerns for both church and state. He drew the Consistory and Council of Geneva into a creative new alliance to guide and govern the reformation of the intimate domestic sphere.

Calvin and his colleagues applied and adapted this new theology in hundreds of marriage and family cases that went before the Consistory each year. „He set out his theological and ethical reforms in rich number of sermons, commentaries, and systematic writings that were elaborated by Reformed preachers, teachers, and theologians” (John de Witte). This essay intends to reveal the deep connection between Calvin's views on family and marital relationships and the present Hungarian Civil Law system.

Balázs Dávid Magyar is a PhD candidate at Debrecen Reformed Theological University, and a senior student at the Faculty of Law at the University of Debrecen. After publishing several articles and treatises related to John Calvin's life and theological-ethical legacy, Balázs writes his doctoral dissertation entitled: *The Structure and Relevance of John Calvin's Social Thoughts with special emphasis on the Right Christian way of Family and Marital Life*. Balázs Dávid Magyar is an invited member of Committee for the Reformation Jubilee (*Reformáció Emlékbizottság*) founded by the Hungarian Government.

John Chalmers

A SKÓCIAI NÉPSZAVAZÁS ÉS A SKÓT EGYHÁZ

Fontos a témát a hivatalos álláspont magyarázatával kezdeni, amelyet a Skót Egyház már a népszavazás előtt két évvel meghozott. Lényeges, hogy a Skót egyház, mint intézmény már ekkor eldöntötte, hogy nem támogatja egyik oldalt sem. A semlegesség azonban nem jelent érdektelenséget.

Több, mint harminc “Elképzelések Skócia Jövőjéről” címen futó rendezvényt szerveztünk Skócia szerte, amelyekre egyház tagokat és másokat is meghívtunk, hogy elmondhassák, milyen értékek alapján képzelik a skót nemzet megerősödését. Két dologban mindenki egyetértett:

1. Az emberek a jelenleginél gondoskodóbb és nagyobb egyenlőséget biztosító Skóciában szeretnének élni. Az ország függetlenségéről egymással élesen szemben álló nézeteket valló, és így egymással ellentétesen szavazó felek mindegyike egyazon pozitív jövőképet tartana elérendőnek.
2. E törekvések rávilágítottak a népszavazásról tájékoztató média felszínességére és arra, hogy akár az Unió részeként, akár független államként megyünk tovább, azért kell küzdenünk, hogy olyan nemzetté váljunk, amilyenek a *népünk* akar válni, nem pedig olyaná, amilyenek a *politikusaink* szerint lennünk kellene.

A rendezvények sikereként könyvelhető el, hogy a résztvevők sokkal inkább kitartottak azon értékek hangoztatása mellett, amelyeknek erősíteniük kell nemzetünket, mintsem, hogy a különféle, ezen értékek megvalósítására szolgáló struktúrákkal foglalkoztak volna. A 2013-as közgyűlésen tudomásul vettük, hogy a tagságunk a népszavazás kérdésében megosztott, ezért az IGEN vagy NEM közti választást rábíztuk a szavazók saját lelkiismeretére.

Mindazonáltal 2013-ban nyilvánosságra hoztunk néhány világos szempontot, melyekről hisszük, hogy a skót keresztyén identitás szempontjából fontosak, és tudomásul veendő a népszavazás eredményétől függetlenül.

Ezek az alábbiak:

- A keresztyén hit skót társadalomban betöltött történelmi és ma is meglévő szerepének elismerésül, minden, a független Skócia érdekében hozott alkotmányos megállapodásnak továbbra is el kell ismernie a “Claim of Right” törvényt¹, el kell ismernie, hogy az emberi birodalmak Isten fennhatósága alatt állnak, azaz el kell ismernie a vallás szerepét általában véve, ezen belül a Skót Egyház szerepét különösképpen.

¹ A “Claim of Right” törvényt 1689 áprilisában fogadta el a Skót Parlament. A Skót alkotmány-jog egyik alapidokumentuma.

JOHN CHALMERS

- Felekezetek közti párbeszédre van szükség arról, hogy abban az esetben, ha Skócia a függetlenség mellett szavaz, hogyan feleltethetők meg az alkotmányt érintő döntések a vallási szempontok követelményeinek.
- A skót függetlenség kikiatása esetén, továbbra is a Királynő (valamint a trónörökösök és trónkövetők) álljon - álljanak Skócia élén. A monarchia tartson skót koronázási szertartást, annak szimbolizálására, hogy a király vagy királynő skót uralkodó is, valamint köteles fenntartani a Skóciában virágzó vallási életet és hagyományokat, különösképpen pedig a Skót Egyházat.
- Minden alkotmányos egyezménynek ismerje el az Articles Declaratory²-t és erősítse a Skót Egyház szerepét a civil életben, különösképpen a börtön missziók, a házasságkötések és a az egyház helyi oktatásban való részvételének vonatkozásában.
- Skócia az Európa Tanács tagja lesz, és csatlakozik az Emberi jogok európai konvenciójához, amely tartalmazza a szabad vallás gyakorlást.
- Minden új alkotmányos megállapodás feleljen meg a vallás és vélemény szabadság követelményeinek.

Az ideai közgyűlés kísérletet tett arra, hogy a Skót Egyházon belül támogatókat szervezzen egy, a “nemzetté válást” sürgető mozgalomnak, de érdeklődés és lelkesedés hiányában már arra a vitára sem került sor, mely a Skót Egyházat egyik vagy másik oldal támogatójaként szerepeltette volna.

Ehelyett, az “Elképzelések Skócia Jövőjéről” esemény sorozat keretében a Közgyűlés egy ún. “Tiszteletteljes Párbeszédet” tartott a függetlenség lényegi kérdéseiről. Keresztyén kommentátorokat hívtunk meg mindkét fél részéről, hogy kinyilvánítsák - ahogy ők nevezték - vallás gyakorlatukkal konzisztens nézeteiket a függetlenné válásról és az Unióról. Elmondhatták nézeteiket a Skócia előtt álló két választási lehetőségről, de a párbeszéd nem torkollott szavazásba – mindkét oldal érveit felmutató, erőteljes összefoglalóval ért véget, és felszólította a hallgatóságot annak felismerésére, hogy a népszavazást követően nem lesz több “mi” és “ők”, csupán “mi”.

A “Tiszteletteljes Párbeszéd” nem új ötlet. Igen erőteljes és jó módszer az egyezmények és mediátorok világában, egy olyan eszköz, amelyet én is nap mint nap használlok az élesen ellenkező nézetek kezelésekor. Van néhány alapszabály:

- Mutassunk tiszteletet és udvariasságot a vitában résztvevők felé, bármilyen nézeteket valljanak is!
- Vegyük tudomásul, hogy vannak mélyen gyökerező, egymástól eltérő, de egyaránt létező nézetek!
- Gondoljuk meg jól, mit mondunk! Kerüljük az olyan személyes megjegyzéseket, amelyek szükségtelen ellenállást válthatnak ki!
- Figyelmesen hallgassunk meg minden álláspontot, és próbáljuk megérteni a miénktől eltérő vélemények motivációit!

---

2 Az “Articles Declaratory” a Skót Egyház “alkotmánya”, amely az alapvetéseket, az egyház felépítésére, irányítására stb. vonatkozó alapelveket tartalmazza. Ld: http://www.churchofscotland.org.uk/about_us/church_law/church_constitution

A SKÓCIAI NÉPSZAVAZÁS ÉS A SKÓT EGYHÁZ

- Egyértelműen és nyitottan reagáljunk minden kérdésre, és
- Törekedjünk megtalálni a közös érdekeket, és a közösnevezőt!

Hiszem, hogy mindezt sikerült megvalósítanunk a Közgyűlésen, és a népszavazás előtt két héttel újra “átismételtük” a házi feladatot. Ez alkalommal a párbeszéd Skócia szerte megvalósult; politikusaink példamutatóan viselkedtek – ami nem túl gyakran tapasztalható élő adásoknál - közvetítéseknél.

Nem vagyok az ellenzéki politizálás híve. Éveken át figyeltem, ahogyan saját Közgyűlésünk utánozza az Egyesült Királyság Parlamentjének módszereit, és attól félek, hogy a mi Skót Parlamentünk is átvette már e szokásokat. Bár legtöbb döntésünk konszenzuson alapszik – a legvitatottabb kérdésekben nincs konszenzus.

- ezek párt-szakadásokhoz vezetnek, az egyoldalú törekvéseket erősítik, megbélyegzik az ellenfeleket;
- a bizalmatlanság légkörét keltik, ami lehetetlenné teszi, hogy a vita hevében is felismerjük közös érdekeinket – mert már nem is számítunk megegyezésre. Primitív ösztöneinkre hallgatunk – az “üss vagy fuss” alternatívában gondolkodunk – és ebbe belefáradtam.

Mire eljött a második Párbeszéd ideje (két héttel a népszavazás előtt), a nyilvános viták hőfoka és hangulata annyira felfokozódott, hogy valóságos félelem, düh és aggodalom volt a lakosság körében ország szerte tapasztalható. Nem volt lehetőségem – kivéve a lelkipásztori kapcsolataimat – az indulatok befolyásolására, és ez fájdalommal töltött el:

- A NEM-mel szavazók miatt azért, mert összemocskolták jelképeiket, gyávának és hazaárulónak nevezték és nevezik ma is őket. Ezért úgy érezték, nem is számít senki arra, hogy megszólaljanak.
- Az IGEN-nel szavazók miatt azért, mert úgy érezték, hogy a media és az üzleti érdekek túl nagy szerepet játszanak a folyamatokban, hogy a VOW³ egy aljas trükk csupán, hogy nem beszélhetnek loyálisukról azokon a munkahelyeken sem, ahol a munkáltatók nyíltan támogatta az Uniót.

Egyháztörténészként tisztában vagyok azzal, hogy milyen mély és antagonisztikus a skót nép megosztottsága. Tudtam és tudom ma is, hogy az emiatt érzett fájdalmak nem enyhülnek gyorsan. (Skócia 1843-as elszakadása, ami a Szabad Egyház létrejöttéhez vezetett, szintén az elégedetlenség 10 évét jelentette – melynek során a családok, a szomszédi kapcsolatok és a különféle közösségek egyaránt mély sebeket és sérüléseket szenvedtek)

A népszavazást követő vasárnap a Skót Egyház istentiszteletet tartott az Edinburgh-i Katedrálisban azért, hogy platformot biztosítson a *közös célok és értékek egyeztetésére* arról, mi is volt a skót nemzet akarata. Az igeszolgálat az eredménytől függetlenül ugyanaz lett volna, hiszen a szükség ugyanaz, az érzelmek is ugyanazok.

3 Az unionista pártok utolsó pillanatban tett ígérete a skót parlament hatásköreinek szélesítéséről.

JOHN CHALMERS

Én prédikáltam az istentiszteleten, és azt mondtam, hogy a igeszolgálatot nem valami féle gyors segélynek terveztem. Nem tekintjük egy fajta elsősegély ládának. A sebek begyógyulásához hosszú út vezet, és az egyház egyik fő feladata, hogy az emberek felé – akik még mindig dühösek, frusztráltak és elkeseredettek - pásztorként szolgáljon. Ezeket az érzelmeket mindkét oldalon fel kell tárni – néhány IGEN-nel szavazó most úgy érzi, hogy élete munkája csúszott ki a markából, a NEM-t támogatók pedig valóságos gyűlöletet ápolnak szívükben, amiért a skót népnek ezen a romboló folyamaton át kellett mennie.

Tény, hogy bármi is egy népszavazás eredménye, *minden esetben egy folyamatra szavazunk*, és most is ez a helyzet; még akkor is, ha keveset tudunk arról, hogy az előttünk álló általános választások után HOGYAN és MIKOR valósulnak majd meg a VOW ígéretei – MI is történik majd valójában, és mindez HOGYAN működik majd az Unió keretein belül.

Már említettem, hogy nem vagyok az ellenzéki politizálás hive. Az egyik, amiben reménykedem, hogy ebből a gonosz vitából kinőhet egy olyan folyamat, amely hitelesen bizonyítja, hogy a 45% és az 55% képes 100%-osan együttműködni Skócia jövőjéért. A népszavazás legnagyobb “hozama” a példa nélkül állóan magas, csaknem 85 %-os részvételi arány. Jól kell hasznosítanunk ezt az energiát, és Skócia lakosságát az eddignél fokozottabban kell bevonnunk a döntéshozatali folyamatokba.

A Skót Egyház, a Skót Felekezetek és Skócia más vallási közösségei igen nagy részt képviselnek a 100%-ból, szeretnénk megtenni a magunkét azért, hogy igazán az történjen, ami a skót nemzet akarata. A Skót Egyház Skócia egész területén jelen van, és mint ilyen szeretnénk a népszavazást követő időszak aktív részesei lenni lelki és gyakorlati értelemben egyaránt. Ezért indítottuk el az *“Elképzelések Skócia Jövőjéről MOST”* sorozatot.

Szélesebb körben kell konzultálnunk kormány tagokkal Edinburghben és Londonban egyaránt. Párbeszédet kezdtünk a Skót Szakszervezetek Kongresszusával, a Skót Önkéntes Szervezetek Tanácsával, a társ-egyházakkal és más hagyományos vallási csoportosulásokkal. Az egyház feladata, hogy segítse és bátorítsa a résztvevőket egymás nézeteinek tiszteletben tartására, a vállalt kötelezettségek teljesítésére, és mindenkor rámutasson egy fentről, magasabbról származó nézőpontra, ami felette áll a “partizán elgondolásoknak”, egyéni érdekeknek, és a közösség javát szolgálja.

Az “Elképzelések Skócia Jövőjéről MOST” sorozattal párhuzamosan együttműködést kezdeményezünk a “Brit és Ír Egyházak Együtt” mozgalommal egy olyan közös nézőpont kialakításáért, amelyet az Egyesült Királyság összes gyülekezete jól alkalmazhat a jövő évi választásokat megelőző időszakban.

Végül fel szeretném hívni a figyelmet néhány sarkalatos pontra. Nem beszéltünk erről a kampány során, de a függetlenség elnyerése azonnali kihívások elé állíthatta volna a Skót Egyházat. Kálvin egyetértett azzal, hogy az egyház és az állam “nem turkálhat egymás zsebében”. Az Articles Declaratory világosan kimondja, hogy a Skót Egyház karaktere és identitása Istentől van – a skót állam megalapítása előtt is létezett, és helyét – helyzetét nem az állam határozza meg. Ezt az Egyesült Királyság

A SKÓCIAI NÉPSZAVAZÁS ÉS A SKÓT EGYHÁZ

Parlamentje egy 1921-es törvényben rögzíti. Mindez semmivé válhatott volna egy új alkotmányozási folyamatban, az egyház pedig harcolni kényszerült volna azért, hogy egy esetleges új alkotmány azonos elismertséget garantáljon számára. A Skót Egyház civil szférában betöltött szerepét újra kellett volna definiálni, és lehet, hogy ez nem ment volna könnyen.

Mindazonáltal a népszavazás eredménye ellenére a Skót Egyház nem számíthat arra, hogy szerepköre automatikusan fennmarad. Mindenkori helyét önmagának kell megtalálnia, és ebben az értelemben – véleményem szerint – szorosabban együtt kell működjön a kormány hivatalokkal (minden szinten) – mindenkori feladata, hogy erővel képviselje az igazságot, legyen a legutolsók és legkisebbek szószólója, a nemzet lelkiismerete, és az egyre jobban elvilágiasodó környezetben emlékeztesse a hatalmasokat arra, hogy Hatalom alatt állnak.

John Chalmers 2014 májusa óta a Skót Egyház Zsinatának moderátora. Kinevezése előtt már zsinati tanácsosként szolgált. Tanulmányait a Strathclyde-i Egyetem vegyészmérnöki karán kezdte, majd átjelentkezett a Glasgow-i Egyetemre, ahol hittudomány tanult. Lelkészként szolgált a nyugat-dunbartonshire-i Renton Trinity gyülekezetében. 1986 és 1995 között a Palmerston Place Church lekipásztora volt Edinburgh-ban.

JOHN CHALMERS

The Referendum and the Church of Scotland

The Church of Scotland decided officially almost two years before the referendum not to support one side or the other. Neutrality, however, did not mean disinterest. The church ran over 30 events across Scotland in which we invited Church members and others to join the „*Imagining Scotland's Future*” discussions focused on trying to express what *values* should underpin the nation and agreed that the decision YES or NO should be left to the conscience of each individual. Following these events, the General Assembly held a *Respectful Dialogue* on the substance of the issue of independence. We invited Christian commentators from both sides to express views for Independence and for the Union, which were, as they saw it, consistent with the practice of their faith.

By the time of our second dialogue, (two weeks before the referendum) the intensity of the public debate was at a peak – I encountered real fear, anger and anxiety among the population. I had not taken a stance – except to be in a pastoral relationship with people and I felt the pain. I am no fan of adversarial politics and one of the things that I hope can come out of this rancorous debate is that in the outcome we can genuinely show that the 45% and the 55% can work together to deliver a 100% of what Scotland needs. The major positives of the referendum campaign were the level of civic participation in the process and the unprecedented turnout at the poll – almost 85%. We need to harness that energy, but also provide Scotland with a more collaborative approach to our decision making. The Church of Scotland, the Churches in Scotland and the Faith Communities of Scotland are a very big part of that 100% and we want to play our part in helping to deliver what the Scottish people want. So we run another series of meetings entitled *Imagining Scotland's Future* now.

Rt. Rev. John Chalmers has been serving as the Moderator of the General Assembly of the Church of Scotland since 2014, but was previously working as Principle Clerk to the General Assembly. He started his studies at the Faculty of Engineering at Strathclyde University and then registered at University of Glasgow to study religion. He has served as a minister in West Dunbartonshire at Renton Trinity Parish. He however served as a minister of Palmerston Place Church in Edinburgh between 1986 and 1995.

Dawid A Kuyler

REFORMÁTUSNAK LENNI AZ APARTHAID IDEJÉN: IGAZSÁG ÉS MEGBÉKÉLÉS MINT POLITIKAI JELENSÉG ÉS AZ EGYHÁZAK SZEREPE

1. Bevezetés

A Dél-Afrikai Református Egyház mindig nagyon büszke volt az európai reformációval, Kálvin János teológiájához valamint Egyház Rendjéhez fűződő kapcsolatára. A református egyház Hollandiából, az európai telepésekkel 1652-ben érkezett Dél-Afrikába. Ezt követően, 1680-ban a francia hugenották jelentek meg a Jóreménység fokánál. 1795-ig ők voltak az egyetlen engedélyezett egyház a holland kolónián belül. A lutheránusok 1795-ben érkeztek, majd 1806 után – amikor Dél-Afrika angol gyarmattá lett – más egyházak, így az Anglikán és Metodista Egyház is csatlakoztak. Az igehirdetők kis létszáma következtében az angolok szolgálatba állítottak skót lelkészeket is, akik 1806-tól fontos szerepet játszottak a Holland Református Egyház teológiájának alakulása területén. A holland Református Egyház első zsinatának összehívására 1824-ben került sor.

A kezdetektől jellemző volt a benszülött lakosság megtérése és csatlakozása. Az egyház európai gyökerekkel rendelkező tagjainak nem mindig fogadták lelkesedéssel, hogy a megtért benszülöttekkel és rabszolgákkal együtt vegyenek részt az istentiszteleteken. Ennek többen már 1829-ben hangot adtak, de kifogásaikat nem fogadták el. Ahogyan nőtt a kolónia, úgy fejlődött az egyház, és fejlődtek a benszülöttekkel kialakított kapcsolatok is. A faji kérdések 1857-ben újra előtérbe kerültek, és a zsinat hírhedt döntést hozott. Éppen Andrew Murray, egy skót lelkész volt az, aki támogatta ezt a döntést: *“A Zsinat a Szentírás alapján kívánatosnak tartja, hogy a pogány (színesbőrű) lakosság, ahol csak lehetséges, a gyülekezeteinkbe befogadtassék és beavattassék; de ahol ez az intézkedés, némelyek gyengesége miatt, Krisztus pogányok közötti munkájának útjában áll, ott a pogányoknak külön gyülekezeteiket kell alakítani, keresztyénségüket külön épületben és intézményben gyakorolhatják.”*¹

A missziói tevékenység és az Amerikai Református Egyház hatására a Holland Református Egyház 1880-ban döntött úgy, hogy a benszülött lakosság számára külön egyházat alapít: így jött létre a Holland Református Missziói Egyház 1881-ben. Ezt követően további szakadásokra került sor; külön közösségek alakultak a színesbőrűek, a feketék és az indiánok számára. Ez volt az első alkalom, hogy az embereket az egyházon belül faji alapokon megkülönböztették. Elkezdődött az egyházon belüli apartheid, ami további konfliktusok kialakulásához vezetett.

¹ www.urcsa.co.za „History of Belhar”

DAWID A KUYLER

Az Angol-Búr háborút (1899 – 1903) követően az afrikánerek, akik a Holland Református Egyház tagjai voltak, társadalmi és politikai önszerveződésbe kezdtek. Sor került az apartheid egyházon belüli megfogalmazására, és ez a teológia lett az 1948-ban megalakuló Nacionalista Párt alapja. Az egyházon belüli apartheid politikai apartheidté is vált.

Az, hogy az apartheid teológiája behatolt a Holland Református Egyházba, akkor vált világossá, amikor hivatalos lapjuk, a 'Kerkbode' vezércikke 1948 szeptemberében, a Nemzeti Párt apartheidben alapuló hatalomra kerülése után így írt „Az apartheid az egyház politikája”. Ez pedig Dél-Afrikában a fehérek felsőbbrendűségét és minden más faj alsóbbrendűségét jelentette, és meghatározta a velük való bánásmód milyenségét is. Eredmény képpen Dél-Afrika nem fehér lakossága elnyomás alá került, a fehér réteg pedig kivételezett bánásmódban részesült. Az egyház és az állam egy szentségtelen únióban kibogozhatatlanul összekapcsolódott. Az állam igazságtalan apartheid politikája erkölcsi és teológiai támogatásban részesült az egyház részéről.

Az ideológia alapja, hogy a nyugati ember magasabb rendű az afrikainál, és az európaiaknak mandátumuk van az afrikaiak vezetésére. A „civilizációk” közti hatalmas különbségek indokolják az elválasztást. A feketék képzését és gazdságban betöltött szerepvállalását fehérek szabályozták. A feketék nem rendelkeztek szavazati joggal. Ugyanazok, akik a Bibliát és Krisztus evangéliumát elhozták, most jogaikból zárták ki a benszülötteket. Az Anglikán és a Római Katolikus Egyház végig ellenezte az apartheid rendszerét.

Az egyházak, amelyeknek igazságot és megbékélést kellett volna Dél-Afrikába hozniuk, olyan teológiát és egyházi gyakorlatot alakítottak ki, amely konfliktusba került a Reformáció és a Kálvinizmus tradícióival. Így született meg az apartheid ideológiája és jött létre Dél-Afrikában az európaiak és a benszülött lakosság közti ellentét Semmibe vették az ember abból fakadó méltóságát, hogy Isten képmására teremtett.

2. Reformátusnak lenni az apartheid idején

A Református Egyházak többsége támogatta és teológiailag megalapozottnak tekintette az apartheid rendszerét. Az ökumenikus mozgalmaknak köszönhetően a Holland Református Egyház ettől eltérő nézeteket valló dokumentumokat adott ki. Jól ismert az 1974-es Emberi kapcsolatok és a dél-afrikai helyzet a Szentírás fényében és az 1986-os Egyház és Társadalom c. kiadvány. Az utóbbiban kezdett a Holland Református Egyház kivonulni az apartheidet támogatók soraiból.

2.1. *Akik az apartheid ellen voltak*

A Holland Református Egyházban voltak, akik elleneztek ezt az eretnek ideológiát. Dr Beyers Naude kilépett az egyházból, később pedig hosszú évekre magánőrizetbe került. Willie Jonker először haza utazott Hollandiába, de később visszatért, és a Stellenbosch szeminárium előadójaként dolgozott. Nem hagyta el az egyházat, de nézetei az egyházra és a zsinatra csak 1980-1990 között kezdtek erőteljesebben hatást

REFORMÁTUSNAK LENNI AZ APARTHAID IDEJÉN: IGAZSÁG ÉS MEGBÉKÉLÉS ...

gyakorolni tanítványai munkájának eredményeként. Meg kell még említenünk Prof Nico Smith nevét, aki ott hagyta Stellenbosch-i professzori állását, és az Alexandra fekete gyülekezet lekipásztora lett.

2.2. *A leányegyházak ellenállása*

A Holland Református Missziói Egyház és a Afrikai Holland Református Egyház benszülött származású lelkészei Európában kezdtek tanulni, és felemelték szavukat az apartheid ellen mint entitás és mint ideológiai/teológiai gyakorlat egyaránt. Jól ismert közülük Dr Sam Buti and Dr Allan Boesak neve. A Református Egyházak Világszövetsége (WARC) támogatta e két egyházat és lelkészeiket.

A WARC deklarálta, hogy a dél-afrikai helyzet „status confessio”-t alkot, ami azt jelenti, hogy a faji alapokon történő különbségtétel komolyan kockáztatja a Református Hitvallás integritásának egységét. A WARC állásfoglalása szerint: „Dél-Afrika fekete református keresztyénsége kijelenti, hogy az apartheid bűn és annak erkölcsi és teológiai igazolása nem más, mint az Evangélium paródiája, megrögzött engedetlenség Istennel, a világ Teremtőjével szemben, teológiailag pedig eretnokség.”²

A Dél-Afrikai Holland Református Missziói Egyház 1982-ben adta ki hitvallását, amely Belhar-i Hitvallásként vált ismertté, és hivatalosan 1986-ban fogadták el. A hitvallás kijelenti, hogy az apartheid hazugság és eretnokség. A Holland Református Egyház vonakodott elfogadni, és több más anyaggal együtt liberális dokumentumnak minősítette.

3. Igazság és megbékélés: politikai folyamatok

Országunkban az első demokratikus választásra 1994-ben került sor. A kormány felismerte, hogy a múltbeli történések miatt a megbékélést szolgáló tettek van szükség. Megalakult az Igazság és Megbékélés Bizottság³ annak kivizsgálására mi is történt az apartheid során. A bizottsági jelentések a <http://www.justice.gov.za/trc/report/index.htm> oldalon olvashatók. Az egyházak készítettek anyagokat a bizottság számára, de ténylegesen nem sokat tettek a megbékélésért.

4. Mit tesznek jelenleg a dél-afrikai egyházak a megbékélésért?⁴

Az egységet, megbékélést és igazságot hangsúlyozó Belhar-i Hitvallás nem eredményezte a szükséges békefolyamatokat. Ellenkezőleg; a fehérek és feketék közti konfliktusok tovább erősödtek. A dél-afrikai egyházak hivatalos programokat nem dolgoztak ki a múltból fakadó

² www.urcsa.co.za History of Belhar

³ <http://www.justice.gov.za/trc/>

⁴ Nico N Koopman (2007) “Megbékélés és a Belhar-i Hitvallás (Reconciliation and the Confession of Belhar) (1986): A Dél-Afrikai Egyesült Református Egyház előtt álló kihívások (Some challenges for the Uniting Reformed Church in Southern Africa)”, *Dutch Reformed Theological Journal*, 48:1 & 2 (2007), 96-106.

DAWID A KUYLER

---

konfliktusok és igazságtalanságok kezelésére.⁵ Az olyan szervezetek, mint az Institute for Healing of Memories⁶ (Az emlékek begyógyítására létrehozott intézet) értékes munkát végeznek, de ez nem elég, és nem is elég elterjedt egyházi körökben. Az intézetet Fr. Michael Lapsley hozta létre, aki mindkét kezét és egyik szemét is elvesztette egy levélbomba támadás során, és aki fontos szerepet játszik a dél-afrikai megbékélési folyamatokban.

Az intézet az egyének és közösségek valamint az egész nemzet gyógyulási folyamatához szeretne hozzájárulni. Munkája azon a hiten alapul, hogy mindnyájan gyógyulásra szorulunk amiatt, amit tettünk, amiatt, amit nem tettünk meg és amiatt, amit velünk tettek. 1990 óta több olyan műhelyt hozott létre, melyek lehetővé teszik a különféle etnikai csoportok, és vallások emberei számára önmaguk és egymás jobb megértését. Biztonságos és támogató légkörben, hozzáértő segítők bevonásával nézhetünk szembe az elidegenedés, a meg nem értettség és a szenvedés kérdéseivel.

A műhely-mozgalom Dél-Afrika egyedülálló történelméből nőtt ki, és továbbra is figyelemmel kíséri a múlt jelenkori hatásait az egyén, a közösség és a nemzet szintjén egyaránt. Ha a személyes történetek hallhatóvá és ismertté válnak, akkor a sebek gyógyulnak, és az egyén megerősödik. Egymás meghallgatása, a sérelmek egymás közti megosztása eredményeként az emberi kapcsolatok átalakulhatnak és újra felépülhetnek.

Az évek során nagyon különböző háttérű emberekkel dolgoztak együtt, voltak köztük menekültek, bűnözők, AIDS-es betegek és a családon belüli erőszak áldozatai. A „Gyógyító Emlékezés Műhely” eredményei széleskörben ismertek, hatékonyan használták már az USA-ban, Kelet-Timorban, Ruandában és Észak-Írországban”.

Ezen felül, néhány helyi gyülekezet és magánszemély is csatlakozik a múlt igazságtalanságait feltáró munkálatokhoz.

A Dél-Afrikai Egyesült Református Egyház és a Holland Református Egyház együtt fogott bele egy folyamat és egy program kidolgozásába. A folyamat neve Season of Human Dignity (Az emberi méltóság helyreállításának ideje).⁷ Ennek keretében olyan „tereket” szeretnénk létrehozni, ahol az emberek találkozhatnak, elmondhatják életük történetét, együtt imádkozhatnak és olvashatják a Szentírást. Azt tapasztaljuk, hogy mindez segít abban, hogy beszélni tudjanak a múlt igazságtalanságairól, és együtt keressenek és találjanak megoldásokat arra, hogyan tovább.

Az egyházak vállalják, hogy:

1. Hirdetik az ember Istentől-kapott méltóságát;
2. Olyan módon foglalkoznak az emberekkel, hogy viselkedésük ennek bizonyosságtételeként szolgáljon;
3. A közösségen belül tiszteletet tanúsítanak egymás iránt;
4. Arra tanítanak minden dél-afrikait, hogy a másik embert Isten ajándékának tekintse;
5. Négy alap értéket hirdet: TISZTELET, ODAFIGYELÉS, FELKAROLÁS, ÖNZETLENSÉG

---

5 Robert Schreiter and Knud Jørgensen editors: 2013 A megbékélés missziója és szolgálata (*Mission as Ministry of Reconciliation*): REGNUM EDINBURGH CENTENARY SERIES Volume 16.

6 <http://www.healing-memories.org/>

7 www.humandignity.co.za

REFORMÁTUSNAK LENNI AZ APARTHAID IDEJÉN: IGAZSÁG ÉS MEGBÉKÉLÉS ...

A bevezetésre kerülő program neve: Egyházak a rasszizmus ellen. 2014 februárjában az URCSA és a DRC vezetősége az alábbi nyilatkozatot jelentette meg:

Felismervén a közösségeinket átszövő rasszizmus destruktív erejét, arra az elhatározásra jutottunk, hogy együtt dolgozunk ki és valósítunk meg egy programot, amely majd közelebb hoz minket egymáshoz, és felgyorsítja azt a gyógyulási folyamatot, amiért oly régen küzdünk.

Misszióink lényege, hogy tudományos, teológiai és más programok segítségével felvegye a harcot az egyházainkban és a társadalomban jelentkező rasszizmus minden formájával szemben, újra felépítse az emberek méltóság tudatát, és ezzel a gyógyulási folyamatokat szolgálja.

Hermeneutikai megközelítést követünk, hogy az emberek megérthessék:

- azt a társadalmat és egyházat, amely létrehozta és átörököltette a rasszizmust;
- a Szentírás tanításait az emberi méltóságról;
- Krisztus tanításait, aki azért jött, hogy békességül legyen, és lerombolja az emberek közti korlátokat, valamint
- az egyház társadalomban betöltött gyógyító szerepét.

A program eszköztára:

- Tudományos és teológiai modulok egyetemeken és előadás sorozatokon;
- A téma kutatása és publikálása;
- Tanfolyamok, műhelyek és csendességek szervezése igehirdetők és más egyházi személyiségek részére;
- Gyermek és felnőtt tananyagok kidolgozás és rendelkezésre bocsátása.

Célkitűzések

1. Segíteni és megerősíteni az egyházat abban, hogy felismerje a személyes és intézményesített rasszizmus jelenlétét az egyház és a társadalom különböző szintjein.
2. Segíteni az egyházat a rasszizmus egyházon belüli következményeinek megértésében.
3. Tudatosítani a célirányos egyházi és társadalmi programok hiányát.
4. A lelkészeket és teológiai hallgatókat buzdítani, hogy konstruktívan foglalkozzanak a rasszizmus kérdéseivel saját szolgálati helyükön.
5. Biztosítani a szükséges forrásokat
6. Biztosítani a szükséges kutatási hátteret.
7. Próféta szerepet tölteni be a rasszizmus elleni igehirdetésben.

5. Hogyan tovább?

Múltbeli cselekedeteinkről bizonyára nem állítható, hogy reformátushoz méltók lettek volna, sem pedig, hogy Kálvin János tanításait követték. Úgy tűnik, hogy a dél-afrikai egyházak aktívan részt vettek az emberek egymástól való elválasztásában, a keresztyének másoktól és sajátmaguktól történő elidegenítésében, de lassan szembesülünk és

DAWID A KUYLER

---

szembefordulunk bűneinkkel. Húsz évre volt szükségünk, hogy hivatalosan is elkezdjük a gyógyulásért, az igazságért és megbékélésért folytatott munkát.

Sok helyen vannak egyéni kezdeményezések, melyek nagyra értékelhetők, de nem elegendők. Többre van szükség, többet kell tennünk azért, hogy ezek a kis „patakcskák” összefolyjanak, és az élet folyójává válhassanak.

Tisztában vagyok azzal, hogy nem vagyunk egyedül ebben a harcban, szeretnénk tanulni másoktól, hogy ne ne kövessük el ugyanazokat a hibákat.

Legyünk reformátusok, törekedjünk egységre, megbékélésre és az engedelmesség által elnyerhető igazságra!

Dr. Dawid Kuyler egyháztörténelemből lett gyakorló teológus, már 30 éve lelkész, lelkipásztori tanácsadást oktat. 2008 óta a Dél-Afrikai Egyesült Református Egyház Zsinatának tanácsosaként szolgál. Aktív részese volt az Apartheid elleni egyházi ellenállásnak és az 1986-os Belhar-i Hitvallás elfogadásának.

Being Reformed in times of Apartheid: Truth and reconciliation as political phenomenon and churches' contribution

The Reformed Church that arrived with the European settlement in 1652 in South Africa came from the Netherlands. From the beginning, indigenous people were converted and made part of the church. Some members of the Dutch Reformed Church that had a European origin were not so happy with the fact that indigenous people and slaves could worship with them. As the Colony grew and the church expanded, the contact with black indigenous people also grew. The issue of race was raised and in 1857, the Synod took an infamous decision:

“The Synod considers it desirable and according to the Holy Scripture that our heathen members (non-whites) be accepted and initiated into our congregations wherever it is possible; but where this measure, as result of the weakness of some, would stand in the way of promoting the work of Christ among the heathen people, then congregations set up among the heathen, or still to be set up, should enjoy their Christian privileges in a separate building or institution.”

The churches that were supposed to bring truth and reconciliation to South Africa developed a theology and church practice that was in conflict with the Reformed and Calvinistic tradition. This gave birth to the ideology of apartheid and conflict between Europeans and the indigenous people of South Africa. People were not treated with the dignity they deserved as people created in the image of God.

What we did in the past was certainly not Reformed, nor did we follow the teachings of John Calvin. It took 20 years to officially start the healing truth and reconciliation. In many places, individuals are contributing to bring about truth and reconciliation. It is appreciated, but we need to do more. We need to channel all these little streams of healing so that it might become a river of life. I am aware that ours in South Africa is not the only church struggling with truth and reconciliation and I would like to learn from others so that we do not make the same mistakes. Let us be Reformed, and seek unity, reconciliation, justice through obedience.

Dr. Dawid Kuyler began as a Church Historian before becoming a practicing theologian. He has 30 years of pastoral service, and teaches pastoral counselling. Since 2008 he has been working as the General Secretary (scribe) at Uniting Reformed Church South Africa. Dr. Kuyler was actively involved in the fight against Apartheid in the Church and in 1986 he played a role in adapting of the Confession of Belhar.

Képek a konferenciáról

Photos from the conference

Bölcskei Gusztáv Püspök megnyitója

Opening of bishop Gusztáv Bölcskei

Czibere Károly államtitkár előadása

State Secretary Károly Czibere's speech

Kerekasztal-keszélgetés

Roundtable discussion

John Chalmers elõadása

John Chalmers' speech

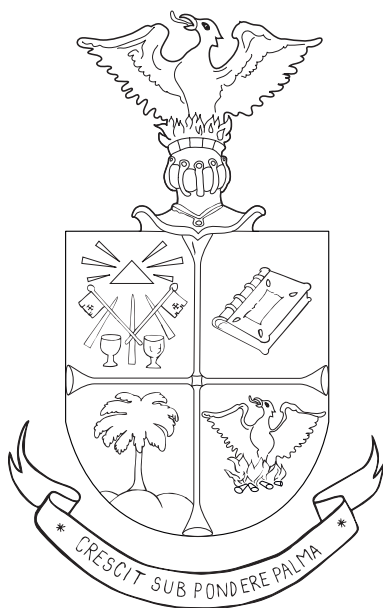

ACTA CAROLIENSIA CONVENTORUM SCIENTIARUM IURIDICO-POLITICARUM

A Károli Gáspár Református Egyetem állam- és jogtudományi
konferenciáinak kiadványsorozata

Szerkesztőbizottság:

TÖRŐ CSABA – TOLNAI ÁGNES – HOMICKÓ ÁRPÁD OLIVÉR

DOMOKOS ANDREA – OSZTOVITS ANDRÁS

Sorozatszerkesztő:

HOMICKÓ ÁRPÁD OLIVÉR

A SZOROZATBAN MEGJELENT KÖTETEK:

I.

Recent Developments in European and Hungarian Competition Law

Edited by: András Osztovits

II.

A brüsszel I. rendelet reformja tanulmánykötet

Szerkesztette: Osztovits András

III.

Magyarország Új Büntető Törvénykönyve

Szerkesztették: Antalóczy Péter – Deres Petronella

IV.

Eötvös Károly a védőügyvéd

Szerkesztette: Antalóczy Péter

V.

Az új munka törvénykönyve dilemmái című tudományos konferencia utókiadványa

Szerkesztette: Kun Attila

VI.

Egy új korszak hajnalán – Konferencia-kötet az új Polgári Törvénykönyv tiszteletére

Szerkesztette: Grad-Gyenge Anikó

VII.

Szociális elemek az új Ptk-ban

Szerkesztette: Grad-Gyenge Anikó

VIII.

Szabadság és felelősség / Freiheit und Verantwortung
Szerkesztette / Herausgegeben von Szabó Zsolt

IX.

„Megújulás a jogi személyek szabályozásában” – tanulmányok az új Ptk. köréből
Felelős szerkesztők: Miskolczi Bodnár Péter – Grad-Gyenge Anikó

X.

Magyarország új büntetés-végrehajtási kódexe – Konferencia utókiadvány
Szerkesztette: Domokos Andrea

